

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YEDİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİ
ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANINA İLİŞKİN
AKADEMİK BAŞARILARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Soner AKIN

DANIŞMAN
Doç. Dr. İsmail Hakan AKGÜN

ADİYAMAN, 2024

ÖZET

YEDİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİ ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANINA İLİŞKİN AKADEMİK BAŞARILARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Soner AKIN

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temmuz/2024, Sayfa: 143

Danışman: Doç. Dr. İsmail Hakan AKGÜN

Bu araştırmanın amacı; yedinci sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı konu ve kazanımlarını öğrencilerin ne düzeyde edindiğini bazı değişkenlere göre belirlemektir. Nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline göre yapılan bu araştırmanın örneklem grubunu; 2021-2022 eğitim öğretim döneminde Diyarbakır ilinin Silvan ilçesindeki 4 merkez ortaokulu ile 4 köy ortaokulu olmak üzere toplamda 8 ortaokuldaki 272 yedinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Verilere ulaşmak amacıyla iki bölümden oluşturulmuş akademik başarı testi uygulanmıştır. Test Analysis programında yapılan analizler sonucunda: akademik başarı testinin KR-20 (iç güvenirlik) değeri 0,80; ortalama madde güçlük indeksi (p değeri) 0,57; madde ayırt edicilik indeksi (d değeri) ise 0,52 çıkmıştır. İstatiksel yöntemler kullanılarak veriler değerlendirilmiş ve araştırma sonucunda öğrencilerin; “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki akademik başarılarının orta düzeyin biraz üstünde ($\bar{X}=10,18$; $ss=4.33$) olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkeni açısından kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha başarılı ve kız öğrencilerin lehine anlamlı fark olduğu; anne eğitim seviyesi yüksek olan öğrencilerin akademik başarılarının anne eğitim seviyesi düşük düzeyde olan öğrencilerden yüksek olduğu; baba eğitim seviyesi lise olan öğrencilerin lehine baba eğitim seviyesi okuryazar-okuryazar olmayan öğrenciler arasında anlamlı fark olduğu; ilçe merkezinde ikamet eden öğrencilerin akademik başarılarının köyde ikamet eden öğrencilere göre daha yüksek ve aralarında anlamlı fark olduğu; okula normal gelen öğrencilerin ise okula taşımayla gelen öğrencilerden akademik olarak daha başarılı ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi; Etkin vatandaşlık; Öğretim programı; Sosyal bilgiler.

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF SEVENTH-GRADE STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS IN THE SOCIAL STUDIES COURSE'S ACTIVE CITIZENSHIP LEARNING AREA IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

Soner AKIN

**Department of Turkish Language and Social Sciences Education
Graduate Education Institute, Adıyaman University, July/2024, Page:143
Advisor: Assoc. Prof. İsmail Hakan AKGÜN**

The purpose of this research is to determine the extent to which seventh-grade students acquire the subject and achievements of the active citizenship learning area in the social studies course according to various variables. The study group of this research, conducted according to the survey model, one of the quantitative research methods, consists of 272 seventh-grade students from 8 secondary schools, including 4 district centers and 4 village schools affiliated with districts in Silvan district of Diyarbakır province during the 2021-2022 academic year. An academic achievement test, consisting of two parts, was applied to obtain the data. The data were evaluated using descriptive statistical methods, and as a result of the research, it was determined that students' academic achievements in the "Active Citizenship" learning area were slightly above the intermediate level ($\bar{X}=10,18$; $ss=4.33$). Concerning the gender variable, it was found that female students were academically more successful than male students, and there was a significant difference in favor of female students. Students with higher maternal education levels had higher academic achievements than students with lower maternal education levels. There was a significant difference in favor of students whose fathers had a high school education level compared to students whose fathers were literate or illiterate. Students residing in the city center had higher academic achievements than those in villages, and there was a significant difference between them. Students in regular schools were academically more successful than students in imam hatip schools.

Keywords: Democracy; Active citizenship; Curriculum; Social studies.

TEŞEKKÜR

Yaklaşık üç buçuk yıl gibi uzun bir sürecin sonunda tamamlanan bu tez çalışması; azim, kararlılık, yoğun bir gayret ile uzun ve yorucu geçen günlerin yanında birçok kişinin emek ve desteği ile tamamlanabilmiştir. Bu zorlu süreçte tez danışmanlığımı yürüten, lisans dönemimde kısa bir süreliğine dersini aldığım yüksek lisans dönemimde ise daha yakından tanıma fırsatı bulduğum hoşgörü ve desteğini her daim hissettiren, her türlü zorlukta beni sabırla dinleyen ve bana yol gösteren, yalnızca akademik anlamda değil fikirleri, hayat felsefesi ve özellikle karakteriyle bana büyük ilham kaynağı olan çok kıymetli hocam Doç. Dr. İsmail Hakan AKGÜN'e,

Tez savunma jürimde bulunup değerli görüşlerini ve önerilerini paylaşarak tezimin daha sağlam bir zemine oturması konusunda beni yönlendiren kıymetli hocalarım, Doç Dr. Hüseyin EROL ve Dr. Öğr. Üyesi İrfan ARIKAN'a,

Yüksek lisans ders dönemimde, pandemiye rağmen yüz yüze ders alma fırsatı bulduğum, görüş ve önerilerinden özenle yararlandığım bizleri akademik açıdan donanımlı bir şekilde yetiştirmeye çalışan değerli hocam Doç. Dr. Fatma TORUN'a,

Ağustos 2024'te hakkın rahmetine kavuşan ve lisans sürecimde bana hep doğru yolu göstererek destek olan canım dostum Ömer SANCAK'a, tez sürecimde bana her konuda destek olarak savunma zamanında yanımda bulunan ve yardımlarını hiç esirgemeyen matematik öğretmenim arkadaşım pek değerli Yunus ÖZİŞÇİ'ye,

Lise ve üniversite dönemim dâhil çocukluğumuzdan beri ben ve kardeşlerimin okumasında yoğun emek gösteren, eğitim hayatımda çok önemli bir yeri olan, vefa borcu hissettiğim, çok sevdiğim ablam Ceylan AKIN'a, ANNEME ve tüm aileme,

Bu süreçte varlığı ve anlayışıyla bana hep destek olan hayat arkadaşım canım eşime, hayatımıza değer ve anlam katan canım oğlum Miran Asaf'a ve biricik canım kızım Eylül İkra'ya canı gönülden teşekkürlerimi sunarım.

6 Şubat 2023'te ülkece yaşadığımız ve Adıyaman'ı da derinden yaralayan asrın deprem felaketinde yaşamını yitiren tüm canlarımıza Allahtan rahmet kalanlarımıza ve milletimize sabırlar dilerim. Bu tez çalışmamı depremde yaşamını yitiren canlarımıza ithaf ediyorum...

Soner AKIN

Adıyaman-2024

12/07/2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Adıyaman Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

Soner AKIN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU, AMACI VE ÖNEMİ	3
2.1. Problem Durumu	3
2.2. Araştırmanın Amacı	5
2.3. Problem Cümlesi.....	5
2.4. Alt Problemler	5
2.5. Araştırmanın Önemi.....	6
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
2.7. Varsayımlar	8
2.8. Tanımlar	8
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ALANLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	10
3.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler	10
3.2. Sosyal Bilgiler	11
3.3. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Dünyadaki Gelişim Süreci.....	16
3.4. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Türkiye’deki Gelişim Süreci	17
3.5. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaklaşımlar	18
3.5.1. Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler	18
3.5.2. Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler	18
3.5.3. Yansıtıcı inceleme alanı olarak sosyal bilgiler	19
3.6. Vatandaşlık Kavramı	20

3.7. Etkin Vatandaşlık	21
3.8. Etkili Vatandaşlık Eğitimi ve Sosyal Bilgiler	23
3.9. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Genel Bir Bakış.....	25
3.9.1. 2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı	26
3.9.2. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı	31
3.9.2.1. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçları.....	35
3.9.2.2. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki temel beceriler	37
3.9.2.3. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki değerler	38
3.9.2.4. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel yapısı.....	38
3.9.3. Sosyal bilgiler öğretim programında etkin vatandaşlığın yeri ve önemi.	43
3.10. İlgili Araştırmalar	54
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	67
4.1. Araştırmanın Modeli	67
4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	67
4.2.1. Örneklem grubu	68
4.3. Verilerin Toplanması.....	70
4.3.1. Veri toplama aracı	70
4.3.2. Pilot uygulama	72
4.3.3. Nihai testin oluşturulması	75
4.3.4. Uygulama süreci	77
4.4. Verilerin Analizi.....	78
5. BULGULAR VE YORUM	79
5.1. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Bulgu ve Yorumlar	79
5.2. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar	80
5.3. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Anne Eğitim Seviyesi Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar	80

5.4. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Baba Eğitim Seviyesi Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar	81
5.5. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersindeki Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Yerleşim Yeri Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar.....	82
5.6. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Okul Türü Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar	83
5.7. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Okula Nasıl Geldiği Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar	84
5.8. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Ailenin Ortalama Gelir Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar.....	85
5.9. Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Kendine Ait Çalışma Odasının Bulunma Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu ve Yorumlar	85
6. SONUÇ VE TARTIŞMA	87
7. ÖNERİLER.....	92
KAYNAKÇA.....	94
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Sosyal bilgiler öğretiminde geleneksel yaklaşımların karşılaştırılması	20
Tablo 3.2. 2005 Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan beceriler	28
Tablo 3.3. 2005 Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler	29
Tablo 3.4. 2018 SBDÖP’te yer alan özel amaçlar	35
Tablo 3.5. 2018 SBDÖP’te yer alan temel beceriler	37
Tablo 3.6. 2018 SBDÖP’te yer alan değerler	38
Tablo 3.7. 2018 SBDÖP’te sınıflar düzeyinde yer alan öğrenme alanlarının kazanım sayıları ve süreleri	42
Tablo 3.8. 2018 SBDÖP’ün özel amaçlar bölümünde yer alan vatandaşlıkla ilişkili maddeler	44
Tablo 3.9. 2018 SBDÖP’te yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili beceriler	45
Tablo 3.10. 2018 SBDÖP’te yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili değerler	47
Tablo 3.11. 2018 SBDÖP’te 4. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar	48
Tablo 3.12. 2018 SBDÖP’te 5. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar	49
Tablo 3.13. 2018 SBDÖP’te 6. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar	51
Tablo 3.14. 2018 SBDÖP’te 7. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar	53
Tablo 4.1. Araştırmanın nihai uygulamasına katılan öğrencilerin demografik bilgileri .	69
Tablo 4.2. Pilot uygulamada kullanılan başarı testi sorularının ilgili olduğu kazanımlar ve madde numaraları	73
Tablo 4.3. Pilot uygulamaya yönelik akademik başarı testinin madde analizleri doğrultusunda madde güçlük ve madde ayırt edicilik indeksleri	73
Tablo 4.4. Nihai testte yer alan kazanımlarla ilgili soru sıraları ve bu soruların madde güçlük indeksleri ile madde ayırt edicilik indeksleri değerleri	76
Tablo 5.1. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleştirilme düzeyine yönelik bulgular ve yorumlar	79

Tablo 5.2.	7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının cinsiyet değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar ...	80
Tablo 5.3.	7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının anne eğitim düzeyi değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar	81
Tablo 5.4.	7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının baba eğitim düzeyi değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar	82
Tablo 5.5.	7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının yerleşim yeri değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar	82
Tablo 5.6.	7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının öğrencilerin öğrenim gördüğü okul türü değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar	83
Tablo 5.7.	7.Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının öğrencilerin okula geliş şekli değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar	84
Tablo 5.8.	7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar	85
Tablo 5.9.	7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının öğrencilerin çalışma odasının olup olmama durumu değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar	86

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 3.1. Sosyal bilgilerin yararlandığı çeşitli bilgi kaynakları	13
Şekil 3.2. Sosyal bilgileri oluşturan sosyal bilim disiplinleri.....	15
Şekil 4.1. Akademik başarı testinin geliştirilmesi süreci aşamaları	71

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKT	: Aktaran
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
NCSS	: Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi
SBDÖP	: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TAP	: Test Analysis Programı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTKB	: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
TY	: Tarih Yok
TYÇ	: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
VB	: Benzer Durumları Belirtmek İçin ve Benzeri Anlamındaki Kısaltma
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

1. GİRİŞ

Gelişimin ve değişimin hızına ayak uydurulması zor bir hal alan günümüz dünyasında devletlerin ayakta kalması ve varlığını devam ettirebilmesinde bireylere önemli roller düşmektedir. Bireylerin sınırları içinde yaşadığı devletlerden beklentileri olduğu gibi devletlerin de mevcut insan potansiyelinden bazı beklentileri vardır. Bu beklentilerden bazı şöyle sıralanabilir: Sorgulama yeteneği gelişmiş, yaratıcı ve eleştirel düşünen, düşündüklerini pratiğe geçiren, kendisi, ülkesi ve tüm insanlık için faydalı kararlar alabilen, gelişim ve değişime ayak uyduran, teknolojiyi etkin kullanan vb. Dolayısıyla ulusal ve küresel çapta meydana gelen gelişmelere karşı ilgili, hak ve sorumluluklarının bilincinde, toplumsal problemlere ve gelişimlere karşı duyarlı, sosyal hayatta aktif rol alabilen vatandaşlara gereksinim her geçen gün artmaktadır. Bahsi geçen özelliklere sahip fertlerin yetiştirilmesinde şüphesiz ki en büyük rolü eğitim üstlenmişken etkili vatandaşlık eğitimi de toplumların eğitim müfredatının vazgeçilmez bir parçası olmuştur (Değirmenci ve Eskici, 2019). Eğitim en öz tabirle; hayatımızda davranış değiştirme süreci olarak tanımlanırken aynı zamanda yemek, su, güvenlik gibi en temel ihtiyaçlarımız kadar önemli olan bir kavramdır (Akgün, 2010).

Tarih boyunca devletlerin ve toplumların en temel hedeflerinden biri iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmek olmuştur. Ortak bir amaç etrafında birleşmek ve ülke içindeki sorunları en aza indirmek için en doğru yollardan birisi de etkili vatandaş yetiştirmekten geçmektedir (Kuş, 2017).

Toplum olarak bir arada yaşamak ve topluma uyum sağlamak kolay bir iş değildir. Sosyalleşmenin ilk adımları tabii ki ailede atılır fakat aile bir seviyeye kadar çocuğa destek olduktan sonra bu destek zaman geçtikçe azalır. Aileden sonra ise eğitim kurumları; yani hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olan okullar devreye girer. Okulların birçok görevi yerine getirmekle ilgili çok büyük sorumlulukları bulunur. Bu sorumluluklardan en önemlilerinden birisi de çocukların iyi ve etkili birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamaktır. Okullar bir yandan çocukların sosyalleşmesini sağlayacak bilgi ve becerileri öğrencilere kazandırma faaliyetini yürütürken bir yandan da içerisinde bulunduğu toplumun kültürünü, ulusal değerlerini, tarihini, resmi ve sivil toplum örgütlerini çocuklara tanıtarak onların topluma adapte olmaları faaliyetlerini yürütürler. Böylelikle çocukların başta ailede ve okulda edinecekleri bu bilgi ve deneyimler onların yaşamları boyunca sergileyeceği tutum ve davranışların temelini oluşturur. Bu tutum ve davranışların en önemli nedenlerinden bir tanesi de bireylerin yaşamları boyunca sorumluluk sahibi ve

çevresiyle uyumlu bir vatandaş olmasının sağlanmaya çalışılmasıdır (Sömen, Göksu ve Taşyürek, 2017: 219).

Eğitim programlarının amaçlarının yerine getirilmesi sürecinde tüm derslerin ayrı ayrı değeri olmakla birlikte en yararlı derslerden biri kuşkusuz ki sosyal bilgiler dersi olarak önümüzde belirlemektedir. Demokratik değer, tutum ve davranışların kazandırılması bakımından ilköğretim kademelerindeki derslerin içeriklerine bakıldığında, sosyal bilgiler dersinin kritik bir role büründüğünü belirtmek gereklidir (Karakuş, 2006). Geçmiş dönemlerden beri eğitim sistemlerinde en önemli yerlerin başında okullar gelmiştir ve okullarda devletlerin politikaları, toplumun kültürü ve çağın ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli dersler okutulmuştur. Sosyal bilgiler dersi de yıllarca okullarda okutulan sosyal, bilişsel ve duyuşsal açıdan hızlı ilerlemeler kaydeden ilköğretim kademesindeki çocuklara vatandaşlık bilinci kazandırma açısından en etkili ders olarak olagelmıştır (Ersoy, 2007).

Sosyal Bilgiler eğitimi ülkemizde esasen bireyin sosyalleşmesine büyük katkı sağlayan okul öncesi eğitiminden vermeye başlanan bir ders olup ilköğretim kademesinde Hayat Bilgisi dersi adıyla müfredattaki yerini almıştır. Ortaokul kademesinde ise 4., 5., 6., ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler ismi çatısında tarih, kültür, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi ile diğer sosyal bilimlerin temel becerilerinin öğretildiği bir ders olmuştur (Gardner, Demirtaş & Doğanay, 1997, s. 85; Akt. Bozkaya, 2020: 50). Sosyal bilgiler dersinin temel taşlarından olan ve bu dersin öğrenilip öğretilmesine büyük katkısı olan öğretmenler de derslerinde uyguladıkları öğretim programlarıyla çocuklara yurttaşlık bilinci kazandırmanın yanında davranışlarıyla da çocuklara rol model olurlar. Bu sebeple sosyal bilgiler öğretmenlerinin okul içinde ve dışında, insan hakları-demokrasi-özgürlük-yurttaşlık eğitimi gibi konuların işlenişi sırasında çok dikkatli olmaları gerekmektedir. Temel bilgileri öğretmenin yanı sıra öğretmenlerin bu bilgileri davranışlarına dökmeleri öğrencilerde daha kalıcı bir etkin vatandaşlık eğitimi edinimini sağlayacaktır (Aydın ve Çelik, 2017: 32).

2. ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU, AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın bu bölümünde; problem durumu, problem cümlesi ve alt problemler ile araştırmanın amacı, önemi, varsayımları ve araştırmanın sınırlılıkları ile ilgili kısımlar yer almaktadır.

2.1. Problem Durumu

Yaradılış itibarıyla insan fıtrati yalnız başına yaşamaya uygun değildir. Bu nedenledir ki insanlar gerek ihtiyaçlarını karşılama gerekse de birlikte yaşama güdüsünden kaynaklı bir araya gelir ve toplumları oluştururlar. Toplum içinde düzenin sağlanması ve sosyal uyumun sağlanması için tüm bireylerin üzerine düşen ve yerine getirmesi beklenen bir takım kurallara ihtiyaç duyulur. Bu kuralların belirlenmesinden öğrenilmesine, öğrenilmesinden gelecek nesillere aktarılma kadar her boyutunda etkili bir vatandaşlık eğitimi gereklidir (Naci, 2020).

Devletlerin varlığını sürdürmesi ve uzun süre ayakta kalabilmesi şüphesiz ki vatandaşlarla devlet arasındaki bağın güçlü olması ile yakından ilgilidir. Bu bağın güçlü olması da insanlara vatandaşlık değerlerini kazandırarak kurulur. Vatandaşlık değerlerinin kazandırılmasının en etkili yolu eğitimden geçmektedir. İnsanların tutum ve davranışlarının temelinden toplumsal normlar ve değerler yatmaktadır. Bu nedenle bireylere kazandırılacak vatandaşlık değerleri bireyler ile devlet arasındaki bağın daha güçlü bir düğümü olacaktır (Sarıcan, 2006: 9). Devletin varlığını sürdürmesinde vatandaşlık kadar önemli olan ve çoğu zaman vatandaşlık kavramıyla benzer anlamda kullanılan bir diğer kavramda millet olma bilincidir. Ulus olma şuurunu oluşturan en temel etmenler arasında dil birliği, kültür birliği ve tarih birliği gelmektedir. Dolayısıyla bir devletin vatandaşlarının o devletin anayasal hükümlerine uyması ve devlet ile vatandaşlar arasındaki duygusal bağın güçlenmesi milli değerlerin iyi bilinmesi ve bireyler tarafından iyi içselleştirilmesiyle mümkün olacaktır.

Çok hızlı gelişimlerin ve takip edilmesi zor değişimlerin yaşandığı günümüz dünyasında; ekonomik, teknolojik, siyasi, sosyal ve birçok açıdan gelişme gösteren ülkelere bakıldığında bu ülkelerin eğitim programlarında vatandaşlık eğitimine ayrıca önem verdikleri dikkat çekmektedir. Tarihi ve kültürel miras ile sosyal normların öğrenilmesinin dışında gelişim ve ilerlemeye bağlı olarak değişen toplum yapısına adapte olmada vatandaşlık eğitiminin etkisi oldukça büyüktür. Kişilerin yaşadığı çevreye uyum sağlaması, çevresi tarafından kabul görmesi, sosyalleşebilmesi, çağımız ihtiyaçlarının

başında gelmektedir. Tüm bu özelliklere sahip olmak isteyen bireylerin içinde bulundukları toplumun gelenek-göreneklerini, norm ve değerlerini, tutum ve davranış biçimlerini öğrenmeleri gerekmektedir. Bu saydığımız özelliklerin ancak iyi planlanmış bir vatandaşlık eğitimiyle kazandırılması mümkün olabilmektedir (Naci, 2020).

Etkili bir vatandaşlık eğitimi; öğrencilerin vatandaşlık bilgisi, becerisi ve yurttaşlık değerlerini edinmelerinin yanında onları siyasal ve sosyal hayata aktif bir şekilde katılımını sağlamalıdır. Aynı şekilde öğrencilerde eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, gibi bilişsel yeterliklerle beraber sorumluluk alma; iletişim kurma, karar verme ve işbirliği yapma gibi yeterliklerin gelişmesine katkı sağlamalıdır (Ersoy, 2016). Vatandaşlık eğitiminde en önemli rollere sahip yerlerin başında okullar gelmekle beraber öğrencilerin bilgi kaynağının yalnızca eğitim kurumları olduğu unutulmamalıdır. Bu amaçla aile, medya araçları, sosyal medya ve sivil toplum kuruluşu (STK) gibi diğer kurum ve kuruluşlar da öğrencilerin vatandaşlık bilinci kazanmasında önemli etkilere sahiptir. Vatandaşlık eğitiminde yalnızca ulusal düzeyde verilen çaba yeterli olmayabilir. Bu nedenle özellikle gelişmiş ülkelerin vatandaş yetiştirme politikalarının takip edilmesi faydalı olacaktır. Gelişmiş olan ülkelerin vatandaşlık eğitimi prensibinde; demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel hak ve hürriyetler gibi konular yer alırken gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin vatandaş eğitimi prensiplerinde ise; madde bağımlılığı, yabancı ve mülteci düşmanlığı, ayrımcılık gibi konular yer almaktadır (Duman, Dede ve Eryürekli, 2003).

Demokratik değerlere sahip bireylerin yetişmesinde ve demokratik devletlerin oluşumunda iyi bir vatandaşlık ve demokrasi eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Çeşitli ülkelerin eğitim sistemleri incelendiğinde demokrasi ve vatandaşlık eğitimi gerek ayrı bir ders olarak gerekse de disiplinler arası bir yaklaşımla farklı derslerin üniteleri içerisinde vücut bulmaktadır. Ülkemiz eğitim sisteminde de farklı zamanlarda farklı uygulamalarla vatandaşlık ve demokrasi eğitimi öğretim programlarında yer almıştır. Uzun yıllar boyunca ilköğretim kademesindeki farklı derslerin bünyesinde kazandırılmaya çalışılan vatandaşlık ve demokrasi eğitimi belli bir süre 8. Sınıflarda “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi” dersi ismiyle bağımsız bir ders olarak verilmiştir (Akgün, 2010: 2). Günümüzde ise bir ders çatısı altında değil de çeşitli derslerin içerisinde olmakla beraber özellikle sosyal bilgiler dersi öğrenme alanları içerisinde vatandaşlık ve demokrasi eğitimi verilmeye çalışılmaktadır.

Sosyal bilimlerin birçok disiplinini ve konusunu içinde barındıran bir ders olan sosyal bilgiler dersi etkin yurttaşlar yetiştirme konusunda siyaset biliminden de sıkça beslenmektedir. Demokratik sistemin devamının sağlanması için bireylere politika eğitimin verilmesi önemlidir. Politik okuryazarlık kavramı da aktif yurttaş yetiştirmeye önemli katkı sağlamaktadır. Ülkemizdeki eğitim sisteminde siyasal bilimler ancak üniversitelerde okutulmaktadır. Bireylerin siyasal sisteme karşı pozitif tutumlar geliştirmesinde ve katılımcı becerilere sahip olmasında ilköğretimden itibaren bu görevi sosyal bilgiler dersinin üstlendiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda demokrasinin güçlenmesi ve demokratik bireyler yetişmesinde sosyal bilgiler öğretmenlerine de büyük sorumluluklar düşmektedir. Öğretmenlerin anlattıklarından çok davranışlarıyla öğrencilere model olduğu unutulmamalı bu bilinçle hareket edilmelidir (Akhan, 2013: 43-44).

2.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel gayesi, yedinci sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımları ne düzeyde edindiklerini çeşitli değişkenler açısından tespit etmektir. Bu amaçla öğrencilerin 4., 5., 6. ve 7. sınıflardaki etkin vatandaşlık öğrenme alanı konu ve kazanımlarını her sınıf düzeyinde sarmal bir şekilde öğrendiği düşünülmüştür. Bu kapsamda öğrencilerin 4., 5., ve 6. sınıf seviyelerinde etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki bütün kazanımları yedinci sınıfa gelmeden önce edindikleri göz önüne alınarak özellikle 7. sınıf öğrencileri ile çalışılmaya karar verilmiştir.

2.3. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi şu şekilde belirlenmiştir: “7.Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının gerçekleşme düzeyi nedir?”

2.4. Alt Problemler

Araştırma kapsamında ana problem durumu doğrultusunda aşağıdaki belirtilen alt problem durumlarına cevap aranmıştır:

1. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı konularına ilişkin bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyleri nedir?
2. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı konularını kazanma düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

3. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarını öğrenme düzeyleri anne eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarını öğrenme düzeyleri baba eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
5. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarını öğrenme düzeyleri yaşadıkları yere göre (köy-şehir) değişmekte midir?
6. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı konularını kazanma düzeyleri gittikleri okul türü durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
7. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı konularını kazanma düzeyleri ailenin ortalama gelir durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
8. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı konularını kazanma düzeyleri okula nasıl geldikleri (taşımali-taşımasız) durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
9. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı konularını kazanma düzeyleri kendilerine ait çalışma odalarının olması durumuna göre değişmekte midir?

2.5. Araştırmanın Önemi

Her devlet dünya üzerinde var olma, güçlü duruma gelme, demokrasinin öncüsü olma; ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal açıdan dünyanın önde gelen devletlerinden biri olmayı istemektedir. Bu amaçlar bakıldığında her ne kadar kulağa hoş gelen amaçlar olsa da her devlet bu amaçlara ulaşamamakta veya ulaşma yolunda sıkıntılar yaşamaktadır. Devletlerin güçlü olmasında en önemli –belki de en önemlisi- faktörlerden biri iyi yetişmiş insan potansiyeli yani etkin vatandaşların olmasıdır. Etkin vatandaşlar yalnızca kendilerini iyi yetiştirmekle kalmayıp öncelikle yakın çevresine, toplumuna, ulus ekonomisine kısacası ülkesine birçok açıdan fayda sağlayacaktır. Günümüz dünyasında bireylerin yalnızca kendi ülkesine karşı sorumlu bireyler olmayıp aynı zamanda tüm insanlığa karşı sorumluluğunun olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu durum küresel vatandaşlığın önemini ve gereğini göz önüne sermektedir.

Devletlerin bireylerden beklediği ortak özelliklerden başında demokrasi kültürüyle donanmış “ideal vatandaş” diye tabir edilen vatandaş tipi yetiştirmek gelmektedir. Bu ideal vatandaş özelliklerinin kazandırılmasında eğitim-öğretime büyük sorumluluklar

düşmektedir. Bu sorumluluğun yerine getirilmesinde ilköğretim kademesindeki en uygun dersin kapsam ve içerik bakımından sosyal bilgiler olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Ülkemizde uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler Ders Programı (SDÖP), temel eğitimin amacına uygun olarak düzenlenmiştir. Bu doğrultuda öğrencilere günümüz koşullarına uyum sağlayacak bilgi ve becerileri kazandırmak, onları sosyal hayata hazırlamak, onlarda ulusal bilinci gerçekleştirmek temel eğitimin hedefleri arasındadır (Akdağ, 2009).

Sosyal Bilgiler dersi, çocukların sosyal hayatı anlaması, yorumlaması ve toplumsal hayata dâhil olması bakımından oldukça önemli olup çocukların sosyalleşme sürecinde büyük bir role sahiptir. Sosyal Bilgiler dersinin temel maksadı çocukların etkili ve sorumlu vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamaktır (NCSS 1992; Akt. Esen, 2011: 2). İnsanların istek ve ihtiyaçları her geçen gün özellikle bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişmektedir. Toplamlar birbirlerinin kültürlerini, yaşam tarzlarını, yaşayışlarını ve değerlerini daha yakından tanıma imkânı bulmuş olup ülkeler arası kurulan köprülerin sayısı her geçen gün artmıştır. Bu durum ülkelerin eğitim programlarında da ortak değerlerin ve becerilerin eklenmesine vesile olmuştur. Değişim ve gelişimin çok hızlı olduğu, ülkeler arası sınırların neredeyse kalktığı bir zamanı yaşadığımız günümüz dünyasında sadece ulusal sorumluluk bilinci taşıyan vatandaşlar yetiştirmek yerine evrensel değerleri bilen ve evrensel sorumluluk bilinci taşıyan vatandaşlar yetiştirmek neredeyse bir zorunlu halini almıştır (Naci, 2020: 9).

Türk tarihi incelendiğinde genel eğitim anlayışları ve öğretim programları içerisinde vatandaşlık konusu her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle 2005'te yenilenenmiş öğretim programıyla birlikte öğrenci merkezli bir eğitim anlayışı benimsenmiş demokratik değerler daha çok ön plana alınmıştır. Etkili vatandaşlık değerleri sosyal bilgiler dersi içerisinde verilmeye devam etmiştir. Bir dönem 8. sınıflarda "Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi" adıyla bağımsız bir ders olacak şekilde programda yer almıştır. 2018 yılında yenilenen ve son şeklini alarak halen uygulamada olan sosyal bilgiler öğretim programında altıncı öğrenme alanı "Etkin Vatandaşlık" ismiyle hukuk, sosyoloji ve siyaset bilimi konularının ağırlıklı olduğu bir öğrenme alanı olarak mevcut programda yer edinmiştir (MEB, 2018: 12). Yapılan literatür araştırmasında doğrudan Sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı ile ilgili çalışmaların yeterli olmadığı görülmüştür. Yapılan çalışmaların daha çok öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşlerini kapsadığı, öğrencilerle ilgili yapılan çalışmaların noksan olduğu tespit edilmiştir. Yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının öğrencilerin

ne düzeyde edindiklerinin çeşitli değişkenler aracılığıyla incelenmesi amacını güden bu çalışmanın etkin vatandaşlık konusu ile ilgili yapılacak çalışmalara ve ilgili alana katkı sağlayacağı, ayrıca araştırma sonuçlarının bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutacağı ile fikir vereceği umulmaktadır.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma, Sosyal Bilgiler dersi yedinci sınıf “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımları ile sınırlıdır.
2. 2021-2022 eğitim öğretim yılı süresi içerisinde MEB’in ders kitabı olarak önerdiği ders kitaplarında geçen yedinci sınıf “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanının öğretildiği altıncı ünite konuları ile sınırlıdır.
3. Bu araştırma, Diyarbakır ili Silvan İlçesine bağlı ilçe merkezindeki dört ortaokul ve ilçeye bağlı olan dört köy ortaokulundan örneklem katılan okullar ile sınırlıdır.
4. Bu araştırma, evreni meydana getiren örneklem grubundaki öğrencilere uygulanacak olan ölçme araçlarından ulaşılan verilerin yorumlanması ile sınırlıdır.
5. Bu araştırma, 2021–2022 eğitim-öğretim yılı ile sınırlıdır.
6. Bu araştırma, literatür kapsamında ulaşılabilen kaynaklarla sınırlıdır.
7. Bu araştırma, araştırmacı tarafından geliştirilen akademik başarı testi sorularına verilen cevapların analizlerinin yorumlanması ile sınırlıdır.

2.7. Varsayımlar

1. Öğrencilere uygulanan akademik başarı testine öğrencilerin içten ve doğru cevaplar verdikleri düşünülmektedir.
2. Hazırlanan ölçme aracının “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımların çeşitli değişkenlere göre gerçekleşme düzeyini saptayacak nitelikte olduğu varsayılmaktadır.
3. Seçilen örneklem grubunun evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.

2.8. Tanımlar

Değişken: *Bir durumdan diğerine, gözlemden gözleme farklılık gösteren özelliklere “değişken” adı verilir (Büyüköztürk, 2009: 56).*

Demokrasi: *Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki (TDK, 2022).*

Etkin Vatandaşlık: Sosyal düzen içerisinde yaşayan bireylerden haklarını bilen, kullanan ve sadece haklarını kullanmakla kalmayıp sorumluluklarını da yerine getiren, sivil toplum kuruluşlarına üye olan, sosyal sorunların çözümünde farklı çözüm yolları bularak katkı sağlayan kişilerdir (İpek, 2011).

Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı: İçerisinde sosyoloji, hukuk ve siyaset bilimi konularını barındıran ve demokratik vatandaşlar yetiştirmeye yönelik kazanımların toplandığı bir öğrenme alanıdır (MEB, 2018).

Öğrenme Alanı: Birbiriyle bağlantılı kavram ve temaların bir çatı altında toplandığı yapı (MEB, 2005).

Sosyal Bilgiler: "Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir." (MEB, 2005: 46).

Vatandaşlık(Yurttaşlık): Yurttaş olma, bir yurttan doğup büyüme veya yaşamış olma durumu, vatandaşlık (TDK, 2022).

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ALANLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde problem durumu il ilgili ulaşılan literatür kapsamında kuramsal çerçeveye ve konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Bu kapsamda sosyal bilimler, Sosyal Bilgiler ile ilgili konular, Sosyal Bilgiler öğretim müfredatı, etkin vatandaşlık öğrenme alanı ve kazanımlar incelenmiş olup etkin vatandaşlık konusu ile ilgili yapılmış çalışmalarla ilgili bilgi verilmiştir.

3.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler

Toplumsal yaşam içerisinde insanın diğer insanlarla, kurumlarla veya çevresiyle olan ilişkisi birçok bilim dalı tarafından incelenmektedir. Bu bilim dallarının bir çatı altında toplanmasına “Sosyal Bilimler” adı verilmektedir. Günlük yaşam içerisinde hayatımızda birçok olay ve olgu ile iç içe yaşarız. Bu olay ve olgular ile sosyal sorunların tek bir disiplin alanıyla çözülebilmesi mümkün değildir. Bu yüzden Sosyal Bilimlerin birçok disiplinini işe koşma gerekir. Sosyal bilimler insan faaliyetlerinin çeşitli yönlerini nesnel bir yaklaşımla incelemektedir. Bu nedenle sosyal bilimlerin konusu genellikle insan davranışları ve ilişkileri olmuştur (Erden, 1998: 40; Akt. Meydan, 2010: 65).

Sosyal Bilimlerin temelinde insan ve insan davranışları yatmaktadır. Sosyal Bilimler bu davranışları nesnel bir tutumla ele alarak inceleyen disiplinlerin ortak adıdır. Kişisel istekler ile toplumun beklentilerinin uyuşması ve aralarında uyumlu bir dengenin oluşturulması açısından kişilere lazım olan bilgi, beceri ve tutumların kazandırılması konusunda Sosyal Bilimler önemli roller üstlenmektedir (Meydan, 2010: 66).

Sosyal Bilimler insanın çeşitli etkileşimleri sonucu oluşturduğu gerçeklikleri temel alır. Bireylerin diğer insanlarla veya kurumlarla olan ilişkileri ile sosyal olay ve olgular sonucunda oluşan bu gerçeklik sosyal bilimlerin ana temasını meydana getirmiştir (Sönmez, 1998: 2). Sosyal Bilgiler ise: ilköğretim kademesindeki okullarda okutulan Sosyal Bilimlerin birçok konu ve disiplininden yararlanıldığı bir derstir. Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler arasında kesin bir ayırım yapılması mümkün olamamakla beraber Sosyal Bilgiler dersinin birçok konusu ve çalışma alanı içeriğini Sosyal Bilimlerden alarak çeşitli ünite ve konu başlığı altında öğrenme alanları içerisinde bütünleştirerek sunmaktadır (Öztürk, 2007: 38).

İlköğretim okullarında tarih, coğrafya, hukuk, ekonomi, siyaset gibi disiplinlerin konuları sadeleştirilip düzenlenerek Sosyal Bilgiler dersi olarak okutulmaktadır. Çocukların sosyalleşmesi, sosyal olayları bütün bir şekilde anlaması ve anlamlandırması

ile etkili bir vatandaş olunması açısından Sosyal Bilgiler dersi çok kritik bir vaziyete sahiptir (Erden, t.y: 34-35).

3.2. Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilgiler ile ilgili bugüne kadar birçok tanımlama yapılmıştır. Ancak sözcük olarak bakıldığında “Sosyal Bilgiler terimi” ilk defa Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD’de) 1916’da Millî Eğitim Derneğinin orta dereceli okulu yeniden teşkilatlandırma komisyonu olan Sosyal Bilgiler Komitesi tarafından kabul edilmiştir Sosyal Bilgiler Komitesi insana dair olan bilgilerin Sosyal Bilgiler olduğunu söyleyerek bu kavramı tanımlamıştır (Moffatt, 1957: 18). Tarihsel ve kültürel bağları çok eskiye dayanmayan ABD toplumunda çok farklı kültürlerin olması ve çeşitli sosyal sorunların çıkması ortak bir Amerikan toplumu oluşturmayı zorunlu hale getirmiştir ve bu görevi en iyi üstlenen ders sosyal bilgiler olmuştur (Bilgili, 2019: 25).

Sosyal Bilgiler ile ilgili birçok tanım yapılmış olmakla beraber bu tanımlardan en çok kabul gören tanım Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi (NCSS) tarafından şu şekilde yapılmıştır:

“Vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal Bilgilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı, global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır.” (Akt. Doğanay, 2008: 79-80).

NCSS sosyal bilgiler öğretiminin önemine vurgu yapmak için ülkeyi 21. yüzyıla taşıması açısından sosyal bilgiler öğretiminin oluşturmacı öğrenme kuramına dayandırılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Yapılandırmacı yaklaşımdaki öğrenme de; birey öğrendiği bir bilgiyi daha önceki öğrenmeleriyle bütünleştirir, anlamlandırır ve yeniden inşa etme sürecine girer. Böylelikle daha anlamlı ve kalıcı öğrenmeler sağlanmış

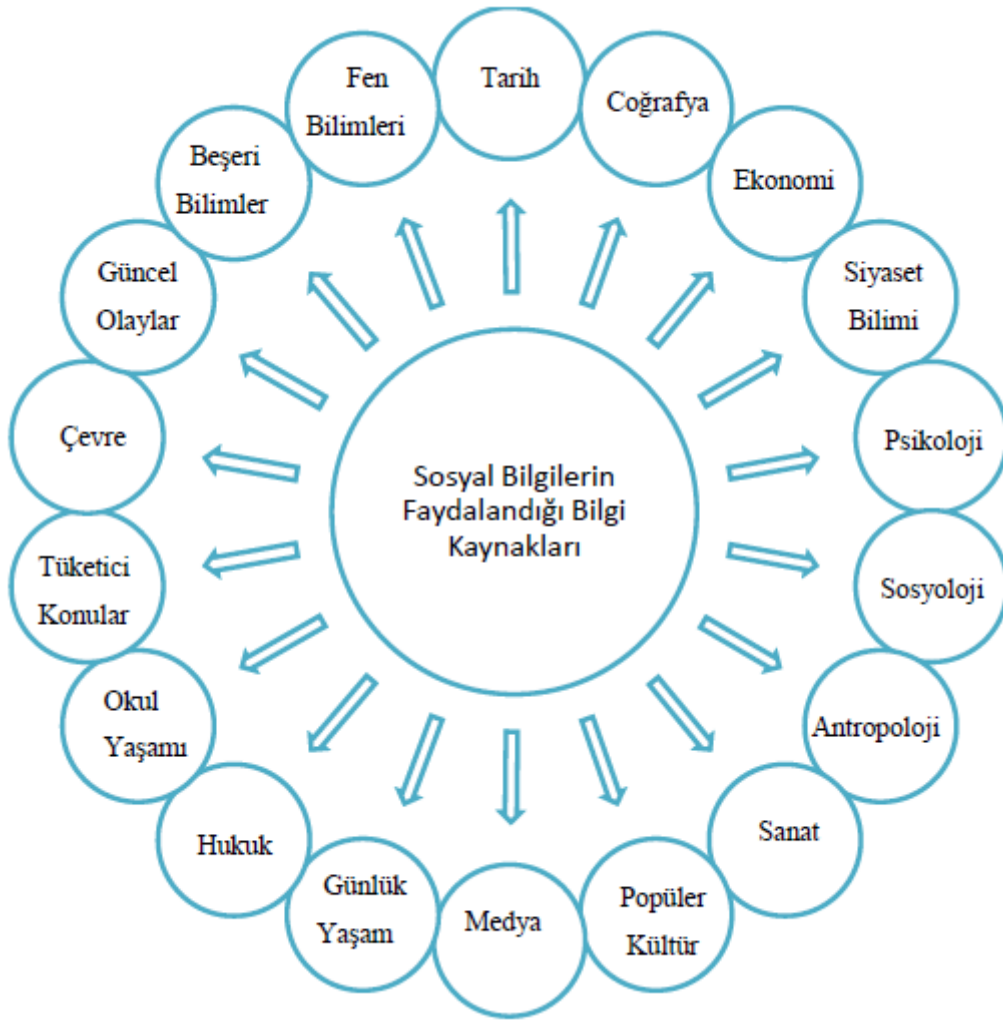
olur. Yapılandırmacı yaklaşımın gereği olarak geleneksel yöntemler terk edilerek öğrenci ve etkinlik merkezli yöntemler uygulamaya konulmuştur. Öğrencinin edilgenlikten sıyrılıp bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak harekete geçmesini savunur. (Öztürk, 2009).

Sosyal bilgiler dersi ilköğretim çağındaki çocukların toplumsallaşması ile hayata hazırlanma sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir (Doğanay, 2002: 16). Sosyal bilgiler dersi sosyal bilim dallarının verilerini temel alarak bu verileri öğrenci seviyesine ve eğitim programına uygun hale getirerek toplumsal problemlere çözüm üretecek bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasını hedefleyen bir derstir. Bu sayede öğrencilerin gerçek yaşamlarında karşılaşılabilecekleri problemleri çözmelerine yardımcı olmaya çalışmaktadır. Sosyal bilgiler dersinde güncel olaylar sınıf ortamına taşınarak bireylerin eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi hedeflenmekte, gerçek hayat problemleriyle çelişkili durumların kıyaslanması ve bu sayede problemler üzerine yansıtıcı düşüncülerinin sağlanması da amaçlanmaktadır. Ayrıca farklı ve orijinal fikirlerin geliştirilmesi için inovatif (yaratıcı) düşünmeyi geliştirmeyi de amaçlamaktadır (MEB, 2017).

Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterliliklerini kazandırmak maksadı ile sosyal ve beşeri bilimlerin bilgi ve becerilerini de kullanarak problem çözme becerisine sahip etkin vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir disiplindir (Öztürk ve Dilek, 2003: 16). Sönmez'e (2010) göre:

“Sosyal Bilgiler dersinde olgular bir bütün içinde verilmelidir. Çünkü insan her türlü olguyu parça parça değil, bir bütün içinde görür ve daha kolay öğrenip anlar. Bu nedenden dolayı ilköğretimde çocuk toplumsallaştırılırken, her bilim dalıyla ilgili ilke ve genellemeler ayrı bir ders olarak değil onların ortak noktaları bulunup birleştirilerek sunulmalıdır. Gerçek parça parça değil tersine bir bütündür. Bütünü görüp anlamak ve ona uygun yaşamak daha kolaydır. Bu ilke çocuğun gelişim ve öğrenme ilkelerine de uygundur.”

Bu tanımlamadan hareketle insan hayatının da bir bütün olduğu ve bu hayatın hem sosyal bilimlerle diğer bilimlerle hem de günlük yaşamdaki etkileşimlerle açıklanması ancak mümkün olabilecektir. Sonuç olarak sosyal bilgiler dersinin yararlandığı bilgi kaynakları insan yaşamıyla doğrudan veya dolaylı olarak alakalı olup çok çeşitlilik arz etmektedir. Sosyal bilgilerin faydalandığı bu bilgi kaynakları aşağıdaki Şekil 3.1’de gösterilmiştir.

Şekil 3.1. Sosyal bilgilerin yararlandığı çeşitli bilgi kaynakları (**Kaynak:** Morteralla, 1998; Akt. Doğanay, 2005).

Bilgili'ye (2016) göre; sosyal bilgiler, kişilere toplumsal hayatla ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı, aynı zamanda bireylere sorumluluklarının farkında bir etkin vatandaş olmayı öğretmeye çalışan, içeriğini sosyal bilimlerden alan ilkokul ve ortaokul öğretim programında var olan bir derstir. Turan'a (2010) göre sosyal bilgiler öğretimi birtakım temel ilkeler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu temel ilkeleri aslında sosyal bilgilerin tanımlarında geçen ifadelerden hareketle aşağıdaki biçimde maddeleştirebiliriz:

1. Etkili vatandaş yetiştirme,
2. Kültürleme,
3. Çocuğa görelik,
4. Bilgi temeli,
5. Yöntem,

6. Zaman (geçmiş, bugün, gelecek),

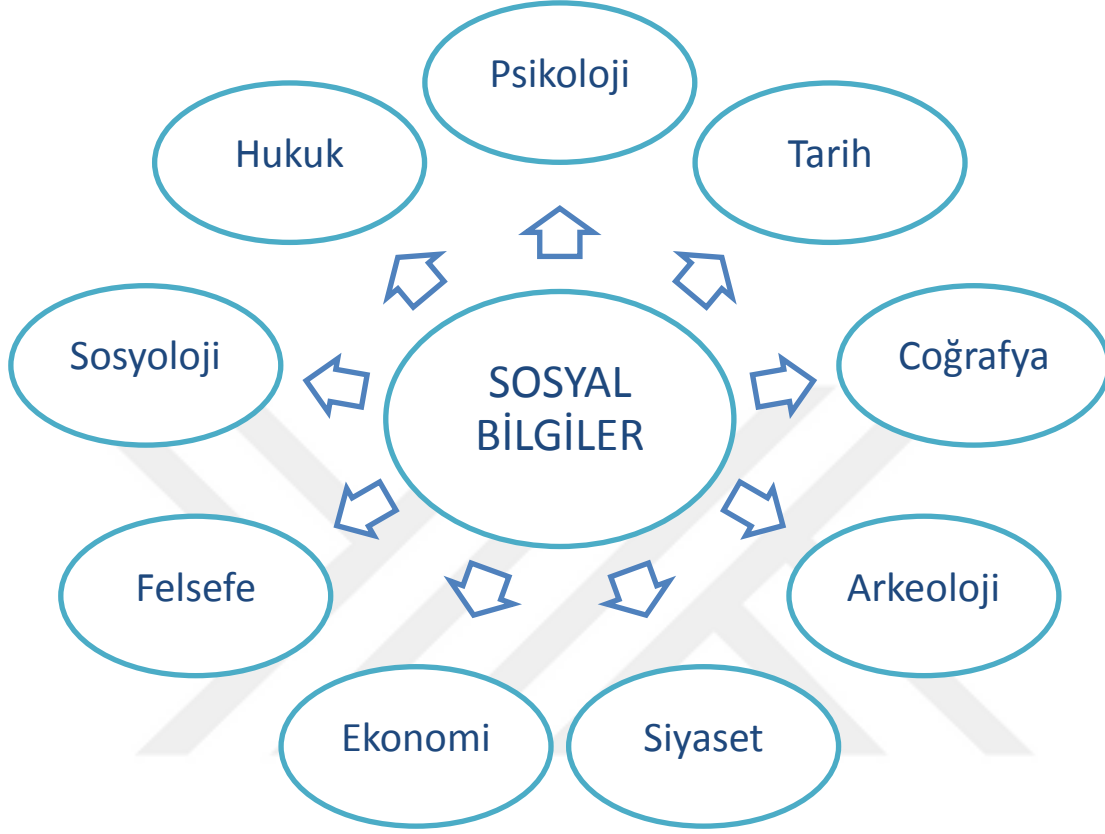
7. Alan ve ders boyutudur.

Her ülke kendisinin devamını sağlayacak **etkin vatandaşlar** yetiştirmek istemektedir. Bu devamlılığın en hızlı ve etkili yolu ise eğitim sistemi içerisindeki öğretim programlarıyla bu işi sistemli bir şekilde yerine getirmektir. Nitekim sosyal bilgiler dersi ülkemizde bu misyonu üstlenmiş mihrer derslerden biridir. Etkili vatandaş yetiştirmenin temelinde **kültürleme** yatmaktadır. Her toplum kendi üyesine toplumsal değerlerini aktararak kendi devamlılığını sağlamaktadır. Bu kültürleme sırasında bireylere toplumsal değerler aktarılırken **çocuğa görelik** ilkesi gereği her yaş ve sınıf seviyesine göre müfredatlar uzmanlar tarafından düzenlenmektedir. Tüm bilimlerde olduğu gibi sosyal bilgiler de **bilgi temeli** üzerine kurulu bir derstir. Sosyal bilgiler gerek sosyal bilimler, gerekse de diğer bilimlerin bilgilerini de kullanmaktadır. Kendine itfa edilen tüm bu işlevleri yerine getirirken sosyal bilgilerin kullandığı **yöntem** ise bilimsel yöntemdir. Sosyal bilgilerle ilgili tanımların neredeyse çoğunda **zaman(geçmiş-bugün-gelecek)** kavramı odak noktası olmuştur. Bireyler kültürleme ile değerleri geçmişten alır, bugün yaşar, yarına ise aktarır. Son olarak sosyal bilgiler aslında bir bilim veya disiplin değil de bir **çalışma alanı**, bir ders olarak müfredatta yer edinmektedir.

Sosyal bilgiler dersinin bir amacı da barışa ve çatışmaları çözme gayesine hizmet etmesidir. Özellikle çeşitli kültürlerle ait öğeler bu derste öğretilmesi ile kültür ve din farklılıklarına karşı hoşgörölü olma bilinci çocuk yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırılmaktadır. Etkili vatandaşlık eğitiminin yanında programın içerisinde bulunan beceri ve değerler sayesinde bireyler günlük hayatta karşılaştığı birçok çatışmayı barışçıl yöntemlerle çözmeyi öğrenmektedir. Bu ders içerisinde önemli bir yer tutan demokrasi, sorumluluk, önyargı ve kalıp yargıların sorgulanması, farklılıklara saygı duyulması gibi temel bilgi becerilerin öğretilmesi sayesinde; kültürel farklılıklara saygılı, çatışmaları barışçıl yollarla çözen bireyler yetişmektedir (Bayır, 2018: 92-95).

Sözer'e (1998: 12) göre; sosyal bilgiler dersinin asıl gayesi bireyin kendisine, çevresine, devletine karşı sorumluluklarının neler olduğunu bilmesini sağlamak ve sosyal çevre ile nasıl uyum sağlaması gerektiğini öğretmektir. Bireyin görev ve sorumluluklarını bilmesi, çevresine karşı sorumlu ve bilinçli bir vatandaş olması toplumsal kişilik kazanılması bakımından kritik bir öneme sahiptir. Bu kapsamda sosyal bilgiler; tarih, coğrafya, arkeoloji, antropoloji, sosyoloji gibi sosyal bilim dallarından seçilerek öğrencilerin daha iyi anlaması için somutlaştırılıp sadeleştirilen bir ilköğretim dersidir.

Sosyal bilgiler dersi çeşitli disiplinlerden meydana gelmektedir. Sosyal bilgiler dersini oluşturan sosyal bilim disiplinleri Şekil 3.2’de verilmiştir.

Şekil 3.2. Sosyal bilgileri oluşturan sosyal bilim disiplinleri (**Kaynak:** Sönmez, 1998: 4).

Sosyal bilgiler ile ilgili en kapsamlı tanımlamalardan birini de MEB yapmıştır. MEB tarafından 2005’te yayınlanan İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) ve Kılavuzunda yer alan tanıma göre sosyal bilgilerin anlamı şöyledir:

“Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.” (MEB, 2005).

2018’de uygulamaya geçilen yenilenmiş Sosyal Bilgiler Dersi öğretim programı incelendiğinde ise program içeriğinde sosyal bilimler ve bu bilimlerin konuları ayrı ayrı değil de bütünleşmiş bir şekilde ele alınarak öğrenme alanları içerisinde yer alıp disiplinler arası bir öğretim yaklaşımı benimsenmiştir. Ayrıca sosyal hayatta karşılaşılan problemlerin çözümü ile yansıtıcı düşünmeye de ayrı bir önem verilmiştir (MEB, 2018).

3.3. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Dünyadaki Gelişim Süreci

Sosyal bilgiler eğitiminin tam olarak ne zaman ve nasıl başladığı bilinmemekle beraber insanoğlunun varlığı ve bir arada yaşamaya başlamasından itibaren sosyal bilgiler eğitiminin de başladığı düşünülebilir. İnsanın doğal ve sosyal bir varlık olması onu çeşitli ilişkiler içerisine sürüklemiştir. Bu sebeple sosyal bilgiler eğitimi insan-çevre veya insanın diğer canlılarla ilişkisi kadar eskidir denebilir (Sönmez, 1998: 7).

Bilgili’ye (2008) göre; Sosyal Bilgilerin alanına dâhil olan konular Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinde ilk çağlarda okutulmuştur. Aristo ve Platon gibi önemli filozoflar da buradaki okullarda ders okutmuşlardır. Ortaçağda dinin etkisinde bir eğitim anlayışı hüküm sürmüş olup 20. yüzyılın başlarına kadar geçen süre zarfında birçok devletin eğitim müfredatında tarih, coğrafya, yurttaşlık ve hukuk gibi disiplinlerin konuları ders olarak eğitim kurumlarında ve okullarda okutulmuştur.

Sosyal Bilgiler adıyla okullarda bir ders okutulması gerektiği fikrini ilk kez Fransız bir düşünür olan Condorcet öne sürmüştür (Sözer, 1998; Sönmez, 2005). Sosyal bilgilerin bir konu veya ders olarak müfredatta yer edinmesi 20. yüzyılın başlarında ilk defa ABD’de gerçekleşmiştir. Bu duruma ABD’nin 19. yüzyıl sonlarında yaşamış olduğu sosyal, ekonomik ve kültürel değişimin etkisi oldukça büyüktür. Toplum bilimciler tarafından öne sürülen sorunların çözümü için; “ulus-toplum” fikri ve “demokratik toplum için iyi vatandaş yetiştirme” düşüncesinin büyük etkisi olmuştur (Sönmez, 2005; Erden, tarihsiz). Bağımsız bir ders ismi şeklinde ise sosyal bilgiler adı ilk defa 1916’da ABD’de kullanılmış eğitim programında tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri çok disiplinli bir anlayışla okutulmuştur (Moffatt, 1957; Sönmez, 2005; Öztürk, 2006).

1960’lı yıllarda “Yeni Sosyal Bilgiler” anlayışı ABD’de bir hareket olarak ortaya çıkmış ve etkisi 1970’li yıllara kadar sürmüştür. 1980’li yıllarda tekrar klasik sosyal bilgiler anlayışına dönmüş olup tarih ve coğrafya konuları ile vatandaşlık aktarımı aracı olarak kullanılmıştır (Aslan, 2016). 1994 senesinde NCCS tarafından Ulusal Program Standartları yayınlanmış ve klasik sosyal bilgiler anlayışından uzaklaşarak

yapılandırmacılık eğitim felsefesini temele alan öğrenci merkezli ve disiplinler arası bir sosyal bilgiler eğitime yönelim olmuştur (Keskin, 2020: 4-5).

3.4. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Türkiye’deki Gelişim Süreci

Türk tarihi incelendiğinde sosyal bilgiler dersinin kapsamına giren disiplinler ve konuların öğretimi İslamiyet öncesi Türk tarihine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde çocukların eğitiminde ve sosyalleşmesinde “töre” adı verilen kurallar önemli bir rol oynamıştır. İslamiyet’in kabulü ile birlikte toplumsal kuralların öğretilmesi törenin yanında dini kuralların öğretilmesiyle mümkün olmuştur (Akyüz, 2020; Sönmez, 2005).

Osmanlı Devleti döneminde sosyal bilgiler dersi alanında sayılan tarih ve coğrafya disiplinlerinin konuları bir ders şeklinde ilk kez Tanzimat döneminde okullarda okutulmaya başlanmıştır. 1869’da yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde Tarih-i Umumi, Coğrafya ve Tarih-i Osmani dersleri rüştiyelerde (ortaokul) okutulmuştur. Yine bahsi geçen bu dersler Sultan II. Abdülhamit zamanında eğitim-öğretim yapan birer ilköğretim kurumu sayılan iptidailerin (ilkokul) programında yer almıştır (Akyüz, 2005; Akt: Tay, B. 2010). Tarih ve coğrafya gibi derslerin yanında 1913’te İktisadiye-i Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye gibi dersler de eğitim programına eklemiştir (Öztürk, 2012: 26).

Ülkemizde disiplinler arası program yaklaşımı 1960’lı yıllarda benimsenmeye başlanmış ve 1962 yılındaki program taslağında tarih, coğrafya ve yurttaşlık dersleri birleştirilip “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla bir ders oluşturulmuştur. 1968 yılında ise bu dersler birleştirilmiş ve ilk kez Sosyal Bilgiler ismiyle müfredattaki yerini almıştır. Ayrıca bu dersin öğretim programında yine o yıllarda ABD’de etkili olan yeni sosyal bilgiler anlayışının büyük etkisi olmuştur (Öztürk ve Otluoğlu, 2005: 16; Sönmez, 2005: 459). 1968’den beri ilkökul, 1975’ten bu yana ise ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi 1985 yılından itibaren ikinci kademedeki Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri olarak okutulmuştur. 1998 yılına kadar geleneksel yöntemlerle okutulan sosyal bilgiler dersi bu tarihten sonra geliştirilen ve yapılandırmacılık eğitim anlayışı temel alınarak 2005-2006 eğitim-öğretim döneminde uygulamaya geçilen yenilenmiş Sosyal Bilgiler öğretim programı 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda bütün illerimizde uygulamaya konulmuştur (Safran, 2008: 14; Akt. Kılıçoğlu, 2012). Problem çözme, tematik öğrenme ve işbirlikçi öğrenme gibi yöntemleri temele alan bu yeni programda; bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yakından takip eden, dünyadaki gelişmelere açık, aktif öğrenen ve demokratik değerlerle donanmış vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmıştır (Öztürk, 2007: 47).

3.5. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaklaşımlar

Sosyal bilgiler dersi ile ilgili bu alanın uzmanı olan bilim insanları tarafından birçok sınıflandırma yapılmış olup bunların içerisinde en kapsayıcı ve en çok kabul gören sınıflandırma Barr, Barth ve Shermis (1977, 1978) tarafından yapılan sınıflandırmadır (Öztürk, 2009). Buna sınıflandırmaya göre sosyal bilgiler öğretiminde; *“vatandaşlık bilgisi aktarımı olarak sosyal bilgiler”*, *“sosyal bilim olarak sosyal bilgiler”* ve *“yansıtıcı inceleme alanı olarak sosyal bilgiler”* ismiyle anılan üç geleneksel yaklaşım benimsenmiştir. Bu sınıflandırma ilk olarak Barth ve Shermis tarafından yazılan (1970) bir makalede ortaya konmuş ve Barr, Barth ve Shermis tarafından yayınlanan ‘Sosyal Bilgileri Tanımlama’ adlı kitapta (1977) detaylı bir şekilde açıklamışlardır (Öztürk, 2009). Barr, Barth ve Shermis’in (1978) ortaya koyduğu klasik sosyal bilgiler anlayışı şu başlıklar altında açıklanabilir:

3.5.1. Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler

Sosyal bilgiler öğretiminde en eski ve en yaygın kullanılan yaklaşım vatandaşlık aktarımıdır. Bu yaklaşımın temel gayesi; kültürel miras ile temel değerleri ve inanışları bireylere aktararak onların iyi vatandaşlar olmaları istenmektedir. Böylelikle kültürel devamlılığın sağlanacağı düşünülmektedir (Barth ve Demirtaş, 1997; Akt. Tay, 2010). Bir telkin öğretimi olarak da nitelendireceğimiz bu aktarım tarzında yöntem olarak öğretmenin merkezde olduğu ve vatandaşlıkla ilgili değerleri aktardığı bir anlayış vardır. Öğrenciler öğretmenin aktardığı özelliklere sahip ideal vatandaşlık özelliklerini sorgulamadan kabul eder (Doğanay, 2002: 20). Sosyal bilgiler öğretiminde vatandaşlık aktarımının kullanılması ilk olarak 1916’ ABD’ye kadar uzanmaktadır. O dönemde yaşanan birtakım sıkıntılar ve toplumsal dönüşümün ancak bir Amerikan vatandaşlığı kavramını insanlara benimseterek aşılabileceği düşünülmüştür. Amerikan yönetiminin bu konuda yaptığı çalışmalar meyvesini vermiş olup ulusal değerler ile vatandaşlık bilincinin aktarılması sonucunda insanların kendini bir Amerikan vatandaşı olarak görmesi mümkün olmuştur (Tay, 2010: 15).

3.5.2. Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler

Bu yaklaşıma göre sosyal bilgiler öğretimi kapsamında etkili bir vatandaşlık öğretiminin en iyi ve çarpıcı yolu; sosyal bilimlerin bilgi, beceri ve değerlerinin öğrencilere kazandırılması ile mümkündür. Derslerin içeriği sosyal bilim disiplinlerinin ayrı ayrı ve bütüncül bir şekilde verilmesinden oluşmalıdır (Doğanay, 2005). Bu

yaklaşımında derslerin içeriğinin bireylere kazandırılmasında yöntem sosyal bilimlerin mantığıyla hareket edilmelidir. Bu mantıktan kasıt ise içeriğin öğrencilere aktarılmasında kullanılan yöntemdir. Bu yöntemler genel olarak sosyal bilimcilerin kullandığı buluş ve araştırma-inceleme yöntemidir. Öğrencilerin sosyal bilimlerin alanına giren konularla ilgili araştırma yapması, bu araştırmalarla ilgili analizler yapıp belli sonuçlara ulaşarak sosyal bilimlerin ilkelerini keşfetmeleri beklenmektedir (Barr, Barth ve Shermis, 1978; Akt. Yılar ve Tağrikulu, 2020: 56). Tüm bunların yanı sıra sosyal bilim olarak sosyal bilgiler yaklaşımı vatandaşlık aktarımının aksine yapılandırmacı felsefe anlayışına uygun olarak öğrencilerin bilişsel, duyuşsal, psikomotor becerilerinin gelişimini destekler ve öğretim aşamasında öğrenciyi merkeze alır (Kabapınar, 2012: 30-31).

3.5.3. Yansıtıcı inceleme alanı olarak sosyal bilgiler

Yansıtıcı inceleme alanı olarak sosyal bilgiler anlayışının temelinde; öğrencilerin bireysel ve toplumsal problemleri tanınması, keşfetmesi ve analizler yaparak problemlere çözüm yolları bulma süreçlerini geliştirilmesi anlayışı yatmaktadır (Tay, 2010: 11). Bu anlayışta eğitim-öğretim faaliyetlerinde vatandaşlık aktarımı ve geleneksellikten ziyade, öğrenci ilgi, istek ve gereksinimleri ön planda olmalıdır. İçerik ders kitaplarından ve bilgi yükünden farklı olarak çocukların karar verme sürecinin geliştirilmesine yönelik olmalıdır. Bu anlayışın temel yöntemi ise; araştırma inceleme yöntemi ve problem çözmedir. Seçilen konular ise genellikle bireyi etkileyen temel konular ve toplumsal konulardan oluşmaktadır. Ders programlarının içeriğinde öğrencilere yarar sağlayan konulara yer verilmelidir. Okulların asıl amacı da çocuklara daha rahat bir yaşam alanı oluşturmak ve topluma daha rahat uyum sağlamalarına yardımcı olmaktır (Barr, Barth ve Shermis, 1978; Akt. Yılar ve Tağrikulu, 2020; 57, Doğanay, 2002: 21, Kabapınar, 2012).

Barr, Barth ve Shermis'in (1978) temelini attığı sosyal bilgiler öğretimindeki bu üç temel yaklaşımın amaç, içerik ve yöntem olarak karşılaştırılması Tablo 3.1'de kısaca aktarılmıştır.

Tablo 3.1. Sosyal bilgiler öğretiminde geleneksel yaklaşımların karşılaştırılması
(Kaynak: Kaymakçı ve Ata, 2012: 39)

<u><i>Yaklaşımlar</i></u>	<u><i>Amaç</i></u>	<u><i>İçerik</i></u>	<u><i>Yöntem</i></u>
<i>Vatandaşlık Bilgisi Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler</i>	<i>Toplumun temel kurum, değer ve inançlarını çocuklara aktararak kültürel devamlılığı sağlamaktır.</i>	<i>Vatandaşlık hak ve sorumlulukları ile toplumun kimliğini oluşturan değerler, gelenek-görenekler, inanışlar.</i>	<i>Daha çok davranışçı yaklaşımla ilişkili, öğretmen merkezli, sunuş ve anlatım yoluyla öğretim.</i>
<i>Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler</i>	<i>Öğrencilere sosyal bilimlere ait bilgi, beceri ve değerleri kazandırarak etkili vatandaşlar yetiştirmektir.</i>	<i>Sosyal bilimlerin temel ilke, kavram, genelleme ve kuramları ile sosyal bilimcilerin bulguları ve bakış açıları.</i>	<i>Daha çok yapılandırmacı yaklaşımla ilişkili, öğrenci merkezli, buluş, keşfetme, araştırma-inceleme yoluyla öğretim.</i>
<i>Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler</i>	<i>Öğrencilerin bireysel ve toplumsal problemleri tanımlama, analiz etme ve karar verme süreçlerini geliştirmektir.</i>	<i>Bireyleri ve toplumları ilgilendiren güncel konu ve sorunlar.</i>	<i>Öğrenci merkezli, , araştırma- inceleme ve problem çözme yoluyla öğretim.”</i>

3.6. Vatandaşlık Kavramı

İnsanoğlu var olduğu ilk dönemlerden itibaren birlikte hareket etme ve bir arada yaşama içgüdüleriyle yaşamıştır. Başta fiziksel ihtiyaçların karşılanması olmak üzere doğaya üstünlük sağlamak, doğadan ve vahşi hayattan korunmak, sosyal, ekonomik vb. ihtiyaçların karşılanabilmesi de insanların bir arada yaşamasını zorunlu kılmıştır. Böylelikle insanlar zamanla güvende olacakları yerlere yerleşmiş o yerlerin etrafını koruyup o bölgeleri kendilerine yurt edinmişlerdir (Geçgel, 2019: 8). İlkçağlarda kurulan devletlerden günümüze kadar yurt, insanların üzerinde yaşadığı yer ve bağımsızlığın sembolü olarak önemini hep korumuştur. Güngör’e (2008: 14) göre yurttaşlık kavramı: “etimolojik olarak Latince Cite’den türemiş olup 17. Yüzyıla kadar Citoyen, Citodin olarak yazılmış ve ‘Bir kentte oturan’ anlamında kullanılmıştır.” Türk Dil Kurumu’na (TDK)

(2022) göre yurt kavramı: “Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan.” biçiminde tanımlanmaktadır.

Vatandaşlık kavramı Antik Yunanda ‘şehir devletine ait olma’ anlamında kullanırken Eski Roma döneminde bir topluluğun üyesi olma anlamında kullanılmıştır. 1789 Fransız İhtilalinden sonra ise siyasi bir kimlik olarak farklı anlamlarda kullanılarak günümüze kadar ulaşmıştır (Tezgel, 2008). Aybay’a (2008) göre vatandaşlık: “kişinin belirli bir devlet ile arasındaki karşılıklı hak, görev ve sorumlulukların yasayla belirlendiği bir statüdür”. Yılmaz’a (2000) göre vatandaşlık; “siyasi anlamda kişinin bir devlete ait olma durumu ve diğer güçlere karşı kendisini koruyacak yasal haklara sahip olmasıdır.” Vatandaşların vatandaşlık bağı ile bağlı oldukları devlete karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bu görev ve sorumluluklar devletlerin yapısına, anayasa ve kanunlara, o devlette yaşayan insanların kültürlerine göre değişiklik gösterebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti anayasasının 66. maddesinde de vatandaşlıkla ilgili hükümler düzenlenmiştir. Bu madde kapsamında yer alan hükümler şunlardır:

“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk’tür.

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.”

3.7. Etkin Vatandaşlık

Literatür incelendiğinde vatandaşlık kavramı genellikle etkin, aktif, etkili gibi nitelemelerle ifade edilen bir kavram olmuştur. Bu kavramların hepsi aynı anlama gelmekle birlikte biri diğerinin yerine kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada genel olarak kullanılan kavram ‘etkin vatandaşlık’ kavramıdır. Her ülke kendi varlığını güçlendirmek ve devam ettirmek istemektedir. Bunu sağlamanın en önemli yollarının başında eğitim sistemi gelmektedir. Devletlerin ayakta durmasının temeli o devlette yaşayan insanların devlete bağlılıklarından geçmektedir. Ülkelerin varlıklarını devam ettirmelerinin en önemli yollarından biri etkin vatandaş yetiştirmektir. Tarih boyunca bakıldığında devletlerin çoğu eğitim sistemlerine etkin vatandaşlıkla ilgili konu veya

dersler eklemişlerdir. Etkin vatandaş yetiştirmenin en fazla sorumluluk üstlendiği ders sosyal bilgilerdir denebilir. Sosyal bilgiler ile ilgili yapılan tanımlamaların çoğunda etkili vatandaşlık kavramı geçmektedir. Ülkemizde okullarda verilen vatandaşlık eğitimi; ilköğretimde hayat bilgisi ve onun devamı niteliğindeki sosyal bilgiler dersinin içeriğiyle beraber verilmektedir (Tay, 2010: 10).

Etkin vatandaşlık bireylerin içinde yaşadığı topluma olumlu katkılar sağlaması ve iyi bir toplum oluşturulması açısından kritik bir öneme sahiptir. Etkin vatandaş devletlere ve toplumlara göre farklı anlam ifade etmekle birlikte Sarıpek'e (2006) göre etkin vatandaşlık; içinde yaşadığı toplumun problemlerini tanınması, bu problemlere çözüm üretmesi ve toplumun yaşam standartlarının yükselmesinde etkin rol oynaması gibi özelliklere sahip olunmasıdır. Ayrıca demokratik bir toplum yapısının oluşumu ve devamı için etkin vatandaşların politik süreçlere katılımı da büyük önem arz etmektedir. Öztürk ve Dilek'e (2003: 57) göre ise etkin vatandaş; her şeyden evvel düşünebilen, çevresine ve ülkesine karşı faydalı, çeşitli yeterliliklere sahip vatandaşdır. Düşünen vatandaş; hayatla ilgili temel kavramları, genellemeleri bilir ve bunları problem çözümünde kullanılır. Duyarlı vatandaş; temel demokratik ilkelere içten bağlı ve bunu hayatına uygulayan vatandaşdır. Yeterli vatandaş ise; hayatını devam ettirebilmek için temel becerilere sahip olan ve bu becerilerini düşünme süresinde işe koşabilen kişidir.

Etkin vatandaşlıkla ilgili alan yazında birçok tanımlama yapılmış olmakla birlikte bu tanımlamalardan en genelini yapanlardan biri de NCSS olmuştur. NCSS'nin tanımına (2002; Akt. Ersoy, 2007) göre etkili vatandaşlık; demokrasiyi benimseyen toplumlarda bireylerin o toplumdaki vatandaşlık statüsünün gerektirdiği bilgi, beceri ve temel değere sahip olmalarıdır. Etkili vatandaşlığın tam olarak ne olduğunu iyi anlayabilmek için etkin vatandaşlığın temel özelliklerini iyi bilmek gerekir. Etkili vatandaşlığın temel özellikleri aşağıda belirtilmiştir (NCSS, 2002; Akt. Ersoy, 2007: 5-6):

“1.Demokratik değeri benimsen ve bu değeri doğrultusunda yaşamaya özen gösterir.

2.Toplum yararı için sorumluluk almayı kabul eder.

3.Yerel, ulusal ve küresel düzeyde, tarih, gelenekler ve insanlık ile ilgili konularda yeterli bilgiye sahiptir.

4.Ulusunun kuruluşuyla ilgili olaylar konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahiptir.

5.Vatandaşlıkla ilgili kurumlar ve siyasal süreçler ile ilgili bilgiye sahiptir.

6.Yerel, ulusal ve küresel düzeyde insanlığı etkileyen olay ve sorunların farkındadır.

7.Yaratıcı çözümler bulmak ve bilgisini geliştirebilmek için çeşitli kaynaklardan bilgiler arar ve çeşitli bakış açılarını değerlendirir.

8.Çevresinde gelişen sosyal olaylarla ilgili anlamlı sorular sorar, farklı bilgileri ve görüşleri çözümler ve değerlendirir.

9.Çevresinde gelişen sosyal olaylarla ilgili karar verme ve problem çözme becerilerini etkili biçimde kullanır.

10.Grup içinde etkili olarak işbirliği yapabilme becerisine sahiptir.”

Yukarıda verilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere etkili bir yurttaş bulunduğu toplumun veya grubun içerisinde aktiftir. İşbirliği yaparak çözümler üretir. Sorumluluk sahibi olarak değerlerine sahip çıkar ve yaşatır. Ulusal ve küresel sorunlara karşı duyarlıdır.

3.8. Etkili Vatandaşlık Eğitimi ve Sosyal Bilgiler

Vatandaşlık eğitimi; bireylerin içinde yaşadığı toplumu kalkındırması ve toplumu ileriye götürüp ülke geleceğine katkı sağlayacak donanımlara sahip vatandaşlar yetiştirmeye yönelik yapılan eğitim anlamına gelmektedir. Bu eğitim aslında sadece sınıf ortamında verilen eğitimin ilerisinde gerek okul aracılığıyla gerekse de sosyal faaliyetler sonucu elde edilen deneyimleri kapsamaktadır. Bu kapsamda vatandaşlık eğitimi; kişi hak ve hürriyetlerine saygılı, demokratik tutum ve davranışlara sahip, siyasal faaliyetlere aktif katılan, teorik ve uygulamalı bilgiyi kullanarak etkili kararlar alabilen vatandaşlar yetiştirmeyi hedeflemektedir (Som ve Karataş, 2015). Vatandaşlık eğitiminin içeriği ülkelerin eğitim programlarına göre değişmekle beraber genellikle o toplumda yaşayan bireylerin sorumluluk sahibi bireyler olmasını, gençlerin fikirlerini serbestçe ifade etmelerini ve çeşitli problemlerle baş edebilmelerini kazandırmayı amaçlamaktadır. Vatandaşlık eğitimini etkileyen faktörlerin başında ise; toplum ve kültürel öğeler, öğretmenler, medya, sivil toplum kuruluşları gelmektedir (Çelik, 2019: 14).

Vatandaşlık eğitimi insan hakları eğitimi ile doğrudan ilişkili olup bu iki kavramın da içeriğindeki ortak amaç iyi vatandaş-insan yetiştirmektir. İyi insan ve iyi vatandaşın bazı

ulusal ve evrensel değerlerle donanmış olması gerekmektedir (İnal Yüksel, 2006). Vatandaşlık eğitiminin daha etkili ve verimli olabilmesi için eğitim programlarında değerlere detaylı yer verilmesi gereklidir. Bu şekilde öğrencilere aktarılan değerler onların sosyal becerilerinin gelişmesine ve iyi bir vatandaş olmalarına da katkı sağlayacaktır. Tutkun'a (2013) göre etkin vatandaşlık eğitimi üç bileşenden meydana gelmektedir. Bunlar: Bilişsel bileşen, duyuşsal bileşen ve davranışsal bileşendir. Bilişsel bileşen; toplumun kültürünü, değerlerini ve genel kurallarını kapsayan bilgi ve anlamları içerir. Duyuşsal bileşen; bireyin toplumda barışçıl bir şekilde yaşaması için gereken tutum, yargı ve değerlerden oluşmaktadır. Davranışsal bileşen ise; toplumsal katılımı temel alarak toplumun yararına olan işlerde bireyin aktif rol oynaması anlamına gelmektedir.

Etkili vatandaşlıkla ilgili bilgi ve becerilerin kazandırıldığı yerlerin başında okullar gelmektedir. Okullar programlar yoluyla hem bu bilgi ve becerileri öğrencilere kazandırırılar hem de çeşitli uygulamalar ve örtük öğrenme ortamı yoluyla öğrencilere çeşitli deneyimler yaşayacakları bir ortam oluştururlar (Patrick, 2003; Akt. Ersoy, 2007: 15). Etkili vatandaş yetiştirmeye çalışan okullardaki mihenk taşının başında öğretmenler gelmektedir. Vatandaşlıkla ilgili temel kazanımların resmi ve örtük programla verilmeye başlandığı en önemli dönem ilköğretim dönemidir denebilir. Ersoy'a (2016) göre vatandaşlık eğitimi yalnızca okullarla kısıtlı olmayıp yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Ayrıca vatandaşlık yeterliliklerinin kazandırılmasında; aile, medya, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri gibi kurum ve kuruluşların da çok önemli etkileri vardır.

Etkin yurttaşlık eğitiminde ve vatandaşlık eğitiminin aktarılmasında en önemli dersin sosyal bilgiler dersi olduğu kabul edilmektedir (Öztürk, 2006: 25). Sosyal bilgiler dersinin genel amaçlarına bakıldığında; vatandaşlık aktarımının tarih boyunca hep var olduğu ve çeşitli şekillerde öğretilmeye çalışıldığı görülecektir. Vatandaşların siyasal ekonomik ve sosyal hayata katılımları o toplumun devamı için büyük önem arz etmektedir. Bu noktada sosyal bilgiler dersi bireylere hak ve sorumluluk bilinci kazandırır. Bireylere demokratik değerlere saygı göstermeyi ve bu değerler ışığında hareket etmeye dikkat etmeyi öğretir. Bireyleri hayata hazırlayarak karşılaştıkları problemlere çözüm üretme ve toplum içerisinde var olma misyonunu geçmişte olduğu gibi günümüzde de yerine getirmektedir (Martorella, 1998; Akt. Ersoy, 2007).

3.9. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Genel Bir Bakış

Program sözcüğü Yunanca kökenli bir sözcük olup “*yapılması gereken bir işin kısımlarını, yapılma zamanını, yapılma sırasını ve ne şekilde yapılacağını gösteren biçim*” anlamına gelmektedir. Hayatımızda yapacağımız her işin isteyerek veya istemeyerek bir plana göre yapılması söz konusu olmaktadır. Hele ki söz konusu eğitim ise ülkelerin eğitim hedeflerine ulaşabilmeleri için bütün eğitim ve öğretim faaliyetlerini belirli bir program doğrultusunda yapması çok önemli bir husustur (Büyükkaragöz, 1997; Akt. Selvi, 2018: 2). Şimşek (2007) eğitim programını: “Bireylerin, toplumların ve kurumların beklentilerine göre şekillenen okul içi ve okul dışında yapılabilecek faaliyetleri kapsayan etkinliklerin tümüdür” şeklinde açıklamıştır. Eğitim programları birey ve toplumun şekillenmesini sağlayan sistemli bir yapı olmanın yanında toplumun ve çağın gereklerine göre değişebilen bir yapıya sahiptir. Bu kapsamda ülkemizde de çağın gereklerine göre farklı zaman dilimlerinde çeşitli programlar hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Eğitim programlarının okul düzeyinde uygulanmasına olanak tanıyan öğretim programı ise; çeşitli sınıf düzeyinde okutulan derslerin konu ve hedeflerini, amaç ve içeriğini, kaç saat okutulacağını ve bu dersler okutulurken hangi yöntem ve tekniklerle etkili öğretilebileceğini gösteren bir kılavuzdur. Ülkemizde de ders programları ve günlük ders planları da mevcut öğretim programlarına göre düzenlenmektedir. Değişim ve etkileşimin çok hızlı olduğu çağımızda eğitim faaliyetleri çok hızlı bir şekilde revize olmaktadır (Selvi, 2018). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları da diğer dersler gibi çeşitli dönemlerde farklı şekil ve içeriklerle revize olmuştur. Sosyal bilgiler dersinin gelişim serüveni şu şekilde olmuştur:

Sosyal Bilgiler dersinin ismi ülkemizde ilk defa bağımsız bir ders olarak 1968’de kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde oluşturulan sosyal bilgiler öğretim programı bünyesinde üç disiplini (tarih, coğrafya, vatandaşlık bilgisi) barındıran bir ders olarak 1985 yılına kadar devam etmiştir. 1985 yılında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın (TTKB’nin) aldığı bir kararla disiplinler arası anlayış terk edilmiş ve Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi isimleriyle sosyal bilgiler dersi bölünmüştür. Ayrıca 1982 Anayasası sonrasında eğitim ve ders programlarında Atatürk milliyetçiliğine daha fazla yer verilmiş olup derslerin başına milli sözcüğü de dâhil edilmiştir. Böylelikle yetiştirilmek istenen vatandaşlık tipinin de amaçları ortaya konmuştur (Durmuş, 2020: 48).

1990 yılında ilköğretim programında yapılan değişiklik sonucunda ilköğretim 4’üncü ve 5’inci sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinin okutulması kararı alınmıştır. Bu kapsamda

dersin amaçları ve işlenişinde; vatandaşlık görev ve sorumlulukları, bireyin çevresiyle ilişkileri, dünyayı tanıma ve ekonomik yaşam gibi konular ağırlık kazanmıştır (MEB, 1990: 457-458). 1990'daki bu program incelendiğinde ders millilikten biraz daha sıyrılarak ekonomik ve küresel konulara yönelim artmıştır.

18 Temmuz 1997 yılında 4306 sayılı, İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile ilköğretim programında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden en önemlisi ilköğretimin kesintisiz 8 yıl zorunlu olmasıdır (Durmuş, 2020: 50). Önceki programda sadece 4. ve 5. sınıf programlarında okutulan Sosyal Bilgiler dersi 1998 yılındaki düzenleme ile ilköğretimde 4-7. sınıflarda haftalık üçer ders saati ile okutulan zorunlu bir ders olarak müfredattaki yerini almıştır. Ayrıca 7. ve 8. sınıflarda Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinin 1 saat okutulması kararlaştırılmıştır. TTKB'nin 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı kararı ile önceki programda yer alan milli tarih, milli coğrafya gibi dersler kaldırılarak bunların yerine yeni Sosyal Bilgiler öğretim programı kabul edilmiştir (MEB, 1998: 531). 1998 Sosyal Bilgiler öğretim programının 6. Maddesinde: “Konular tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, hukuk ve eğitim alanlarıyla ilişkili olmak üzere çok yönlü bütün olarak işlenir” denilmektedir. Böylelikle derslerin disiplinler arası bir yaklaşımla işlenmesi gerektiğine değinilmiştir (Sağdıç, 2018: 298).

Türkiye’de sosyal bilgiler öğretimi alanında akademik çalışmaların yapıldığı bu yıllarda ilk defa Eğitim Fakültelerinde sosyal bilgiler eğitimi anabilim dalı da kurulmuştur (Sağdıç, 2018: 298). 1998'deki programın genel amaçlarına bakıldığında; Atatürkçülük konuları, Türk ordusu, Türk bayrağı kelimeleri sıklıkla kullanılmış; aile bütünlüğünün korunması, üretimin değeri, çevreyi korumanın önemi ile vatandaşların hak ve sorumluluklarını yerine getirmesi konularına ise sıkça vurgu yapılmıştır. Disiplinler arası bir eğitim anlayışı temele alınmış olup bazı sosyal bilim dallarının konularının bu program içerisinde verilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca programdaki kazanımların her sınıf düzeyine göre hangi üniteler içerisinde öğrencilere kazandırılması gerektiğine de değinilmiştir (MEB, 1998: 537-560). İçerisinde Sosyal Bilgiler dersinin de bulunduğu en köklü program değişikliğinden biri de 2005 yılında gerçekleşmiştir. Dünyadaki gelişmelerin mercek altına alınması ve çağın gerekleri ile toplumun ihtiyaçlarının referans alınması sonucu oluşturulan 2005 programının 2004-2005 yılları arasında pilot uygulaması yapılmış, 2005-2006 eğitim öğretim yıllarından itibaren tüm ülkede kademeli bir şekilde uygulanmaya koyulmuştur.

3.9.1. 2005 Sosyal bilgiler dersi ğretim programı

Bu program genelinde gelişmiş dünya ülkelerinin programlarında kullanılan yapılandırmacı (oluşturmacı) yaklaşım hâkim olmuştur. Bireysel farklılıkların dikkate alınarak öğrencinin kendi yaşantılarının çevreyle etkileşimine olanak tanıyan bu programda bilgi merkezli öğretimin yerini beceri ve değerlerin aldığı görülmektedir. Vatandaş yetiştirmede özellikle okul dışındaki diğerk paydaşların (toplum, çevre, medya, sivil toplum kuruluşları vb.) etkisinden de söz edilmiştir (Kuş ve Aksu, 2017: 21). Bu program içerisinde birçok ara disiplini barındırmakla birlikte bu ara disiplinlerden biri de “vatandaşlık eğitimi” olmuştur. Vatandaşlık eğitimi doğrudan bir ders olarak değil de diğerk dersler içerisinde ortak bir alt disiplin olarak kazandırılmak istenmiştir. (Keskin, 2012: 456)

2005 programı içerisinde birçok yenilik bulunmakla birlikte disiplinler arası bir yaklaşım tarzı benimsenmiş olup sosyal bilgiler dersi özelinde birçok alt disiplinin olduğu vurgulanmıştır. Bu alt disiplinlerin en önemlilerinden biri de “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi” olmuştur. 2005’teki programdan sonra mevcutta var olan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları” dersi zorunlu olmaktan kademeli olarak çıkarılmış ve seçmeli bir ders haline gelmiştir. Vatandaşlık ve insan hakları alt disiplininin ise diğerk dersler içerisinde verilmesi hedeflenmiştir. 2005 programının vizyonu ile hedefleri açık bir şekilde belirtilmiştir. Toplamda 175 kazanım ile 8 öğrenme alanı mevcut olup bu öğrenme alanları içerisinde kazanım, beceri, değer ve kavram öğretimini bir bütünlük içerisinde disiplinler arası bir anlayışla ele alınmaktadır. Bu ğrenme alanı içerisinde insana ait etkinlikler bütüncül bir şekilde ele alınmış olup sosyal bilim disiplinleri aynı çatı altında birleştirilmiştir (Ata, 2006: 77-78). Bu birleşim görevi öğrenme alanı kavramıyla sağlanmıştır. Programa göre öğrenme alanı: “birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görlebildiğı, öğrenmeyi organize eden yapı” şeklinde tanımlanmıştır. Sosyal Bilgiler dersi için sekiz öğrenme alanı belirlenmiş olup bu sayı daha sonra dokuza çıkarılmıştır. 2005 programında yer alan öğrenme alanları şu şekildedir (MEB, 2005):

1. Birey ve Toplum,
2. Kültür ve Miras,
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler,
4. Üretim, Dağıtım ve Tüketim,
5. Zaman, Süreklilik ve Değışim,
6. Bilim, Teknoloji ve Toplum,

7. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler,
8. Güç, Yönetim ve Toplum,
9. Küresel Bağlantılar,

Programda öğrencilerin kazanması gereken 15 temel beceri üzerinde durulmuştur. Beceri ise: “*öğrenme süreci içerisinde kazandırılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetler*” (MEB, 2005) şeklinde tarif edilmiştir. Bu beceriler sayesinde öğrencilerin konuları daha kalıcı ve aktif öğrenmesi düşünülmüştür. Ayrıca programda her sınıf seviyesinde var olan öğrenme alanları başlığında “doğrudan verilecek beceri” alt başlığıyla öğrencilere kazandırılması gereken beceriler sıralanmıştır. Öğretmenlerin konuları işlerken bu becerileri öğrencilere kazandırması hedeflenmiştir (Özdemir, 2012: 22). Programda yer alan beceriler aşağıdaki Tablo 3.2’de verilmiştir (MEB, 2005).

Tablo 3.2. 2005 Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan beceriler

✓ <i>Eleştirel Düşünme Becerisi</i>	✓ <i>Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi</i>
✓ <i>Yaratıcı Düşünme Becerisi</i>	✓ <i>Gözlem Becerisi</i>
✓ <i>İletişim Becerisi</i>	✓ <i>Mekânı Algılama Becerisi</i>
✓ <i>Araştırma Becerisi</i>	✓ <i>Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi</i>
✓ <i>Problem Çözme Becerisi</i>	✓ <i>Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi</i>
✓ <i>Karar Verme Becerisi</i>	✓ <i>Sosyal Katılım Becerisi</i>
✓ <i>Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi</i>	✓ <i>Empati Becerisi</i>
✓ <i>Girişimcilik Becerisi</i>	

Programda önemli yer tutan öğelerden biri de kavramlardır. Kavram: “*nesnelerin, insanların, duyguların veya fikirlerin ortak özelliklerini tanımlayan ve dil ile ifade edilen yapı*” şeklinde tarif edilmiştir. Aynı biçimde kavramların; öğrenci başarısını artırdığı, öğrenmeyi ve hatırlamayı kolaylaştırdığı, yanlış anlaşılma ile gerçeği ayırt etmeye yardımcı olduğu, problem çözme ile akıl yürütme becerisini geliştirdiğine de programda değinilmiştir. Programda yer bazı temel kavramlar şunlardır: “Anayasa, Bağımsızlık, Cumhuriyet, Emek, Haberleşme, İhracat, Kültür, Sorumluluk, Ulaşım, Üretim, Verimlilik, Yatırım vb. (Özdemir, 2012: 23; MEB, 2005)”.

Programda önem teşkil eden kritik bir diğer bölüm ise değerler kısmıdır. 2005 programındaki değerler öğretimi bu programdan evvel mevcut olan programlardaki gibi örtük bir şekilde değil de; bağımsız bir şekilde ayrı bir başlık altında yer edinmiştir. Buna göre değer; *“bir sosyal grup ya da toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç ya da inançlar”* olarak tarif edilmiştir. Programın öğretimi ve aktarılması süresince öğrencilere kazandırılması beklenen 20 adet değer belirlenmiş olup bu değerler aşağıdaki Tablo 3.3’te verilmiştir (MEB, 2005).

Tablo 3.3. 2005 Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler

✓ <i>Adil olma</i>	✓ <i>Hoşgörü</i>
✓ <i>Aile birliğine önem verme</i>	✓ <i>Misafirperverlik</i>
✓ <i>Bağımsızlık</i>	✓ <i>Özgürlük</i>
✓ <i>Barış</i>	✓ <i>Sağlıklı olmaya önem verme</i>
✓ <i>Bilimsellik</i>	✓ <i>Saygı</i>
✓ <i>Çalışkanlık</i>	✓ <i>Sevgi</i>
✓ <i>Dayanışma</i>	✓ <i>Sorumluluk</i>
✓ <i>Duyarlılık</i>	✓ <i>Temizlik</i>
✓ <i>Dürüstlük</i>	✓ <i>Vatanseverlik</i>
✓ <i>Estetik</i>	✓ <i>Yardımseverlik</i>

2005 yılında yayınlanan ve 2005-2006 eğitim öğretim döneminde Türkiye’nin tamamında uygulamaya konulan SBDÖP genel olarak incelendiğinde, çağdaş eğitimin esas aldığı öğrenci merkezli olan yapılandırmacı yaklaşım bu programın temelini oluşturmaktadır. Önceki programlarda var olan milliyetçi söylemler terk edilerek farklılıklara saygı, demokratik uygulamalar, hoşgörü, inan haklarına saygı gibi yaklaşımların ağırlık kazandığı görülmektedir (Keskin, 2012: 456; Sağdıç, 2018: 239). 2005 SBDÖP’te 1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu’nun ikinci maddesinde belirtilen; Türk Millî Eğitim Genel Amaçlarına uygun olarak öğrenciler için kazandırılması hedeflenen 17 özel amaç belirtilmiştir. Bu özel amaçlar şunlardır (MEB, 2005):

“1.Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.

2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.

16. *Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.*

17. *İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.”*

Son dönemlerde dünyada yaşanan değişim ve gelişmeler Türkiye’nin de odak noktası olmaktan uzak kalamamıştır. Özellikle genel ağın tüm dünyada ve ülkemizde yaygın şekilde kullanılır hale gelmesi *küreselleşme* kavramının daha fazla hayatımıza dâhil olmasına neden olmuştur. Dünyadaki ve ülkemizdeki değişimlerden hareketle 2015 yılında taslak bir SBDÖP hazırlanmıştır. Bu program 2005 programına göre daha sade olup çerçeve program olarak yapılandırılmıştır. 2015 SBDÖP taslağında öğrenme alanları 9’dan 7’ye indirilmiş olup bazı öğrenme alanlarının ismi de değiştirilmiştir. Ayrıca tüm sınıflar düzeyinde (4-7. Sınıflar) üniteler kaldırılmış olup toplamda yedi öğrenme alanı belirlenmiştir. Bu taslak programda her öğrenme alanının yanında kazanımlarda belirtilmiş ayrıca kazanımlarla birlikte kavram, beceri ve değerler de belirlenmiş olup hepsinin entegreli bir şekilde kazandırılması hedeflenmiştir. (MEB, 2015). Ancak bu taslak program Temmuz 2016 yılında bölücü terör örgütleri tarafından gerçekleşen hain darbe girişimi sebebiyle uygulamaya geçemeyerek 2017 yılında yeni bir taslak program hazırlanmıştır.

2017 yılındaki SBDÖP diğer tüm programlar gibi taslak öğretim programı olarak askıya alınmış 02.05.2017 tarihinde makam onayı alabilmiştir. İlk başta 2017-2018 öğretim yılında sadece 4. ve 5. sınıflarda uygulanan yeni programın 2018-2019 öğretim yılında tüm sınıflarda uygulanması kararlaştırılmıştır (TTKB, 2017; Akt. Keskin, 2020). Sonuç olarak 2017 programı bir yıl uygulandıktan sonra revize edilmiş ve güncellenerek son şeklini almış olup 2018’de yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur. 2018 SBDÖP’ün detaylı şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bir sonraki başlık altında 2018 programının içeriğindeki başlıklar esas alınarak detaylı incelenmesi yer almıştır.

3.9.2. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı

2018’de uygulamaya konulan bu öğretim programı TTKB’nin 19.01.2018 tarih ve 12 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Bu karar ile yeni programın uygulamaya sokularak 2005 programının bütün sınıf seviyelerinde kaldırıldığı ve yeni 2018 programın uygulanması gerektiği açıkça belirtilmiştir. 2018 tarihli güncel SBDÖP’ün giriş kısmında ilköğretim ve ortaöğretim programlarında yapılan değişikliklerle ilgili bazı genel bilgiler verilmiştir.

Önceki program değişikliklerinde olduğu gibi bu program değişikliğinde de gerekçe olarak “*Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı gelişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler*” gibi durumlar öne çıkarılmıştır. Bu gerekçelerin bireyden beklenen davranışları doğrudan etkilediğini, devamında ise öğretim programlarının sadece bilgiyi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları temele alan sade ve anlaşılır bir yapıda olması gerektiği vurgulanmıştır. Farklı sınıf düzeylerinde sarmal bir şekilde tekrar eden kazanımların değer, beceri ve yetkinliklerin kazandırılmasında bütünselliğe ve yalınlığa vurgu yapılmıştır. Programın giriş kısmında bu program değişikliğinin gerekçesine değinilmiş, devamında ise yeni öğretim programının amaçlarına, perspektifine (değerler ve yetkinliklere), ölçme-değerlendirme yaklaşımına ve programın özel amaçlarına değinilmiştir. Programın giriş kısmında öğretim programlarının 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanıldığına değinilerek tüm eğitim-öğretim programları için belirlenmiş dört genel amaç bulunmakla birlikte program metninde: **Öğretim Programlarının Amaçları** başlığı altında şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2018: 2-3):

“1.Okul öncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek.

2. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak.

3. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi’nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak.

4. Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip

hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak.”

2018 SBDÖP'te yer alan **Ölçme Programlarının Perspektifi (Değerler ve Yetkinlikler)** yan başlığı incelendiğinde: Burada yer alan bilgi, beceri ve davranışların öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değer ve yetkinliklerin ayrılmaz bir bütün olduğuna, bir harç görevi görüp bunları bütünleştirmeye çalışıldığına değinilmiştir. Ayrıca eğitim sisteminin görevinin sadece akademik açıdan başarılı öğrenciler yetiştirmek olmadığı, en asli görevlerinden birinin de toplumsal değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek olduğu açıkça belirtilmiştir. Değerlerimiz; köklerini toplumun geçmişinden, geleneklerinden milli ve manevi kaynaklarından alarak günümüze kadar ulaşan ve bizlerin de yarınki nesillere aktaracağı kültürel bir mirastır. Bu kapsamda öğretim programında yer alan kök değerlerimiz şunlardır: “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik.” (MEB, 2018: 4). Yetkinlikler ise öğrencilerin bireysel, sosyal ve iş alanları gibi yerlerde ihtiyaç duydukları beceriler olup kültürel mirasın eylemsel boyutunu ifade etmektedir (Keskin, 2020: 28). Bu yetkinlikler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) tarafından belirlenmiş olup kısaca açıklamaları şöyledir (MEB, 2018: 5):

- 1. Anadilde iletişim:** Okuma-yazma, dinleme, konuşma gibi etkinlikleri yerine getirme ve dilsel etkileşimde bulunmayı ifade etmektedir.
- 2. Yabancı dillerde iletişim:** Yabancı diller ile aracılık etme ve kültürlerarası anlayış ve algılama biçimini ifade etmektedir.
- 3. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler:** Problem çözme, mantıksal ve matematiksel düşünme ile aritmetik becerisini kullanmayı ifade eden bu yetkinlik alanında ayrıca bilim ve teknoloji alanında kendini geliştirmeyi ve bunları yakından takip etmeyi de kapsamaktadır.
- 4. Dijital yetkinlik:** Bilgi ve iletişim teknolojilerini ile genel ağı etkili kullanılması bu beceriyi açıklamaktadır.

5. Öğrenmeyi öğrenme: Bireyin içinde bulunduğu koşulları tanıması, ilgi ve ihtiyaçlarının farkında olarak bilgi ve becerilerini uygun zaman ve koşullarda işe koşturmak olarak tanımlanmaktadır.

6. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler: Bireyin yaşadığı topluma ve kültürlerarası hayata etkili bir şekilde katılabilmesi ile siyasi ve demokratik yaşama etkin biçimde katılabilmesini ifade eden yetkinliktir.

7. İnisiyatif alma ve girişimcilik: Bireyin aklındakileri uygulamaya koyabilmesi ve iş fırsatları yakalayabilmesi ile yeni ve yaratıcı özgün beceriler sağlayabilmesini ifade etmektedir.

8. Kültürel farkındalık ve ifade: Medya araçları kullanılarak sanat, edebiyat, müzik vb. alanlarda bireyin duygularını ve tecrübelerini serbestçe ifade etmesini sağlayan yetkinlik alanıdır.

Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı başlığı açısından 2018 programı incelendiğinde; özellikle bireysel farklılıkların önemine çokça vurgu yapılmış ve ölçme-değerlendirme faaliyetlerinin de bu ilke kapsamında yapılması ile çok çeşitli ve esnek bir yapıya sahip olması gerekliliğine yer verilmiştir. Öğretim programlarının ölçme-değerlendirme unsurlarının tamamını işe koşturmada yetersiz kaldığını bu nedenle öğretmenlerden özgünlük ve yaratıcılık temelinde etkili bir ölçme ve değerlendirme faaliyeti yapmalarının beklenildiğine değinilmiştir. Bu amaçla öğretmenlere ve eğitim uygulayıcılarına rehber olması bakımından ölçme ve değerlendirme sürecinde yol gösterici olması açısından 7 ilkeye yer verilmiştir. Bu ilkeler kısaca incelendiğinde; ölçme ve değerlendirme sürecinde kesin sınırlar çizilmemesi, tüm bileşenlerin işe koşturması, süreç odaklı ve bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin ölçme-değerlendirme sürecine katılması, bilişsel ölçümlerin yanında duyuşsal ve psikomotor gelişimlerinin de ölçülmesi üzerinde durulmuştur (MEB, 2018: 6).

Bireysel Gelişim Programları başlığında; gelişim sürecinin yaşam boyu devam ettiğine değinilerek her yaş döneminin kendine has birtakım özelliklerinin olduğuna öğretim programlarının bu yaş dönemlerindeki gelişim özelliklerinin dikkate alınarak hazırlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Gelişim bir bütündür ilkesi çerçevesinde her bir dönemki özelliğin diğer dönemleri etkilediği göz önüne alınarak sınıflar düzeyinde bu programın sarmallığına vurgular yapılmıştır. İlgi, ihtiyaç ve isteklerin her bireyde farklı

olduğunun altı çizilmiş ve öğretmenlere bu konulara karşı duyarlı davranmalarıyla ilgili telkinde bulunulmuştur.

Sonuç başlığı kısmında ise; programın hazırlık sürecindeki aşamalara değinilmiştir. Bu kapsamda 2018 programı hazırlanırken diğer ülkelerin güncellenen programlarına, ulusal ve uluslararası akademik çalışmalara, anayasa-kanun-yönetmeliklere, eğitimin tüm paydaşlarından gelen görüşlere, akademisyenlerin ve eğitim fakültelerinin raporlarına, illerden gelen zümre görüşlerine ve ülke genelinde yapılan anketlere göre çok geniş kapsamlı bir süreçten geçilerek bu programın ortaya çıktığı açıklanmış ve çağın ihtiyaçlarına göre değişim ve sürekliliğin önemi açıklanmıştır (MEB, 2018: 6-7). Şu ana kadarki kısımda programla ilgili ortak bilgiler ve genel çerçevelere değinilirken, bundan sonraki kısımda ise programın esas bölümüyle ilgili bölümlere değinilmiştir.

3.9.2.1. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçları

2018 SBDÖP'ün **Özel Amaçlar** başlığı incelendiğinde; programda 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun genel amaç ve ilkelerine uygun olarak 18 özel amaca yer verilip bu özel amaçlar aşağıda Tablo 3.4'te şöyle gösterilmiştir (MEB, 2018: 8):

Tablo 3.4. 2018 SBDÖP'te yer alan özel amaçlar

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,	10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,
2. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,	11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,	12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,

Tablo 3.4. (Devam) 2018 SBDÖP’te yer alan özel amaçlar

4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,	13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,	14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,
6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,	15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
7. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,	16. Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,	17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
9. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,	18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varmaları amaçlanmaktadır.

Tablo 3.4’te verilen 2018 SBDÖP ‘deki özel amaçlar incelendiğinde, sayısal olarak önceki programlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu programda 18 özel amaç yer edinmişken, 2005 programındaki özel amaç sayısı 17, 2015 taslak programında ise bu sayı 8 olarak ifade edilmişti (Keskin, 2020). Yukarıdaki 18 özel amaç incelendiğinde; bu amaçların oldukça detaylı ve kapsayıcı olduğu, Sosyal Bilgiler dersinde Türkiye Cumhuriyeti fertlerinden neler beklendiği açıkça görülmektedir. Her bir madde kendi içerisinde bir sosyal bilim disipliniyle yakından alakalı olup bu maddelerde etkin vatandaşta bulunması gereken özelliklerin neler olduğu ortaya konulmuştur. Bu özel amaçlar SBDÖP’te yer alan tüm kazanımlarla sıkı bir bağıntı içerisinde olup ileriki

bölümde açıklanacak olan öğrenme alanlarıyla anlamlı bir bütünlük oluşturmaktadır (MEB, 2018: 8).

3.9.2.2. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki temel beceriler

2018 SBDÖP'te TYÇ ile uyumlu olacak şekilde 27 temel beceri belirlenmiştir. Bu beceriler aşağıdaki Tablo 3.5'te gösterilmiştir (MEB, 2018: 9).

Tablo 3.5. 2018 SBDÖP'te yer alan temel beceriler

1. Araştırma	2. Çevre okuryazarlığı
3. Değişim ve sürekliliği algılama	4. Dijital okuryazarlık
5. Eleştirel düşünme	6. Empati
7. Finansal okuryazarlık	8. Girişimcilik
9. Gözlem	10. Harita okuryazarlığı
11. Hukuk okuryazarlığı	12. İletişim
13. İş birliği	14. Kalp yargı ve önyargıyı fark etme
15. Kanıt kullanma	16. Karar verme
17. Konum analizi	18. Medya okuryazarlığı
19. Mekân algılama	20. Öz denetim
21. Politik okuryazarlık	22. Problem çözme
23. Sosyal katılım	24. Tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama
25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	26. Yenilikçi düşünme
	27. Zaman ve kronolojiyi algılama

Tablo 3.5. incelendiğinde 2018 SBDÖP'teki temel becerilerin büyük bir kısmının etkin vatandaştan beklenen özelliklerle yakından ilgili olduğu görülmektedir. Yine 2005 programında 15 temel beceri varken bu programdaki beceri sayısı 27'ye çıkarılmıştır. Bu becerilerin çoğunluğu her iki programda da ortak olup bazıları ise 2018'deki yeni programa ilk defa eklenmiştir. Bu durumun; bilim ve teknolojiye gelişmeler ile çağın ve toplumun ihtiyaçlarının farklılaşmasından kaynaklandığı söylenebilir.

3.9.2.3. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki değerler

2018 SBDÖP’te 18 değer bulunmakta olup bu değerler aşağıdaki Tablo 3.6’da gösterilmiştir (MEB, 2018: 9).

Tablo 3.6. 2018 SBDÖP’te yer alan değerler

1. Adalet	10. Estetik
2. Aile birliğine önem verme	11. Eşitlik
3. Bağımsızlık	12. Özgürlük
4. Barış	13. Saygı
5. Bilimsellik	14. Sevgi
6. Çalışkanlık	15. Sorumluluk
7. Dayanışma	16. Tasarruf
8. Duyarlılık	17. Vatanseverlik
9. Dürüstlük	18. Yardımseverlik

Tablo 3.6 incelendiğinde; 2005 programında var olan 20 değer 2018 programında 18’e indiği görülmektedir. 2005 programında var olan *hoşgörü, misafirperverlik ve sağlıklı olmaya önem verme* değerleri 2018 programından kaldırılmış olup *tasarruf* değeri ise bu programa yeni eklenmiştir. Bunun dışında kalan değerler ise her iki programda da aynı kalmıştır.

3.9.2.4. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel yapısı

Programın bu kısmında 2018 programının genel yapısına geçmeden evvel **programın uygulanması esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar** başlığına yer verilmiştir. Bu programda esasen programın uygulayıcısı olan öğretmenlere uyarı ve hatırlatmalara 10 madde olacak biçimde yer verilmiştir. Buna göre SBDÖP’ün uygulanmasında dikkat edilecek hususlar aşağıda verilmiştir (MEB, 2018: 10):

“1.Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir.

2. Kazanımların gerçekleştirilmesinde “yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkeleri dikkate alınmalıdır. Vurgulanan bu ilkeler açısından gerektiğinde işleniş sürelerinde değişiklik yapılabilir.

3. Sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler anlayışlarına önem verilmelidir. Öğrencilere, sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihçinin vb.) kullandıkları bilimsel yöntemler sezdirilmelidir. Okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanılarak öğrenciler sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırılmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünceleri sağlanmalıdır.

4. Programda değer ve beceriler kazanımlarla bire bir ilişkilendirilmiştir. Ancak değer ve beceri öğretiminin hayat boyu öğrenme çerçevesinde ele alınması için söz konusu değer veya beceriler uygun görülen farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilmelidir.

5. Program’da kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanlışlarının giderilmesine yardımcı olunmalıdır.

6. Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanılarak öğrencilerin tarihsel duyarlılığı ve milli bilinçleri geliştirilmelidir.

7. Sosyal Bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan da faydalanmaya önem verilmelidir. Bu çalışmalar okulun yakın çevresinden (okul bahçesi gibi) pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı alanlarına, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) yönelik olabilir. Ayrıca uygun konularda sözlü tarih ve yerel tarih çalışmaları da yapılmalıdır.

8. Efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerden yararlanılarak Sosyal Bilgiler dersi edebî ürünlerle

desteklenmelidir. Öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünler okumaya teşvik edilmelidir. Ayrıca uygun görülen kazanımlar resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir.

9. Kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konular, farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileriyle ilişkilendirilerek sınıfa taşınabilir.

10. Son yıllarda dijital teknolojiye gelişmelere bağlı olarak vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-Devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir.”

Yukarıda verilen uygulama esasları incelendiğinde; öğretmenlere adeta bir kılavuzluk misyonu üstlenildiği söylenebilir. Programın uygulanışı ve ders işlenişi sırasında uygulayıcıların hangi çerçevelerin etrafında olması gerektiğinin ana hatları bu hususlarla çizilmiştir. Bu hatlar genel olarak; öğrenci merkezli ve disiplinler arası bütünleşik yaklaşım, esneklik, güncellilikle bağlantı kurulması, kavram öğretimi ile değer ve becerilerle ilişki kurulması, tarihsel duyarlılık ile milli bilincin oluşturulması, okul dışı faaliyetler ile sözlü tarih, edebi ve sanat ürünlerinin kullanılması, son olarak da dijitalleşme ve dijital okuryazarlık olarak belirlenmiştir. Bu maddeler büyük oranda 2005 programında yer verilen uygulama esasları ile benzerlik göstermektedir (Keskin, 2020).

2018 SBDÖP’ün genel yapısı başlığı incelendiğinde; bu başlık altında genel olarak öğrenme alanları açıklanmış olup, öğrenme alanlarının açıklamasına yer verilerek sonda ise sınıflar düzeyinde öğrenme alanlarını ve kazanım sayılarını gösteren bir tablo eklenmiştir. Buna göre öğrenme alanı: “bilgi, beceri ve değerlerin bütünleşik olarak görüldüğü disiplinler arası bir yapıdır”. 2018 Öğretim programı içerik olarak 7 öğrenme alanına göre düzenlenmiştir. Ders kitaplarında ise her bir sınıf düzeyinde bu öğrenme alanlarının kapsam ve içeriğine uygun olacak şekilde farklı ünite başlıkları

kullanılabilmektedir. 2018 SBDÖP’te var olan yedi adet öğrenme alanı ve bu öğrenme alanlarının kısaca açıklamaları şöyledir (MEB, 2018: 11-12):

1. *”Birey ve Toplum,*
2. *Kültür ve Miras,*
3. *İnsanlar, Yerler ve Çevreler,*
4. *Bilim, Teknoloji ve Toplum,*
5. *Üretim, Dağıtım ve Tüketim,*
6. *Etkin Vatandaşlık,*
7. *Küresel Bağlantılar.”*

Birey ve Toplum: Bu öğrenme alanının ana teması “ben” ve “biz” olma bilinci üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca sosyal bilimlerin disiplinler arası bir bakış açısıyla öğrencilere öğretilmesi ile mekânsal ve kültürel değerlendirme üzerinde durulmuştur.

Kültür ve Miras: Temeli Türk kültürü olan bu öğrenme alanındaki amaç kültürel mirasın korunması gelecek nesillere ulaştırılarak ulusal bilincin oluşturulmasıdır. Ayrıca öğrencilerde; toplumları ayıran en önemli noktalardan birinin kültürel farklılık olması ile milli kültürümüzün diğer dünya kültürlerine olan katkılarının da farkına varmaları beklenmektedir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler: Temelinde coğrafya disiplini olan bu öğrenme alanı; insanın çevre ile kurduğu etkileşimi ve bu etkileşimin neden-sonuçlarını anlaması üzerinde odaklıdır. Çevre ve harita okuryazarlığı, mekânı algılama ve araştırma becerisinin bu öğrenme alanıyla kazandırılması hedeflenmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum: Bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin toplum yaşamına etkisi ile yenilikçi, eleştirel ve bilimsel düşünerek teknolojiyi etkin kullanabilmek bu öğrenme alanının temelini oluşturmaktadır. Teknoloji-doğa ilişkisinin yanında bilimsellik, akademik dürüstlük ve telif-patent gibi bilimsel eserlerin kanunlarla korunduğunun da öğretilmesinin üzerinde durulmuştur.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim: Bu öğrenme alanı ekonomi disipliniyle yakından ilgilidir. Temelinde girişimcilik ve bilinçli tüketici olmanın yanında öğrencilere meslekler ve mesleklere erişmenin gereklerinin bilinmesi de hedeflenmiştir. Bireylerin ülke ekonomisine faydalı olmaları için gerekli becerilerin kazandırılması beklenmektedir.

Etkin Vatandaşlık: Öğrenme alanının bu kısmında öğrencilerin grup, kurum ve örgütlerin nasıl meydana çıktığını, işlevleri ve sosyal sorunların çözümlerinin nasıl olacağı üzerinde durulmuştur. Siyaset, hukuk ve sosyoloji ekseninde etkin vatandaş olabilme bu öğrenme

alanının temelini oluşturur. Bireyin yönetime katılması, demokrasi, milli egemenliğe dayanan devlet yapılarının özelliklerinin bilinmesi amaçlanmıştır.

Küresel Bağlantılar: Etkileşimin çok hızlı olduğu, bilim, kültür, ekonomi vb. neredeyse tüm alanlarda sınırların kalktığı günümüzde devletler arasında işbirliği olduğu kadar rekabetin de olduğunun öğrenciler tarafından bilinmesi ve böylelikle dünyadaki gelişmelerin yakından izlenerek yerel ve global düzeyde çözümlerin bulunması bu öğrenme alanının temelini oluşturmaktadır.

Yukarıda kısaca açıklanan 2018 SBDÖP'teki öğrenme alanları incelendiğinde; 2005'teki öğrenme alanları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. 2005 programındaki öğrenme alanları 9 iken bu programdaki öğrenme alanı sayısı 7'ye inmiştir. *Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı* 2018 programına yeni eklenen bir öğrenme alanıdır. Bunun dışında kalan öğrenme alanları isim olarak 2005'teki programla aynıdır. 2005 programında öğrenme alanlarının ve kazanımların verildiği yerde ünite isimleri de yer alırken 2018 programında ünite isimlerine yer verilmemiştir. 2018 programında öğrenme alanlarının sınıflar düzeyinde kazanımlarını ve sürelerini belirten kazanım sayıları aşağıdaki Tablo 3.7'de verilmiştir.

Tablo 3.7. 2018 SBDÖP'te sınıflar düzeyinde yer alan öğrenme alanlarının kazanım sayıları ve süreleri

SINIFLAR	4. Sınıf			5. Sınıf			6. Sınıf			7. Sınıf		
ÖĞRENME ALANI	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati
BİREY VE TOPLUM	5	11,1	12	4	13	14	5	11,1	12	4	11,1	12
KÜLTÜR VE MİRAS	4	13	14	5	16,6	18	5	20,4	22	5	27,8	30
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	6	18,5	20	5	16,6	18	4	13	14	4	13,9	15
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	5	14,8	16	5	13	14	4	11,1	12	4	11,1	12

Tablo 3.7. (Devam) 2018 SBDÖP’te sınıflar düzeyinde yer alan öğrenme alanlarının kazanım sayıları ve süreleri

ÜRETİM, DAĞITIM VE TUKETİM	5	16,6	18	6	16,6	18	6	16,6	18	6	13,9	15
ETKİN VATANDAŞLIK	4	13	14	4	11,1	12	6	14,8	16	4	11,1	12
KÜRESEL BAĞLANTILAR	4	13	14	4	13	14	4	13	14	4	11,1	12
TOPLAM	33	100	108	33	100	108	34	100	108	31	100	108

Tablo 3.7 incelendiğinde; 2018 SBDÖP’ün öğrenme alanlarındaki sınıflar düzeyinde kazanım sayılarının, kazanım sürelerinin ve ders saatlerinin birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Öğrenme alanları kapsamında; 4. sınıflarda toplamda 33, 5. sınıflarda 33, 6. sınıflarda 34 ve 7. sınıf düzeyinde ise 31 kazanıma yer verildiği görülmektedir. 2005 programında total düzeydeki kazanım sayısı 174 iken bu sayı 2018’deki programda 131’e düşürülerek daha da sadeleştirilmiştir (Kalaycı ve Baysal, 2020: 117). Kazanımların neler olduğu açıklanmadan önce o dersin kodu, hangi sınıf düzeyinde olduğu, ilgili olduğu öğrenme alanı ve kazanım numarası şeklinde bir kodlama oluşturulmuştur. Bu kodlama sayesinde kısaltmalarla kazanımlara daha kolay ulaşılacağı varsayılmıştır. Son olarak 4,5,6, ve 7. sınıflar düzeyindeki her öğrenme alanında var olan kazanımlar açıklamalarıyla birlikte tablolar şeklinde verilmiştir. Her öğrenme alanında kazandırılması gereken beceriler de bu açıklamaların içerisinde sıralanmıştır (MEB, 2018: 14-25).

3.9.3. Sosyal bilgiler öğretim programında etkin vatandaşlığın yeri ve önemi

Tüm dünya ülkelerinde toplumun ve devletin vatandaşlardan beklentilerinin başında; hak ve sorumluluklarını bilen, ülkesine ve milletine faydalı, içinde yaşadığı toplumla bütünleşmiş, donanımlı, iyi ve etkili vatandaş olmaları gelmektedir. Bu nedenle devletler, bu işlevi yerine getirmesi açısından doğrudan veya dolaylı olarak eğitim politikalarında vatandaşlık eğitimine büyük önem vermekte olup bu yelpaze çerçevesinde gerekli plan ve programları yapmaktadırlar. Ülkemizde de ilköğretimin birinci ve ikinci kademelerinde bu işlevi en temelinde sosyal bilgiler dersi üstlenmiştir. Sosyal bilgiler dersinin geçmişi incelendiğinde vatandaşlık eğitimi bu dersin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ders içerisinde vatandaşlık eğitiminin, sosyal bilimlerdeki bilgileri

kullanarak disiplinler arası bir biçimde, çocukların seviyesine uygun şekilde okul ortamında öğrencilere verilmeye çalışıldığı görülmektedir (Bozkaya, 2021: 94).

2018 SBDÖP’te yer alan neredeyse bütün başlıklar içerisinde vatandaşlıkla ilgili kısımlar yer almaktadır. Böylelikle 2018 SBDÖP’teki özel amaçların, becerilerin, değerlerin, öğrenme alanlarının ve kazanımların vatandaşlıkla ilişkisinin incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda incelenen SBDÖP’e bakıldığında, öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde 4.-7. sınıfı tamamladıktan sonra 18 özel amaca ulaşması hedeflenmektedir. 2018 programının özel amaçları incelendiğinde vatandaşlıkla ilgili maddeler aşağıdaki Tablo 3.8’de gösterilmiştir (MEB, 2018).

Tablo 3.8. 2018 SBDÖP’ün özel amaçlar bölümünde yer alan vatandaşlıkla ilişkili maddeler

-
- 1. Madde:** Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirmeleri,
- 2. Madde:** Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
- 3. Madde:** Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,
- 4. Madde:** Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
- 7. Madde:** Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
- 9. Madde:** Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
- 11. Madde:** Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
- 13. Madde:** Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
- 14. Madde:** Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,

Tablo 3.8. (Devam) 2018 SBDÖP'ün özel amaçlar bölümünde yer alan vatandaşlıkla ilişkili maddeler

15. Madde: İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,

16. Madde: Millî, manevî değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,

17. Madde: Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,

18. Madde: Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varmaları amaçlanmaktadır.

Tablo 3.8 incelendiğinde; 2018 SBDÖP'teki 18 özel amaç içerisinde 13 maddenin vatandaşlıkla ilişkili maddeler olduğu görülmektedir. Bu maddelerden 7 tanesinin (1., 2., 3., 13., 14., 15., ve 16. maddeler) doğrudan vatandaşlık eğitimi ile ilişkisi bulunurken; 6 tanesinin ise (4., 7., 9., 11., 17., ve 18. maddeler) dolaylı olarak vatandaşlık eğitimi ile ilişkisi bulunmaktadır. Bu duruma bakılarak 2018 SBDÖP'te yer alan özel amaçların birçoğunun aslında vatandaşlıkla (doğrudan veya dolaylı) ilgisinin bulunduğu denebilir.

2018 SBDÖP'te yer alan etkin vatandaşlıkla ilgili becerilere Tablo 3.9'da yer verilmiştir (MEB, 2018).

Tablo 3.9. 2018 SBDÖP'te yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili beceriler

✓ Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	
✓ Çevre Okuryazarlığı	✓ Karar Verme
✓ Dijital Okuryazarlık	✓ Medya Okuryazarlığı
✓ Eleştirel Düşünme	✓ Özdenetim
✓ Finansal Okuryazarlık	✓ Politik Okuryazarlık
✓ Hukuk Okuryazarlığı	✓ Problem Çözme
✓ İletişim	✓ Sosyal Katılım
✓ İşbirliği	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma

2018 SBDÖP’te bireylere kazandırılması gereken toplam beceri sayısı 27 olarak belirlenmiştir. Tablo 3.9 incelendiğinde ise etkin vatandaşlık kavramıyla ilişkili olan 15 beceri olduğu görülmektedir. Bu becerilerden bir kısmı doğrudan bireyin kişisel gelişimine hitap ederken bir kısmı da topluma adapte olmasıyla doğrudan ilgilidir. Neticesinde bu beceriler doğrudan veya dolaylı olarak etkili vatandaş yetiştirme gayesine hizmet etmektedir. Vatandaşlık kavramıyla ilgili incelenmesi gereken bir diğer kısım da öğrenme alanlarıdır. 2018 SBDÖP’te toplamda 7 adet öğrenme alanı bulunmakta olup daha önce tablo şeklinde verilmişti. Bu öğrenme alanlarının 7’si de aslında vatandaşlık kavramıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir. Çünkü programın genelinde birbiriyle ilişkili olan bilgi beceri ve değerlerin bir bütün halinde ve disiplinler arası bir anlayışla öğretilmesi istenmekteydi. Her bir öğrenme alanı öğrencilere kazandıracağı kazanımlar sayesinde onların toplum içerisinde etkili bir vatandaş olmasını amaçlamaktadır. “Birey ve Toplum, Etkin Vatandaşlık ve Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarının temel gayesi doğrudan etkin vatandaşlar yetiştirmektir. Vatandaşlık eğitimi 2018 SBDÖP’te ayrı bir öğrenme alanı olarak belirlenmiş olup aşağıdaki biçimde belirtilmiştir (MEB, 2018: 12):

“Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları; bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemlidir. Bu konuda elde edilen bilgiler ışığında, öğrenciler: Toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir? sorularına cevap verebilmelidir. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar.”

Programda var olan diğer öğrenme alanlarının da gayesi bireyi topluma hazırlamak olduğundan dolayı olarak etkin vatandaş yetiştirme vizyonuna hizmet etmektedir. Bu kapsamda öğrenme alanlarının neredeyse tamamında farklı sınıflar düzeyinde olsa da vatandaşlıkla ilgili kazanımlar bulunmaktadır.

2018 SBDÖP’te yer alan vatandaşlıkla ilişkili değerler aşağıdaki Tablo 3.10’da gösterilmiştir (MEB, 2018).

Tablo 3.10. 2018 SBDÖP’te yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili değerler

✓ <i>Adalet</i>	✓ <i>Duyarlılık</i>
✓ <i>Aile Birliğine Önem Verme</i>	✓ <i>Eşitlik</i>
✓ <i>Bağımsızlık</i>	✓ <i>Özgürlük</i>
✓ <i>Barış</i>	✓ <i>Sorumluluk</i>
✓ <i>Çalışkanlık</i>	✓ <i>Vatanseverlik</i>
✓ <i>Dayanışma</i>	✓ <i>Yardımseverlik</i>

2018 SBDÖP incelendiğinde toplamda 18 değer olduğu belirlenmişti (MEB, 2018:9). Tablo 3.10 incelendiğinde 2018 SBDÖP’te yer alan değerlerin 12 tanesinin vatandaşlık kavramıyla doğrudan veya dolaylı olarak yakından ilgili olduğu görülmektedir. Bu değerler aynı zamanda iyi vatandaş yetiştirmede ülkeler açısından önemli olmakla birlikte iyi ve etkili vatandaşlığın temel kriteri olarak vatandaşlara kazandırılmak istenmektedir.

Buraya kadar olan kısımda 2018 SBDÖP’te yer alan özel amaçlar, beceriler, öğrenme alanları ve değerler başlıklarının etkin vatandaşlıkla olan ilişkisine yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak 2018 SBDÖP’te yer alan kazanımların vatandaşlıkla olan ilgileri irdelenmiş olup vatandaşlıkla ilgili kazanımlar 4-7. sınıf düzeyinde ilgili oldukları öğrenme alanı içerisinde ele alınarak tablolar halinde sunulmuştur. 2018 SBDÖP’te 4. sınıf seviyesinde bulunan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar aşağıda bulunan Tablo 3.11’de sunulmuştur (MEB, 2018: 14-16).

Tablo 3.11. 2018 SBDÖP’te 4. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar

Öğrenme Alanı	Kazanımlar
Birey ve Toplum	“-Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur. -Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır. -Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar
Kültür ve Miras	-Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele’nin önemini kavrar.
İnanlar, Yerler ve Çevreler	-Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar
Bilim, Teknoloji ve Toplum	-Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.
Etkin Vatandaşlık	-Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir. -Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır. -Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinlikleri önerir. -Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.
Küresel Bağlantılar	-Farklı kültürlere saygı gösterir.”

2018 SBDÖP’te 4. sınıf düzeyindeki yedi öğrenme alanının toplamında 33 kazanım bulunmaktaydı. Tablo 3.11 incelendiğinde; etkin vatandaşlıkla ilişkili toplamda 12 kazanım tespit edilmiştir. Bu kazanımlardan; birey ve toplum öğrenme alanıyla 3, kültür ve miras öğrenme alanıyla 1, insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanıyla 1, bilim teknoloji ve

toplum öğrenme alanıyla 1, üretim dağıtım ve tüketim öğrenme alanıyla 1, etkin vatandaşlık öğrenme alanıyla 4, küresel bağlantılar öğrenme alanıyla ise 1 kazanımın etkin vatandaşlık eğitimiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu kazanımlardan bazıları doğrudan vatandaşlıkla ilgiliyken (örneğin üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanındaki; sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler kazanımı), bazıları ise vatandaşlıkla dolaylı olarak (örneğin bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanındaki; teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır kazanımı) ilgilidir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki tüm kazanımların vatandaşlık kavramıyla doğrudan ilişkisi olmakla beraber bu öğrenme alanını en çok birey ve toplum öğrenme alanının takip ettiği görülmektedir. 2018 SBDÖP’te 5. sınıf seviyesinde bulunan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar aşağıda bulunan Tablo 3.12’de sunulmuştur (MEB, 2018: 16-19).

Tablo 3.12. 2018 SBDÖP’te 5. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar

Öğrenme Alanı	Kazanımlar
Birey ve Toplum	“-Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder. -Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır. -Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.
Kültür ve Miras	-Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler. -Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.
İnanlar, Yerler ve Çevreler	-Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.

Tablo 3.12. (Devam) 2018 SBDÖP’te 5. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar

Bilim, Teknoloji ve Toplum	<i>-Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.</i>
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	<i>-İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir. -Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.</i>
Etkin Vatandaşlık	<i>-Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir. -Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.</i>

5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında da dördüncü sınıfta olduğu gibi yedi öğrenme alanının toplamında 33 kazanım bulunmaktadır. Tablo 3.12 incelendiğinde; etkin vatandaşlık eğitimiyle alakalı toplamda 14 kazanım tespit edilmiştir. Bu kazanımlardan; birey ve toplum öğrenme alanıyla ilgili 3, kültür ve miras öğrenme alanıyla 2, insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanıyla 1, bilim teknoloji ve toplum öğrenme alanıyla 1, üretim dağıtım ve tüketim öğrenme alanıyla 2, etkin vatandaşlık öğrenme alanıyla 4, küresel bağlantılar öğrenme alanıyla ise 1 kazanımın etkin vatandaşlık eğitimiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu kazanımlardan bazıları doğrudan vatandaşlıkla ilgiliyken (örneğin birey ve toplum öğrenme alanındaki; sosyal bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder kazanımı), bazıları ise vatandaşlıkla dolaylı olarak (örneğin insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanındaki; doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar kazanımı) ilgilidir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki tüm kazanımların vatandaşlık kavramıyla doğrudan ilişkisi olmakla beraber bu öğrenme alanını en çok birey ve toplum öğrenme alanının takip ettiği görülmektedir. Küresel bağlantılar öğrenme alanındaki kazanımın da özellikle küresel vatandaşlık kavramıyla yakından ilgili olduğu söylenebilir. 2018 SBDÖP’te 6. sınıf seviyesinde bulunan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar aşağıda bulunan Tablo 3.13’te sunulmuştur (MEB, 2018: 19-22).

Tablo 3.13. 2018 SBDÖP’te 6. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar

Öğrenme Alanı	Kazanımlar
Birey ve Toplum	-Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler. -Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder. -Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular. -Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır. -Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.
Kültür ve Miras	-Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.
Bilim, Teknoloji ve Toplum	-Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir. - Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur. -Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder. -İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.

Tablo 3.13. (Devam) 2018 SBDÖP'te 6. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar

Etkin Vatandaşlık	-Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır. -Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar. -Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder. -Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar. -Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar. -Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.
Küresel Bağlantılar	-Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder. -Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder. -Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.

6. sınıf sosyal bilgiler dersi programında toplamda 34 kazanım yer almaktadır. Tablo 3.13 incelendiğinde; etkin vatandaşlık eğitimiyle alakalı olan toplamda 20 kazanım olduğu görülmektedir. Bu kazanımlardan; birey ve toplum öğrenme alanıyla ilgili 5, kültür ve miras öğrenme alanıyla 1, bilim teknoloji ve toplum öğrenme alanıyla 2, üretim dağıtım ve tüketim öğrenme alanıyla 3, etkin vatandaşlık öğrenme alanıyla 6, küresel bağlantılar öğrenme alanıyla ise 3 kazanımın etkin vatandaşlık eğitimiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu kazanımlardan bazıları doğrudan vatandaşlıkla ilgiliyken (örneğin bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanındaki; telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur kazanımı), bazıları ise vatandaşlıkla dolaylı olarak (örneğin küresel bağlantılar öğrenme alanındaki; ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder kazanımı) ilgilidir. 4-7. sınıflar düzeyinde Etkin vatandaşlık eğitimiyle alakalı kazanım sayısının en fazla 6. sınıf seviyesinde olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun üzerinde 6. sınıfların programında yer alan konu ve kazanımların vatandaşlık konularını daha fazla kapsamıyla ilgili olduğu söylenebilir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının tamamı vatandaşlık eğitimiyle ilgiliyken

bu öğrenme alanını sırasıyla birey ve toplum ile küresel bağlantılar takip etmiştir. 2018 SBDÖP’te 7. sınıf seviyesinde bulunan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar aşağıda bulunan Tablo 3.14’te sunulmuştur (MEB, 2018: 23-25).

Tablo 3.14. 2018 SBDÖP’te 7. sınıf seviyesinde yer alan etkin vatandaşlıkla ilişkili kazanımlar

Öğrenme Alanı	Kazanımlar
Birey ve Toplum	“-Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır. -İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.
İnsanlar Yerler ve Çevreler	-Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.
Etkin Vatandaşlık	-Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar. -Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar. -Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir. -Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.
Küresel Bağlantılar	-Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir. -Türkiye’nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanır. -Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.”

7. sınıf sosyal bilgiler dersi programında toplamda 31 kazanım yer almaktadır. Tablo 3.14 incelendiğinde; etkin vatandaşlık eğitimiyle alakalı olan toplamda 11 kazanım olduğu görülmektedir. Bu kazanımlardan; birey ve toplum öğrenme alanıyla ilgili 2, insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanıyla ilgili 1, üretim dağıtım ve tüketim öğrenme alanıyla

ilgili 1, etkin vatandaşlık öğrenme alanıyla ilgili 4, küresel bağlantılar öğrenme alanıyla ilgili ise 3 kazanımın etkin vatandaşlık eğitimiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu kazanımlardan bazıları doğrudan vatandaşlıkla ilgiliyken (örneğin üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanındaki; kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir kazanımı), bazıları ise vatandaşlıkla dolaylı olarak (örneğin küresel bağlantılar öğrenme alanındaki; Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıır kazanımı) ilgilidir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının tamamı vatandaşlık eğitimiyle ilgiliyken bu öğrenme alanını sırasıyla küresel bağlantılar ile birey ve toplum öğrenme alanı takip etmiştir. Küresel bağlantılar öğrenme alanındaki “Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir” kazanımı ise daha çok küresel vatandaşlık eğitimiyle doğrudan ilgilidir.

3.10. İlgili Araştırmalar

Çalışmamızın problem durumu ve konusuyla alakalı daha önce yapılmış çalışmalarla ilgili literatür incelenmiş, ulaşılabilen çalışmalar bu başlık altında verilmiştir.

Yeni (2023), “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkin Vatandaşlık Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi*” isimli yüksek lisans tezini tamamlamıştır. Bu tez çalışmasında sosyal bilgiler bölümünde eğitim alan öğretmen adaylarının "etkin vatandaşlık ve "hak", "sosyal bilgiler", "sorumluluk", "vatan" ve "vatandaş" kavramlarına yönelik algılarını kelime ilişkilendirme testi ile tespit etmeyi hedeflemiştir. Nitel araştırmaya dayalı olgubilim/fenomenoloji desenin kullanıldığı bu çalışmada; Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programının 1., 2., 3. ve 4. sınıflarında okuyan 178 öğretmen adayı bu çalışmaya katılmıştır. Çalışmada öğretmen adaylarının kelime ilişkilendirme testi ile karşılaştırmalı bir yaklaşımla verilen anahtar kavramlara ilişkin algılarında meydana gelen değişim belirlenmek istenmiştir. Araştırma sonucunda; anahtar kavram olarak verilen “etkin vatandaş, hak, sosyal bilgiler, sorumluluk, vatan ve vatandaş” kavramlarıyla ilgili öğretmen adaylarının yeterli sayıda cevap kelime üretebildikleri ve ilgili kavramlarla ilişkilendirebildikleri tespit edilmiştir. Anahtar kavram olarak verilen kavramlardan sosyal bilgiler, vatan ve etkin vatandaşlık kavramlarıyla hak, sorumluluk ve vatandaş kavramına nazaran sayıca daha fazla kelime türettiklerini belirlemiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının

kavram yanlışlarının çok olmadığı ve sınıf düzeyi arttıkça anahtar kelimelerle ilgili bilimsel cümle kurma sayısının da arttığı görülmüştür.

Karasu Avcı ve Faiz (2018), “4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanında Y5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanının ters yüz sınıf modeline göre öğretiminin öğrencilerin akademik başarısına etkisini incelemeyi amaçlamıştır. er Alan Becerilerin ve Değerlerin İncelenmesi” başlıklı makalelerinde; 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda ilk defa yer edinen Etkin Vatandaşlık öğrenme alanındaki metinlerde geçen beceri ve değerlerin tespiti araştırılmıştır. 4.ve 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları nitel araştırmalardan olan doküman inceleme tekniğiyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda; 4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında tespit edilen 13 farklı beceri arasında en çok vurgulanan becerilerin; “işbirliği, sosyal katılım ve iletişim” becerisi olduğu; ayrıca 16 farklı değer arasından en fazla vurgulanan değerlerin “sorumluluk, bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise 11 farklı beceri ile 14 farklı değer tespit edilmiştir. En fazla vurgulanan becerilerin “siyaset okuryazarlığı, karar verme, sosyal katılım ve araştırma” becerisi olduğu; en fazla vurgulanan değerlerin ise “sorumluluk, yardımseverlik, temizlik ve vatanseverlik” değerleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışkan ve Yıldırım (2020), “Ortaokul Öğrencileri İçin Etkin Vatandaşlık Değerleri Ölçeğinin (Evdö) Geliştirilmesi” başlıklı makalelerinde; alt ölçeklerle birlikte etkin vatandaşlık değeri ölçeği geliştirmeyi amaçlamışlardır. Bu kapsamda; 82 maddelik bir etkin vatandaşlık değerler ölçeği ile bireysel, toplumsal ve evrensel alt değerlerin olduğu 6 maddelik bir ölçek geliştirmişlerdir. 2.144 ortaokul öğrencisiyle yürütülen çalışma sonucunda; alt ölçekler için hesaplanan Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları adil olma .76, sorumluluk .80, yardımseverlik .79, sevgi .77, saygı .79, doğruluk-dürüstlük .74; ölçeğin tamamı için ise .95 olarak tespit edilmiştir. Sonuç olarak ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanan 82 maddelik etkin vatandaşlık değerler ölçeğinin güvenli ve geçerli olduğuna ulaşılmıştır.

Eryılmaz (2019), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Uygulanabilirliği Hakkında Öğretmen Görüşleri” adlı tez çalışmasında; 2018 sosyal bilgiler öğretim programı etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer alan kazanımların uygulanabilirliği hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Nicel araştırma yaklaşımlarından biri olan betimsel tarama

yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın örneklem grubunu Sinop ilindeki ortaokullarda görev yapan 39 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Öğretmen görüşlerini tespit etmek amacıyla geliştirilen anket formuyla veriler toplanmıştır. Araştırma verilerinin betimsel istatistiksel çözümlmeleri SPSS programıyla gerçekleştirilmiştir. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar ise basit içerik analiziyle analiz edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde; etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki 14 kazanımdan dördünün ortalamasının altında oldukça düşük seviyede gerçekleştiği tespit edilmiştir. Üç kazanımın %51,6 -65,5 ile ortalamaya yakın; geriye kalan yedi kazanımın ise %75'in üzerinde bir oranla gerçekleştirilebilir olduğu sonucunu elde etmiştir. Ayrıca düşük düzeyde gerçekleşen kazanımların nedenlerinin ise; konuların teorik, soyut ve öğrenci seviyesine uygun olmadığı araştırma sonuçlarından elde edilmiştir.

Arcanlı (2019), *“Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Görüşleri”* isimli yüksek lisans tezi çalışmasında; branşı sosyal bilgiler olan öğretmen ve öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık öğrenme alanıyla ilgili görüşlerini belirlemek istemiştir. Bu amaçla nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması desenine göre yürüttüğü çalışmasını 2018-2019 eğitim öğretim döneminde hazırlamıştır. Araştırmanın çalışmaya grubunu Elazığ'da görev yapan 20 sosyal bilgiler öğretmeni ile Fırat Üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören 96 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmuştur. Verileri toplayabilmek amacıyla görüşme formları kullanılmış, elde edilen veriler ise içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda öğretmen ve öğretmen adaylarına yöneltilen sorular neticesinde; etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının en fazla öğrencilere hak ve sorumluluk kazandırmaya yönelik olduğu önemli görülmüştür. Ayrıca bu öğrenme alanının öğrencilere en fazla kazandırdığı becerilerin ise; politik okuryazarlık, sosyal katılım, problem çözme, karar verme, empati, araştırma, iletişim gibi becerilerin olduğu görülmüştür. Sonuç olarak öğretmen ve öğretmen adaylarının büyük bir kısmı; etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki kazanımları soyut ve teorik olarak görmüş, yaparak yaşayarak ve günlük hayata yansıtarak daha iyi öğrenileceğini belirtmiştir. Ayrıca günlük sorunların çözümü, sorumluluk alma, hak arama gibi konularda bu kazanımların etkili olduğu konusunda ortak görüşler ortaya çıkmıştır.

Aydın ve Çelik (2017) *“Ortaokul Öğrencilerinin Etkin Yurttaşlık ve Hukuk Kuralları Kavramlarına Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi”* isimli makale çalışmalarında; ortaokul öğrencilerinin “etkin yurttaş” ve “hukuk kuralları” sözcüklerine ilişkin algılarını

metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji/olgu bilim deseniyle yürüttükleri bu araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 yılları arasında İstanbul'da eğitim gören bir ortaokuldaki 129 yedinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi tekniğinin kullanıldığı bu çalışmanın verileri, “Etkin Yurttaş gibidir, çünkü” ve “Hukuk kuralları gibidir, çünkü” biçiminde bir form aracılığıyla toplanmışlardır. Yapılan çalışma sonucuna öğrenciler, etkin yurttaşlıkla ilgili 60 farklı metafor geliştirmiş olup bu metaforlar beş farklı tema altında toplanmıştır. Hukuk kurallarıyla ilgili ise öğrenciler 62 farklı metafor geliştirmiş olup bu metaforlar da beş farklı tema altında kategorize edilmiştir. Sonuç olarak 7. sınıf öğrencileri etkin vatandaş; “ülkesi için üreten, çalışan faydalı olan bir birey” olarak tanımlarken, hukuk kurallarını ise “insanların huzurlu ve sağlıklı bir ortamda yaşamlarını sürdürmeleri için koruyucu bir rol” olarak gördükleri sonuca ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerde etkin yurttaşlık kavramına yönelik en çok sırasıyla “karınca, arı, inek, aslan, tavuk ve kartal” metaforları gelişirken; hukuk kuralları kavramına yönelik ise, “baba, anne, Kur'an-ı Kerim, ağaç, öğretmen, terazi, yara bandı” şeklinde metaforların geliştiği görülmüştür.

Ersoy (2016) “*Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Öğrencilerinin Algısı*” isimli makale çalışmasında; sosyal bilgiler öğretmenleri ile öğrencilerin vatandaşlık ve demokrasi eğitimine ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Bu çalışmanın örneklem grubunu 10 sosyal bilgiler öğretmeni ve 15 öğrenci (sekizinci sınıf) oluşturmuştur. Araştırma verileri; 10 öğretmen ve 15 öğrenci ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşme ile 2 öğretmenin dersinde yapılan katılımcı gözlem yöntemiyle toplanarak tematik olarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre; bu dersin ilköğretim programında yeterli ölçüde yer almadığı, var olan kısmın vatandaşlık yeterliliği kazandırmada etkili olmadığı, derse hak ettiği önemin verilmediği ve öğretmen ile öğrencilerin bu konuda düşük düzeyde memnun olduğu sonucu çıkmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerden yola çıkarak; bu dersin ilköğretim programında ayrı bir ders olarak yer alması, ortaokullarda her sınıf düzeyinde yer verilmesi, ders kitaplarının ve ders programının öğrencilerin siyasal okuryazarlık ve vatandaşlık becerilerini geliştirecek biçimde yeniden düzenlenmesi önerileri geliştirilmiştir.

Naci (2020), “*Uluslararası Bakalorya Programına Göre Yapılandırılmış Sosyal Bilgiler Dersinin Etkin Vatandaşlık Becerisi Ve Değerlerinin Gelişimine Etkisi*” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında; Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programı ve Uluslararası Bakalorya Orta Yıllar programına göre yapılandırılmış Sosyal Bilgiler derslerinin vatandaşlık becerisi ile vatandaşlık değerlerinin gelişimine etkisini araştırmıştır. Uluslararası Bakalorya Programları bireylerin kültürler arası anlayış geliştirmelerini, insanlar arasında saygının gelişmesini temel almıştır. Farklı ülkelerin farklı tür ve kademelerindeki okullarında bu tür programlar uygulanabilmektedir. Dolayısıyla bu araştırma da bu programları uygulayan bir özel okulun ortaokul 5. sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden eylem araştırması deseniyle yürütülen bu çalışmadaki bulgular; öğrencilere yöneltilen açık uçlu sorular, ders gözlemleri, yarı yapılandırılmış gözlemler ve öğretmen günlüğünden elde edilen verilerden oluşmuştur. Araştırma sonucuna göre; Uluslararası Bakalorya programı ve MEB Programı misyonlarının birbiriyle uyumlu ve birbirlerini tamamlayıcı özellikte olduğu, her iki programda da Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerin vatandaşlık beceri ve değerlerine uygun tutum, beceri ve değerlerinin gelişmesine katkı sağladığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu programların bireylerin; hak ve özgürlüklerini, vatandaşlık görev ve sorumluluklarını bilmesine yardımcı olduğu, öğrencilerin; araştırma, sorgulama, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerine sahip, duyarlı, empati kurabilen bireyler olarak yetişmelerine katkı sağladığı sonuçları elde edilmiştir.

Bozkaya (2020) “*5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Ünitesinin Göçmen Çocukların Vatandaşlık Bilinç Düzeyleri Üzerine Etkisi*” isimli doktora tezi çalışmasında; 5. Sınıfta öğrenim gören göçmen öğrencilere, sosyal bilgiler dersindeki etkin vatandaşlık ünitesi kapsamında verilen vatandaşlık eğitiminin, göçmen öğrencilerin vatandaşlık bilinç düzeylerindeki etkisini ölçmeyi hedeflemiştir. Karma yöntemin kullanıldığı bu çalışmada nitel veriler durum çalışması deseniyle, nicel veriler ise yarı deneysel desen kullanılarak (açıklayıcı sıralı desen) elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara yaş ve cinsiyete bağlı olarak deney ve kontrol grubundaki öğrenciler arasında bir fark olmadığı görülmüştür. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin eğitim öncesi, vatandaşlık bilinç ölçeği toplam puanından aldıkları ön test puanları bakımından aralarında anlamlı bir fark olmadığı, son test puanlarına göre ise, deney grubu ve kontrol grubundaki öğrencilerin eğitim sonrası vatandaşlık bilinç ölçeği toplam puanları bazında deney grubu lehine anlamlı bir fark oluşmuştur. Kontrol grubundaki öğrencilerin ise etkin vatandaşlık eğitimi almadıkları için

vatandaşlık bilinç düzeylerinde herhangi bir değişiklik tespit edilmemiştir. Sonuç olarak vatandaşlık eğitiminin verilmesinin göçmen öğrenciler üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Söğüt (2019) “5.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanının Ters-Yüz Sınıf Modeline Göre İşlenmesinin Öğrencilerin Akademik Başarıya Etkisi” adlı tez araştırmasında; 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanının ters yüz sınıf modeline göre öğretiminin öğrencilerin akademik başarısına etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Karma yöntem modelinden iç içe desenin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019’da Ağrı ilinin merkezinde yer alan bir ortaokuldaki 88 beşinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın nicel kısmında deneysel deney yöntemi kullanılarak veriler akademik başarı testi uygulanarak toplanmış ve istatistik programlarıyla analizler yapılmıştır. Çalışmanın nitel bölümünde ise yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak betimsel tarama modeliyle analizler yapılmıştır. Bu kapsamında rastgele örnekleme seçilen deney grubunda Ters yüz sınıf modeli kullanılırken kontrol grubunda ise normal müfredatla dersler işlenmiştir. Çalışma sonucunda ulaşılan bilgilere göre ters yüz sınıf modeli uygulanarak dersin işlendiği deney grubunda akademik başarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Nitel araştırma kısmına katılım sağlayan deney grubundaki 11 öğrenciyle yapılan görüşmede; katılımcılar ters yüz eğitim modeliyle ilgili bazı eksikliklerin olduğu ancak bu eksikliklerin giderilmesi durumunda başarılarının daha da artacağı görüşünü belirtmişlerdir. Sonuç olarak Ters yüz sınıf modeliyle derslerin daha etkili işlenmesi açısından gerekli alt yapının oluşturulması, bu modelin uygulanmasında teknolojik destekli olması, derslere hazırlıklı gelinmesi, öğretmenlerin hizmet içi eğitime alınması gibi öneriler sunulmuştur.

Değirmenci ve Eskici (2019) “Öğretmen Adaylarının Etkin Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi” isimli makale çalışmasında; sınıf öğretmeni adaylarının etkin vatandaşlıkla ilgili algılarını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 yılları arasında Bayburt Üniversitesi eğitim fakültesindeki güz döneminde eğitim gören 138 sınıf öğretmeni adayı oluşturmuştur. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji/olgu bilim deseniyle yapılan bu çalışmada çalışma grubunun düşünceleri; “etkin vatandaşlık.....e/a benzer/gibidir..... çünkü.....” şeklinde yarım bırakılmış ve katılımcılar tarafından doldurulması istenen bir yarı yapılandırılmış formla toplanmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda sınıf öğretmeni adaylarının etkin vatandaşlıkla alakalı 78 farklı ve geçerli metafor oluşturdıkları görülmüştür. Bu görüşler/metaforlar yedi ortak

kategoride toplanmış ve sınıf öğretmeni adayların en çok tercih ettiği metaforlar ise: “sorumluluk sahibi kişi, arı, ağaç, su, elmas, karınca, öğretmen ve tohum” metaforları olmuştur.

Mızrak (2019) “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Aktif Vatandaşlık Niteliklerine İlişkin Düşüncelerinin Analizi*” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin aktif vatandaşın niteliklerine yönelik düşüncelerini belirlemeyi hedeflemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul’un Tuzla ilçesinde görev yapan 10 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden olan içerik analizi deseninin kullanıldığı bu çalışmada, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanıp içerik analizine tabi tutulmuştur. Analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkin vatandaşlığa yönelik düşüncelerinin bilgi seviyesinde kaldığı ve etkin vatandaşlık kapsamındaki sosyal faaliyetlere katılım açısından çekimser davrandıkları görülmüştür. Aktif vatandaşlık kavramını “*vatandaşlık görevini yerine getiren ve faaliyetlere bilinçli şekilde katılım göstermesi gereken vatandaş*” şeklinde belirtmişlerdir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenleri aktif vatandaşın özellikleri arasında “*bilinçli şekilde demokrasi faaliyetlerine katılması, kadınların da siyasi alanda aktif olması, hak ve sorumluluklarının bilincinde olması, milli duygulara sahip bireylerin olmasının önemli olduğu*” düşüncelerini belirtmişlerdir.

Süvari (2020) “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Aktif Vatandaşlık Öz Yeterliliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında; branşı sosyal bilgiler olan öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık öz yeterliliklerinin hangi düzeyde olduğunu tespit ederek, bazı değişkenlere göre (cinsiyet, sınıf düzeyi, üniversite, lisans eğitime başlamadan önceki yerleşim alanına, sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumlarına, siyasi gündemi takip etme durumu ve aile ortalama gelir düzeyi) incelenmesi amaçlamıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden tarama desenine göre yapılan bu araştırmanın çalışma grubunu; 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında Ege bölgesindeki dokuz devlet üniversitesindeki Sosyal Bilgiler öğretmenliği programının 1. ve 4. sınıflarında öğrenim gören 749 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmadaki veriler aktif yurttaşlık öz yeterlilik ölçeği ve kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının aktif yurttaşlık öz yeterlilikleri yüksek düzeyde çıkmıştır. Özellikle alt boyutlardan olan protesto ve sorumluluk alt boyutu yüksek düzeyde çıkarken siyasi okuryazarlık ile katılım alt boyutu orta seviyede çıkmıştır. Aynı zamanda bazı değişkenlerine göre (cinsiyet, sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumu, siyasi gündemi

takip etme durumu) anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılırken, bazı değişken durumlarında ise (sınıf düzeyi, üniversite, lisans eğitime başlamadan önceki yerleşim alanı, aile ortalama gelir düzeyi) anlamlı fark durumu çıkmamıştır.

Altıntaş (2016) “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Aktif Vatandaşlık Kazanımları*” isimli doktora tezi çalışmasında; üniversitede sosyal bilgiler eğitimi alan öğretmen adaylarının (ikinci sınıfların) aktif vatandaşlıkla ilgili bilgi, beceri, değer ve kazanımlarını tespit etmeyi ve eylem planına göre düzenlemeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan eylem çalışması desenine göre yapılan bu araştırmanın çalışma grubunu sosyal bilgiler bölümünde okuyan 24 öğretmen adayı oluşturmuştur. Nitel veri toplayıp derinlemesine bir analiz yapmak amacıyla öğrenci tanıma profili, aktif vatandaşlık soru formu ve ders değerlendirme formu ile veriler toplanmıştır. Araştırmacı tarafından aktif vatandaşlıkla ilgili dersler verilmiş olup bu doğrultuda bir eylem planı hazırlanmıştır. Değerlerin betimlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından Aktif Vatandaşlık Değer Ölçeği hazırlanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda cumhuriyet, ayrımcılık, aktif vatandaşlığı benimseme ve aktif vatandaşlığı destekleme olmak üzere 4 boyut ortaya çıkmıştır. Betimsel istatistik aracılığıyla ölçekte çıkan boyutlara ilişkin grubun tutumları yüzde ve frekans olarak tablollaştırılmıştır. Uygulanan ölçek sonucunda katılımcıların kültürel düzeyde aktif vatandaşlık öz yeterliliklerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların kültürel birliği vurgulama ile eleştirel düşünme yönünde bir artış olduğu belirlenmiştir.

Yiğen (2019) “*Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü*” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında; etkin vatandaş yetiştirme konusunda sosyal bilgiler dersinin önemine ilişkin sosyal bilgiler programında yetişen öğretmen adaylarının görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden tarama deseninin kullanıldığı bu araştırmanın örneklem grubunu; 2018-2019 döneminde İnönü Üniversitesi eğitim fakültesinden 201’i temel eğitim sınıf öğretmenliği, 199’u sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünden olmak üzere toplamda 400 öğretmen adayı oluşturmuştur. Verileri toplamak amacıyla beşli likert tipi ölçek geliştirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında; sınıf öğretmenliği adaylarının değerler ve sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme konusundaki algılarının sosyal bilgiler öğretmenliği adaylarına göre daha olumlu çıktığı saptanmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme üzerindeki etkisine ilişkin öğretmen adaylarının cinsiyet değişkeni ile bilgi, beceri ve değer değişkenlerine göre de anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır.

Kuş ve Aksu (2017) “*Vatandaşlık Ve Vatandaşlık Eğitimi Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İnançları*” isimli makalelerinde; vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin inançlarını belirlemeyi hedeflemişlerdir. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu; maksimum çeşitlilik örnekleme baz alınarak seçilen 12 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma kapsamındaki veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktararak içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin tamamı sosyal bilgiler dersinin öneminin vatandaşlık eğitiminden kaynaklandığını ve öğrencilerin topluma etkili bir vatandaş olarak kazandırılmasının önemini vurgulamışlardır. Bir diğer önemli sonuç ise öğretmenlerin vatandaşlık eğitimini bir değer aktarımı olarak görmeleri olmuştur. Bazı öğretmenler ise bu dersin amacının sosyal bilimlerin öğretilmesi olarak görmüştür. Sonuçların kategorileştirildiği bir diğer başlık ise hayata hazırlık ve çevre olmuştur. Sosyal bilgilerin konularının günlük yaşamla iç içe olması bu kategorinin çıkış nedeni olarak belirtilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin büyük bir kısmı milli günler ile Türk tarihinden büyük ölçüde gurur duyduğunu belirtmiştir.

Akgün (2013) “*Sekizinci Sınıf Vatandaşlık Ve Demokrasi Eğitimi Dersinde Örnek Olay Yöntemiyle Öğretimin Öğrenme Düzeyine Ve Kalıcılığa Etkisi*” adlı doktora tezinde; örnek olay yönteminin kullanılmasının sekizinci sınıf öğrencilerinin vatandaşlık ve demokrasi dersini öğrenme düzeylerine etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı deneysel desenin ön test-son test, bir deney ve bir kontrol gruplu deneme modeli kullanılmıştır. Deney grubunda her kazanım ayrı bir örnek olay yöntemiyle işlenirken kontrol grubunda normal müfredat işlenmiştir. Veriler ön test, son test ve kalıcılık testi uygulanarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 17.0 programı ile istatistiksel metotlar kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre; deney grubunun son testi ve kalıcılık testinde dokuz kazanımın ikisindeki sonuçlar kontrol grubuna nazaran daha olumlu çıkmıştır. Araştırmadaki grupların ön testten aldıkları puanların grup değişkenine göre değişip değişmediğini bulmak maksadıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t=0,257$; $p=0,798>0,05$). Ancak araştırmaya katılan grupların son testten aldıkları puanların grup değişkenine göre değişip değişmediğini bulmak maksadıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasında anlamlı fark çıkmıştır ($t=-2,180$; $p=0,034<0,05$). Deney grubunun son test puan

ortalamları($x=1,956$), kontrol grubunun son test puan ortalamalarından ($x=1,640$) yüksek bulunmuştur. Sonuç olarak örnek olay yöntemiyle dersin işlendiği deney grubunda normal müfredatla dersin işlendiği kontrol grubuna göre öğrenme düzeyi ve kalıcılık daha olumlu çıkmıştır.

Yeler ve Ocak (2021) “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarına İlişkin Eğitim Durumlarının İncelenmesi: Durum Çalışması” isimli makale çalışmalarında; tüm dünya ülkelerinin eğitim sistemlerinin en temel hedeflerinden birisinin topluma uyum sağlayacaklar bireyler olduğunu belirtmişlerdir. Dünyada ve ülkemizde bu amacın sosyal bilgiler dersiyle yerine getirildiğini ifade ederek bu çalışmada; SBDÖP’te öğretme-öğrenme süreçlerinin temel öğelerinin nasıl işe koşulduğunu ve bu sürecin niteliklerini kendi doğal ortamında doğrudan belirlemeyi amaçlamışlardır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseninin kullanıldığı bu araştırmanın örneklemini Burdur il merkezindeki bir ortaokuldaki beşinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında öğretim programları içerik analiziyle, kazanımlar için ise gözlem formları ile yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Elde edilen veriler ışığında öğretmenlerin konu işlerken daha çok ders kitabına bağlı kaldığı, ayrıca konulara ilişkin bazı bilgileri ise soru bankasından yazdırdığı, geleneksel yöntemlerle dersin işlendiği, zaman yönetimi, iletişim-etkileşim becerilerinde sorunlar yaşadığı, ezberletme, yazdırma, tekrar ettirme ve test sorusu çözdürme gibi uygulamalara yer verdiği gözlenmiştir. Elde edilen sonuçlar ışığında sosyal bilgiler dersinin kalitesinin artırılması ve kazanımlara etkili bir şekilde ulaşılması bağlamında öğretmenler için şu önerilere yer verilmiştir: Mesleki bilgi, beceri, tutum ve değerlere sahip olacak şekilde öğretmenlerin yetişmesine olanak tanınması, öğretim programları hazırlanırken öğretmenlerin fikirlerinin alınması ve öğretim programlarının içselleştirilmesi, dersin işlenişinde yaşantıya dayalı etkinliklerle yer verilmesi, hizmet sürecinde de ihtiyaç duydukları çeşitli konularda desteklenmesi ve rehberlik edilmesi gibi öneriler sunulmuştur.

Kavak ve İlhan (2021) “Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanına Yönelik Dijital Çizgi Roman Tasarımı: Minik Vatandaşlar” isimli makalelerinde; sosyal bilgiler dersinin içeriğinin yapı itibariye soyut ve zor bir ders olduğuna değinerek bu konuların öğrenilmesinde çeşitli materyallerin işe koşulması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu amaçla yola çıktıkları bu çalışmada beşinci sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının öğrenciler tarafından daha kolay öğrenilmesini sağlamak amacıyla dijital teknolojileri kullanarak bu öğrenme alanı

konularını çizime aktarıp öğretmeye çalışmışlardır. Dijital çizimler WEB 2.0 aracı olan “Pixton” adlı internet sitesi üzerinden yapılmıştır. Çizimler sonucunda 153 kareden oluşan “Minik Vatandaşlar” adında bir çizgi roman oluşturmuşlardır. Böylelikle öğrenme alanında yer alan bütün konular, içerikler ve kazanımlar bir çizgi roman şeklindeki bir materyal halini almıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin hem konuyu daha iyi anladığı hem de sürecin sonuna kadar ilgiyle takip ettikleri gözlenmiştir. Dersin sıkıcılıktan kurtulduğu ve öğrencilerin resimleri zihinlerde yapılandırarak anlamlı öğrenmelere ulaştıkları da ulaşılan bir diğer sonuç olmuştur.

Tıraşoğlu (2019) *“Sosyal Bilgiler Dersinde İlköğretim Öğrencilerinin Vatandaşlık Ve Demokrasi Eğitimine İlişkin Kazanım Düzeylerinin İncelenmesi”* isimle yüksek lisans tezi çalışmasında; modern ve demokratik bir toplumun oluşmasının en temel yolunun bireylere etkili bir vatandaşlık eğitimi kazandırarak mümkün olacağına değinmiştir. Sosyal bilgiler dersinde 5., 6., 7., ve 8. sınıflarda verilen vatandaşlık ve demokrasi eğitimine ilişkin öğrencilerin kazanım düzeylerinin belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırmada özel okullar ile devlet okulları arasında da bir karşılaştırma yapılmak istenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim döneminde Gaziantep il merkezinde üç devlet okulu ile üç özel okulda okuyan 398 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur. Verilerin toplanması için Kişisel bilgi formu, Temel Demokratik Değerler Ölçeği ve Likert Tipi Demokratik Bilinç Ölçeği hazırlanmış olup bunların iç tutarlılık ve güvenirlik katsayıları da hesaplandıktan sonra öğrencilere uygulanmıştır. Verilerin analizinde ise SPSS 22.00 paket programı kullanılarak Tek Boyutlu Varyans Analizi (ANOVA) , Bağımsız T Testi ve Betimsel İstatistik gibi yöntemler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda edilen veriler ışığında; devlet okulu ve özel okullarda öğrenim gören öğrencilerin cinsiyet, gelir düzeyi, anne baba eğitim durumu, anne baba mesleği, gibi değişkenlerde anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu farkların kapanması bağlamında öğretmenlerin sosyal bilgiler dersi vatandaşlık ve demokrasi eğitiminde; güdüleyici örnek ve durumlardan faydalanması, teknolojiden daha etkili yararlanması, sınıf içi ve dışında demokratik ortamların oluşturulması ve sınıf düzeylerinde ders işlenirken öğrencilerin gelişim dönemlerinin dikkate alınması gibi öneriler sunularak çalışma tamamlanmıştır.

Durmuş (2020) *“Ortaokul Sosyal Bilgiler Müfredatında Vatandaşlık Eğitimi Yaklaşımı Ve Öğretmen Görüşleri”* isimli yüksek lisans tezi çalışmasında; dünya eğitim sistemlerinin temelini vatandaşlığın oluşturduğuna ve bu doğrultuda yapılan tüm eğitim programlarında vatandaşlık konusuna ayrı bir önem verildiğine değiniştir. Sosyal bilgiler

öğretmenlerinin gözünden ülkemizdeki vatandaşlık eğitiminin incelenmesi ile 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda var olan vatandaşlık eğitiminin öğretmenlerin gözüyle değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırmanın çalışma grubunu Samsun ilindeki ortaokullarda görev yapan 18 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmanın yönteminde nitel araştırmalardan olan durum çalışması (örnek olay) deseni kullanılmıştır. Veriler ses kaydıyla alınan notlar ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizine tabi tutularak belirli kodlar ve kategorilere (temalar) ayrılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin büyük bir kısmının programda yeterince uygulamalı eğitimlerin olmamasını bir eksiklik olarak görmüş olup vatandaşlığın ayrı bir ders olarak verilmesi gerektiğini düşündüklerini dile getirmişlerdir. Vatandaşlık eğitimi konusunda öğretmenlerin bir kısmı yetersiz olduğunu kabul ederken aynı zamanda sorumluluklarının da farkında olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle sınıf içi ve dışı uygulamalarla demokrasi kültürünün yaşamın içerisinde verilerek içselleştirilmesi gerektiği drama tekniği ile sınıf dışı gezi gözlem etkinliklerinin artırılması da öğretmenlerin dile getirdiği diğer görüşler olmuştur. Sonuç olarak sosyal sorumluluk projelerinin uygulamalarının artırılması, öğrencilerin değerler eğitiminden daha etkin yararlanması amacıyla uygun öğrenme ortamlarının oluşturulması, uygulamalı eğitimlerin artırılarak vatandaşlık eğitiminin ayrı bir ders olarak programlanması gibi önerilerle çalışma tamamlanmıştır.

İler (2019) *“Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Vatandaşlık Kazanımlarını Günlük Yaşamlarında Kullanımları”* adlı yüksek lisans tezi çalışmasında; ortaokul öğrencilerinin bu derste vatandaşlıkla ilgili kazanımları günlük hayatta ne ölçüde kullandıklarını belirlemeyi amaçlamıştır. Karma araştırma yöntemlerinden paralel desenin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Diyarbakır genelindeki okullarda eğitim gören 1112 sekizinci sınıf öğrencisi ile 21 sosyal bilgiler ders öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmadaki veriler anket ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Toplanan veriler frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve ki-kare testi ile görüşme formları ise içerik analizi ile çözümlenmiştir. Öğrencilerin bazı anket maddelerine verdikleri cevaplar bazı değişken durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca elde edilen sonuçlar ışığında; öğrencilerin anket maddelerinin büyük bir kısmına katılım sağlarken *“düşüncelerini açıklama, sosyal katılım ve kendi istekleriyle vatandaşlık sorumlulukları arasında seçim yapma”* maddelerinde kararsız kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler neticesinde ise

öğretmenler; öğrencilerin hak ve sorumluluk başlıklı konulara ilgi gösterdiğini fakat bazı vatandaşlık kazanımlarını yaşamlarında kullanırken ise birtakım sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Vatandaşlıkla ilgili konular işlenirken sınıf içi-dışı etkinliklerin yapılması, konuların günlük yaşamla ilişki kurularak işlenmesi, öğrenci kulüplerinin işlevini etkili olarak yerine getirmesi, aile ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliğine gidilmesi gibi önerilerle çalışma tamamlanmıştır.

İlgili araştırmalar kapsamında ulaşılan literatür taramasındaki çalışmaların büyük çoğunluğu sosyal bilgiler dersi ve vatandaşlık eğitimi üzerine yapılırken yadsınamaz çoğunlukta bir kısmı da “iyi vatandaş, dijital vatandaş, küresel vatandaşlık, çevresel vatandaşlık, demokratik vatandaşlık” gibi başlıklar üzerine yapılmıştır. Araştırmaların genelde öğretmen adaylarının vatandaşlık eğitimiyle ilgili görüşleri ve vatandaşlık yeterlilikleri düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında ortaokul öğrencilerinin etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki kazanımları çeşitli öğretim yöntemleriyle edinme düzeyleriyle ilgili de çalışmalar mevcuttur. Çalışmalarda genellikle üniversitede eğitim alan öğretmen adayları ve ortaokul seviyesinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri üzerine yoğunlaşma olduğu, ortaokul seviyesindeki öğrencilerle ilgili çalışmaların az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine çalışmalarda ağırlıklı olarak nicel yöntemlerden deneysel desen ile betimsel ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Nicel verileri elde etmede ise ön-son test, anket formları, başarı testleri gibi teknikler, nitel verileri elde etmede ise metafor oluşturma, ses kaydı, görüşme formları gibi veri elde etme teknikleri tercih edilmiştir. Sosyal bilgiler dersinde etkin vatandaşlık konu ve kazanımlarının doğrudan incelendiği çalışma sayısı çok az olmakla birlikte yapılan çalışmalarda genellikle cinsiyet, anne-baba eğitim ve meslek durumu, ailenin ekonomik durumu, öğretmen adaylarının okudukları bölüm ve sınıf düzeyi gibi değişkenler tercih edilmiştir. Bu çalışmanın sosyal bilgiler alanına, vatandaşlık konusuyla ilgili araştırmalara, özellikle ortaokul sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanına ilişkin öğrenciler üzerine yapılacak çalışmalara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın yöntem ve modeli, evren ve örnekleme, veri toplama aracı, verilerin toplanma süreci ile verilerin analiz edilmesi gibi alt başlıklar bulunmaktadır.

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada; ortaokul 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerde sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımların gerçekleşme düzeyinin çeşitli değişkenler aracılığıyla saptanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda araştırmadaki veriler nicel araştırma tekniklerinden biri olan tarama yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Katılımcıların ilgi, yetenek, tutum, beceri gibi özelliklerinin belirlendiği veya bir olaya-duruma ilişkin katılımcıların görüşlerinin alındığı, genellikle de diğer araştırmalara göre daha büyük örneklem üzerinde çalışma imkânı sunan araştırmalara tarama (survey) araştırması denir (Fraenkel ve Wallen 2006; Akt. Büyüköztürk vd., 2008: 231). Tarama çalışmalarında bir durumun, bir olayın veya bir grubun belirli özelliklerini belirlemek, niteliklerini tespit etmek gayesiyle o gruba ilgili verilerin oluşturulmasını sağlamak amaçlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2008: 15). Kesitsel, boylamsal ve geçmişe dönük türleri olan tarama modellerinde önceki zaman veya şu anki durumu değiştirme amacı güdülmez. Araştırmaya dâhil olan unsurları etkileme veya duruma müdahale etme söz konusu değildir (Karasar, 2007: 77). Tarama modeline uygun çalışılan bu araştırmada, Diyarbakır’ın Silvan ilçesindeki Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilçe merkezi ve köy okullarındaki ortaokul 7. sınıf kademesindeki öğrencilerde sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleşme düzeyi incelenmiştir.

4.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde okuyan 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise; 2021-2022 eğitim öğretim döneminde Diyarbakır ilinin Silvan ilçesine bağlı 4 adet merkez ortaokulu ile ilçeye bağlı köylerde bulunan 4 köy ortaokulu olmak üzere toplamda sekiz adet ortaokuldan katılım sağlayan 272 tane yedinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Örneklem belirlenirken araştırmacının görev yaptığı il ve ilçe göz önünde bulundurularak öğrenciler seçilmiştir. Bu amaçla örneklem tipi bakımından kolay ulaşılabilir örneklem tipi tercih edildiği söylenebilir. Bu örnekleme

yöntemi biçimi yapılan araştırmalara sürat katan bir yöntemdir. Nitekim bu yöntemde araştırmacı, yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Bu örnekleme yöntemi çoğu kez araştırmacının öteki örnekleme yöntemini kullanma imkânının az olduğu veya zor olduğu durumlarda kullanılır. Ayrıca birçok konuda araştırmacıya kolaylık sağlayacağı düşünülebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 113).

Bu çalışmanın pilot uygulamasında 350 öğrenciye ulaşılması hedeflenmiş ancak 315 öğrenciden geribildirim sağlanmıştır. Nihai testin uygulanmasında 300 öğrenciye ulaşılması hedeflenmiş olup ancak 272 öğrenciden dönüt alınabilmektedir. Araştırma kapsamında belirlenen okullar: Alibeyköy İmam Hatip Ortaokulu, Atatürk Ortaokulu, Boyunlu İmam Hatip Ortaokulu, Cumhuriyet İmam Hatip Ortaokulu, Karamusa Ortaokulu, Kırachtepe Ortaokulu, Milli Egemenlik Ortaokulu ve Mehmet Adil Kepoğlu Ortaokulu'dur. Örneklemin seçilen evreni temsil etmesi bakımından okullar seçilirken; sosyoekonomik ve başarı düzeyi bakımından farklı okullar olması, ilçe merkezi ve köy yerleşim yerlerinde olan okullar olması, taşıma merkezi olup olmaması, coğrafi ve kültürel açıdan farklı mahalle ve köy okulları olması gibi birçok farklı özellik göz önüne alınarak örneklem seçimi yapılmış ve çalışma gerçekleştirilmiştir.

Testin pilot uygulaması ve nihai uygulama yapılırken; 2020 yılının başlarında başlayıp 2021-2022 yıllarında da devam eden salgın hastalık koşullarına dikkat edilerek okul müdürlükleri ve öğretmenlerle iş birliği içerisinde uygulama yapılmıştır. Akademik başarı testinin pilot uygulaması yapılırken 7. sınıf öğrencilerinin henüz Etkin Vatandaşlık (ders kitabında 6. Ünite) öğrenme alanı konu ve kazanımlarını işlemedikleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu kapsamda uzman görüşü doğrultusunda 8. sınıfta okuyan öğrencilere -geçen yılki eğitim-öğretim döneminde bu konu ve kazanımları işledikleri göz önünde bulundurularak- pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda maddelerin geçerlik ve güvenilirlik kat sayıları hesaplanarak nihai test oluşturulmuş ve nihai test uygulaması 7. sınıfta okuyan öğrencilere uygulanmıştır.

4.2.1. Örneklem grubu

Araştırmanın nihai uygulamasına katılan 272 yedinci sınıf öğrencisinin demografik bilgileri Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Araştırmanın nihai uygulamasına katılan öğrencilerin demografik bilgileri

		Frekans(f)	Yüzde%
Cinsiyet	Kız	152	55.9
	Erkek	120	44.1
Anne Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	105	38.6
	Okur-yazar	39	14.3
	İlkokul	79	29.1
	Ortaokul	37	13.6
	Lise	7	2.6
	Üniversite	4	1.4
	Lisansüstü	1	0.4
Baba Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	17	6.2
	Okur-yazar	47	17.3
	İlkokul	71	26.1
	Ortaokul	77	28.3
	Lise	41	15.1
	Üniversite	14	5.2
	Lisansüstü	5	1.8
Yerleşim Yeri	Köy	103	37.9
	Şehir	169	62.1
Ailenin Gelir Düzeyi	0-1500	67	24.6
	1500-3000	80	29.4
	3000-4500	56	20.6
	4500 ve üstü	69	25.4
Okula Geliş Şekli?	Taşınalı	77	28.3
	Taşınalı Değil	195	71.7
Evde Kendine Ait Çalışma Odası Var mı?	Evet	100	36.8
	Hayır	172	63.2
Toplam		272	100

Tablo 4.1’de görüldüğü üzere araştırmanın nihai uygulamasına dahil olan 272(%100) öğrencinin cinsiyet bazlı demografik bilgilerine bakıldığında: 152(%55,9)’sinin kız, 120(%44,1)’sinin erkek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında ise: 105(%38,6)’inin okur-yazar olmadığı; 39(%14,3)’unun okur-yazar olduğu; 79(%29,1)’unun ilkokul; 37(%13,6)’sinin ortaokul; 7(%2,6)’sinin lise; 4(%1,4)’ünün üniversite; 1(0,4)’inin ise lisansüstü eğitim gören anneler olduğu

görülmektedir. Baba eğitim düzeyine bakıldığında ise: 17(%6,2)'sinin okur-yazar olmadığı; 47(%17,3)'sinin okur-yazar olduğu; 71(%26,1)'inin ilkokul; 77(%28,3)'sinin ortaokul; 41(%15,1)'inin lise; 14(%5,2)'ünün üniversite; 5(%1,8)'inin ise lisansüstü eğitim sahibi olan babalar olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşamlarını devam ettirdikleri yer açısından tablo incelendiğinde: 103(%37,9)'ünün köy yerleşim yerinde; 169(%62,1)'unun ise şehir/ilçe yerleşim yerinde ikamet ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin ailelerinin aylık gelir bilgileri incelendiğinde: 67(%24,6)'sinin 0-1500 TL; 80(%29,4)'inin 1500-3000 TL; 56(%20,6)'sının 3000-4500 TL; 69(%25,4)'unun ise 4500 TL ve üzeri bir aylık gelire sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin okula nasıl geldikleri ile ilgili tablo incelendiğinde ise: 77(%28,3)'sinin taşınmalı olup servisle okula geldiği; 195(%71,7)'inin ise taşınmalı olmayıp herhangi bir araçla okula gelmediği bilgisine ulaşılmaktadır. Son olarak öğrencilerin kendilerine ait odalarının olup olmadığı bilgisi incelendiğinde ise: 100(%36,8) öğrencinin kendine ait odasının bulunduğu; 172(%63,2) öğrencinin ise kendine ait odasının bulunmadığı görülmektedir.

4.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırma çalışmasıyla ilgili veriler, “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarını kapsayacak biçimde hazırlanan akademik başarı testinin uygulanmasıyla elde edilmiştir. Araştırmayla ilişkili olacak olan mercilerden gereken izinlerin alınmasının ardından araştırmacı tarafından uygulama yapılacak okullara gidilerek 2021-2022 eğitim öğretim yılının ikinci dönemini kapsayan Nisan ve Mayıs ayı içerisinde uygulama yapılmıştır. Uygulama yapılırken öğrencilerin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı konu ve kazanımlarını işlemiş olmasına dikkat edilerek dönem sonunda uygulama yapılmıştır.

4.3.1. Veri toplama aracı

Sosyal Bilgiler dersi ortaokul 7. sınıf kademesinde yer alan öğrencilerin “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımların ne düzeyde gerçekleştiğini tespit etmeye dönük oluşturulan başarı testi iki bölüm olacak şekilde oluşturulmuştur. Birinci kısımda uygulamaya katılacak olan öğrencilerin kişisel bilgilerinin bulunduğu cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi, yaşanılan yer (köy-kent), ailenin gelir düzeyi, okula nasıl geldiği ve kendisine ait odasının olup olmadığı şeklinde kişisel verileri barındıran maddeler yer almıştır. İkinci kısımda ise kazanımların ne ölçüde gerçekleştiğini ölçmeye çalışan çoktan seçmeli maddelerin olduğu test oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler dersi ortaokul 7. sınıf

kademesinde yer alan öğrencilerin “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarını ölçmeye yönelik hazırlanan akademik başarı testinin oluşturma aşamasını belirten süreç aşağıda şekil 4.1’ de verilmiştir:

Şekil 4.1. Akademik başarı testinin geliştirilmesi süreci aşamaları

Sosyal Bilgiler dersi ortaokul 7. sınıf kademesinde yer alan öğrencilerin “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında bulunan kazanımları edinme düzeyinin tespit edilmesine yönelik veri toplama aracının oluşturulma süreci şu şekildedir:

1. 7. sınıf Sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiş ve etkin vatandaşlık öğrenme alanı ile ilgili kazanımlar, üniteler ve etkinlikler tespit edilmiştir.
2. Sosyal bilgiler dersi 7. sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanıyla ilgili program incelenmiş ve 1., 2., 3. ve 4. kazanımlar belirlenmiştir.

3. Araştırmacı nezdinde hazırlanan başarı testi soruları; ders kitaplarından, EBA (Eğitim Bilişim Ağı) platformu üzerinden ve bazı yayınevlerinin soru bankalarından esinlenerek oluşturulmuştur. 7. sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer alan kazanımların her biri için 25 soru olmak üzere toplamda 100 soru belirlenerek ölçme ve değerlendirme ilkelerine uygun olarak özgün bir hale dönüştürülmüştür. Soruların kazanımlara uygunluğu Adıyaman Üniversitesi'ndeki bir uzman ile Diyarbakır'da görev yapan üç sosyal bilgiler öğretmeni tarafından incelendikten sonra öneri ve görüşler doğrultusunda bu sorular 36'ya düşürülmüştür. İki Türkçe öğretmeni tarafından da detaylı bir şekilde incelenen sorular; kazanımların her biri için 8 soru olmak üzere toplamda 32 soruluk bir başarı testi oluşturularak (1 doğru 3 çeldirici şıklı) pilot uygulamaya hazır hale getirilmiştir.
4. Pilot uygulamada kullanılacak ölçme aracına son şeklini vermek üzere sorular her kazanımı temsilen birer adet belirlenerek sıralanmıştır. Bu şekliyle sorular; bir alan uzmanı, bir Türkçe öğretmeni, bir sosyal bilgiler öğretmeni ve bir psikolojik danışman ve rehber öğretmeni tarafından dil bilgisi, kapsam ve içerik, öğrenci seviyesine uygunluk bakımından incelenerek düzenlenmiştir. Uzman görüşüne sunulan 32 maddelik ölçme aracı testi uzman görüşünün dönüt ve düzeltmeleri neticesinde son şeklini alarak etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarını ölçmeye hazır hale gelmiştir.
5. Hazır hale getirilen akademik başarı testinin analizlerinin yapılması amacıyla Silvan ilçe merkezinde ve farklı bölge köylerinde bulunan 8 ortaokulda (4 köy ortaokulu, 4 ilçe merkez ortaokulu) öğrenimine devam eden toplamda 315 öğrenciye pilot uygulama yapılmıştır.
6. Pilot uygulama yapıldıktan sonra gerekli analizler yapılmış çıkarılması gereken sorular çıkarılarak nihai uygulama aşamasına geçilmiştir.

4.3.2. Pilot uygulama

Pilot uygulamada kullanılan ölçme aracındaki 7. Sınıf Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı kazanımları ile her kazanım için sorulan soruların ilgili olduğu madde sıralarını gösteren durum aşağıda 4.2 numaralı tabloda verilmiştir:

Tablo 4.2. Pilot uygulamada kullanılan başarı testi sorularının ilgili olduğu kazanımlar ve madde numaraları

KAZANIMLAR	İLGİLİ SORULAR
1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.	1-2-3-4-5-6-7-8
2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.	9-10-11-12-13-14-15-16
3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.	17-18-19-20-21-22-23-24
4. Demokrasinin uygulama süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.	25-26-27-28-29-30-31-32

Pilot uygulama süreci sonlandıktan sonra öğrencilerin performanslarının sonucu elde edilen veriler incelenmiş ve TAP: (Test Analysis (version 19.1.4) Programında pilot uygulama başarı testinin maddeleri ile ilgili veri analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları aşağıda yer alan Tablo 4.3'te gösterilmiştir:

Tablo 4.3. Pilot uygulamaya yönelik akademik başarı testinin madde analizleri doğrultusunda madde güçlük ve madde ayırt edicilik indeksleri

Soru Sırası	Madde Güçlük İndeksi (P Değeri)	Madde Ayırt Edicilik İndeksi (D Değeri)
1	0,21	0,14
2	0,88	0,23
3	0,71	0,52
4	0,70	0,32
5	0,70	0,56
6	0,82	0,31
7	0,67	0,63
8	0,58	0,54
9	0,52	0,54
10	0,76	0,52
11	0,68	0,50
12	0,63	0,61
13	0,65	0,47
14	0,78	0,44
15	0,57	0,52

Tablo 4.3. (Devam) *Pilot uygulamaya yönelik akademik başarı testinin madde analizleri doğrultusunda madde güçlük ve madde ayırt edicilik indeksleri*

16	0,75	0,31
17	0,46	0,69
18	0,62	0,60
19	0,52	0,33
20	0,44	0,28
21	0,32	0,36
22	0,35	0,36
23	0,58	0,50
24	0,37	0,43
25	0,53	0,60
26	0,42	0,43
27	0,64	0,60
28	0,66	0,60
29	0,37	0,46
30	0,69	0,64
31	0,60	0,59
32	0,72	0,48
ORTALAMA	0,59	0,47

Diyarbakır ilinin Silvan ilçesinde yer alan 8 ortaokuldaki (4 köy okulu, 4 ilçe merkez okulu) 315 8. Sınıf öğrencisine uygulanan 32 soruluk çoktan seçmeli (4 şıklı) pilot uygulama başarı testinin Test Analysis (version 19.1.4) programında yapılan analizleri sonucunda KR-20 (iç güvenirlik) değeri 0,85 bulunmuştur. Bu değer ifadesi gayet iyi olarak değerlendirilmektedir.

Bilgi ve becerileri ölçmeyi hedefleyen yetenek ve başarı gibi testlerde kullanılan ve maddelerin doğru yanıtlanma oranını gösteren madde güçlüğü indeksi genellikle testin son formu için madde seçiminde bir kıstas olarak kullanılır. Madde güçlüklerinin genellikle 0,50 civarında olması beklenir ve buna göre kolay ve zor maddelere yer verilir (Büyüköztürk vd. 2009: 125). Madde ayırt ediciliği, testin ölçmeyi amaçladığı özelliğe yüksek seviyede sahip olan kişilerle düşük düzeyde sahip kişileri ayırt etme gücüdür. Kısacası madde ayırt ediciliği ölçülen nitelikle ilgili maddelerin kişileri ne ölçüde ayırt ettiğini gösterir.

“Madde ayırt edicilik değerlerinin yorumlanmasında şu ölçütler kullanılabilir (Crocker ve Algina, 1986; Tekin, 1996; Akt. Büyüköztürk vd., 2009: 125):

‘ $\geq$,40’ ise madde çok iyi. ‘0,30’ ile ‘0,39’ arasında bir değer ise madde düzeltme yapılmadan ölçekte tutulabilir. Ancak küçük geliştirmeler yapılabilir.

İyi madde. ‘0,20’ ile ‘0,29’ arasında bir değer ise maddelerin düzeltilerek geliştirilmesi önerilir.

‘ $<$ 0,20’ ise madde ölçekten çıkarılmalıdır veya tamamıyla gözden geçirilmelidir.”

Akademik başarı testinin pilot uygulama bölümünde yer alan verilerin olduğu Tablo 4.3 incelendiğinde 32 sorunun madde güçlük indeksinin ortalamasının (p değeri) 0,59 olduğu görülmektedir. Bu sonuç bağlamında testin madde güçlük indeksi açısından kullanılabilir bir değere sahip olduğu söylenebilir. Başarı testinin madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise (d değeri) 0,47 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre, testin madde ayırt ediciliğinin çok iyi olduğu ve kullanılabilir olduğu söylenebilir. Pilot uygulama başarı testinin analizleri sonucunda tablo 4.3’te görüldüğü gibi 32 maddenin madde ayırt edicilik değerleri hesaplanmış ve 29 maddenin madde ayırt edicilikleri nihai testte kullanılmaya (0,30 ve üzeri olduğu için) uygun bulunmuştur.

4.3.3. Nihai testin oluşturulması

Madde ayırt edicilikleri uygun bulunan pilot uygulama testinden 29 sorudan her bir kazanım için madde güvenirlik indeksi ile madde ayırt edicilik indeksleri en iyi olan beşer soru seçilerek 20 soruluk nihai test oluşturulmuştur. Madde güçlüğü ve ayırt ediciliği daha zayıf olan 9 adet soru ise nihai teste dâhil edilmemiştir. 20 sorudan oluşan nihai başarı testinin Test Analysis (version 19.1.4) programında yapılan analizleri sonucunda KR-20 (iç güvenirlik) değeri 0,80 bulunmuştur. Büyüköztürk’e göre bir test için hazırlanan maddelerin güvenirlik katsayısının (Cronbach Alfa Değeri) 0,70 ve daha büyük çıkması durumunda test puanlarının güvenirliliği için yeterince güvenirliliği bulunmaktadır. Nihai testte kullanılan soru sayısının 20 ve KR-20 değerinin güvenirlik katsayısının 0,80 olduğu göz önünde bulundurulduğunda Büyüköztürk’ün (2009) görüşüne göre başarı testinin güvenirliğinin yeterli olduğunu ifade edilebilir.

Pilot uygulama sırasında kazanımlarla ilgili ardışık bir şekilde kullanılan sorular nihai testte karmaşık bir sıra düzeni içerisinde kullanılmıştır. Başarı testinin pilot uygulamasında ve nihai kısmındaki kazanımlarla ilgili soruların sıraları, kullanılan soruların madde güçlük indeksi (p değeri) ve madde ayırt edicilik değeri (d değeri) ile ilgili veriler aşağıdaki tablo 4.4'te gösterilmiştir:

Tablo 4.4. Nihai testte yer alan kazanımlarla ilgili soru sıraları ve bu soruların madde güçlük indeksleri ile madde ayırt edicilik indeksleri değerleri

Kazanımlar	Pilot Testteki Soru Sayısı	Nihai Testteki Soru Sayısı	Madde Güçlük İndeksi (P Değeri)	Madde Ayırt Edicilik İndeksi (D Değeri)
1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.	3	1	0,71	0,52
	4	5	0,70	0,32
	5	9	0,70	0,56
	7	13	0,67	0,54
	8	17	0,58	0,54
	Ortalama		0,67	0,49
2. Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.	9	2	0,52	0,54
	11	6	0,68	0,50
	12	10	0,63	0,61
	13	14	0,65	0,47
	15	18	0,57	0,52
	Ortalama		0,61	0,52
3.Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.	17	3	0,46	0,69
	18	7	0,62	0,60
	19	11	0,52	0,33
	23	15	0,58	0,50
	24	19	0,37	0,43
	Ortalama		0,51	0,51
4. Demokrasinin uygulama süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.	25	4	0,53	0,60
	26	8	0,42	0,43
	27	12	0,64	0,60
	29	16	0,37	0,46
	31	20	0,60	0,59
	Ortalama		0,51	0,53
Genel Ortalama			0,57	0,52

Nihai testin verilerinin yer aldığı Tablo 4.4'teki veriler incelendiğinde testin ortalama madde güçlük indeksinin (p değeri) 0,57 olduğu görülmektedir. Bu oran temel alındığında nihai testin madde güçlük indeksi bakımından iyi ve kullanılabilir olduğu söylenebilir. Tablo 4.4 incelendiğinde nihai testin ortalama madde ayırt edicilik indeksinin (d değeri) 0,52 olduğu görülmektedir. Bu değere göre nihai testin ortalama ayırt edicilik gücü indeksinin çok iyi madde olarak kabul edilen değerin de üstünde olduğu (0,40 ve üzeri) ve testin çok iyi bir test olarak kullanılabileceği ifade edilebilir.

4.3.4. Uygulama süreci

Veri toplama aracının hazırlık süreci bittikten sonra uzman görüşüne başvurularak ilçe Millî Eğitim Müdürlüğü'nün de görüşleri doğrultusunda uygulamanın yapılacağı okullar tespit edilmiştir. Uygulama yapılacak okulların tespitinde; sosyal, ekonomik, kültürel ve ulaşım gibi özellikler dikkate alınarak uygulama okulları seçilmiştir. Uygulamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için önceden gerekli izinler alınmış ve gerekli izin formları Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü aracılığıyla Silvan İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bildirilmiştir. Uygulama öncesi araştırmacı gerekli izin formları ve veri toplama aracıyla birlikte okullara gitmiş, 2021-2022 eğitim öğretim yılının ikinci dönemindeki Nisan ayında pilot uygulama yapmıştır.

Veri toplama aracı uygulanmadan evvel okul müdürlüklerinin uygun gördüğü zamanlarda yapılmasına, herhangi bir zorlama olmamasına, eğitim-öğretim faaliyetleri aksatılmamasına ve uygulamada ders öğretmenlerinin de yer almasına özen gösterilmiştir. Uygulama öncesinde öğrenciler bu araştırma hakkında bilgilendirilmiş, bu araştırmanın herhangi bir sınav olmadığı, puan veya not işleminin olmayacağı açıklamıştır. Ayrıca öğrencilere veri toplama aracına isim yazma zorunluluğunun olmadığı isim yazmanın isteğe bağlı olduğu bilgisi de belirtilmiştir. Gerekli hazırlıklar ve açıklamalardan sonra veri toplama aracının pilot uygulaması olan 32 maddelik akademik başarı testi Nisan ayı başında 8 okuldaki (4 köy okulu 4 ilçe merkez okulu) 8. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Uygulama süresi ortalama bir ders saati sürmüştür. Pilot uygulamadan sonra verilerin analizleri yapılmış, başarı testinin geçerlik ve güvenirlikleri uygun bulunan sorulardan 20 maddelik bir nihai test hazırlanmıştır. Nihai testin uygulaması yaklaşık bir buçuk ay sonra Mayıs ayının son haftasında aynı okullarda okuyan 7. sınıf öğrencilerine tekrar uygulanmıştır.

4.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiz edilmesinde iki program kullanılmıştır. Öncelikle pilot uygulama aşamasında uygulanan başarı testi soruları Test Analysis (version 19.1.4) programında analiz edilmiştir. İç güvenirlik, madde güçlük indeksi ve madde ayırt edicilik indeksleri hesaplanmıştır. Madde güçlük ve ayırt edicilik indeksleri zayıf olan sorular testten çıkarılarak 20 soruluk nihai akademik başarı testi oluşturulmuştur. Nihai testin oluşturulmasında Test Analysis (version 19.1.4) programı kullanılarak KR-20 (iç güvenirlik) değeri hesaplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ise tablolar oluşturularak tanımlayıcı istatistiksel yöntemler (frekans, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Bağımsız gruplardaki fark için istatistiksel açıdan niceliksel verilerin kıyaslanmasında t-testi kullanılmış olup bulgular %95 güven aralığında, %5 ($p < 0,005$) anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. İki'den fazla seçeneği olan kategorilerden oluşan “anne-babanın eğitim durumu, ailenin gelir düzeyi” gibi değişkenler arasındaki farkı tespit etmek amacıyla ANOVA analizi kullanılmıştır. ANOVA testi ile anlamlı fark grubunu belirlemek amacıyla yüksek fark gruplarını görebilen ve sosyal bilimlerde sıkça kullanılan Scheffe testi yapılmıştır.

5. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu kısmında araştırma tamamlandıktan sonraki kısım ele alınmıştır. Etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki kazanımların hangi seviyede gerçekleştiğine yönelik uygulanan akademik başarı testinin sonucunda elde edilen verilerin analizleri ile bu analizler sonucu ulaşılan bulgu ve yorumlar bu bölümde irdelenerek verilmiştir. Bulgu ve yorumlar alt amaçlar doğrultusunda ulaşılan çözümlemelere göre ele alınmıştır.

5.1. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar

7. sınıf sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımların hangi düzeyde gerçekleştiğini ölçmek amacıyla uygulanan akademik başarı testinin sonuçları aşağıdaki Tablo 5.1’de gösterilmiştir.

Tablo 5.1. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleştirilme düzeyine yönelik bulgular ve yorumlar

	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	ss
Kazanma Düzeyleri	272	1	20	10,18	4,33

Tablo 5.1’de 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımlarla ilgili aldığı en düşük, en yüksek puanlar ile ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Tablo 4.1’de belirtildiği üzere araştırmaya toplamda 272 öğrenci katılmıştır. Öğrenciler akademik başarı testinin toplamından en düşük (Min=1) puan, en yüksek (Max=20) puan almıştır. Tablodaki bilgilere göre 272 yedinci sınıf öğrencisinin etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki akademik başarı testinin puan ortalaması ($\bar{X}$ =10,18; ss=4,33) olarak belirlenmiştir. Bu bulguya göre öğrencilerin 7. sınıf sosyal bilgiler dersindeki etkin vatandaşlık öğrenme alanına ilişkin akademik bilgi düzeylerinin orta seviyede olduğu söylenebilir.

5.2. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar

7. sınıf sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımlara ilişkin cinsiyet faktörünün etkisini ölçmek üzere bağımsız gruplar üzerinde t-testi analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5.2’de gösterilmiştir.

Tablo 5.2. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının cinsiyet değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar

Grup	N	Ortalama($\bar{x}$)	Standart Sapma	t	df	p
Kız	152	11,19	4,20	4,46	270	,000
Erkek	120	8,9	4,16			

Tablo 5.2 incelendiğinde yedinci sınıf sosyal bilgiler dersinde etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarıyla ilgili akademik başarı konusunda kız öğrencilerin ortalamasının ($\bar{x}$ =11,19) erkek öğrencilerin ortalamasından ($\bar{x}$ = 8,9) yüksek olduğu, cinsiyetler arasından kız öğrenciler lehine anlamlı fark ($t=4,46$; $p=,000<,05$) olduğu tespit edilmiştir. Tablo 5.2’de görüldüğü üzere etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarına yönelik bağımsız gruplarda yapılan t-testi ile cinsiyet bazında fark olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir. Bu bulguya göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla anlamlı düzeyde istatistiksel açıdan başarı ortalamasının daha yüksek olduğu söylenebilir.

5.3. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Anne Eğitim Seviyesi Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar

7. sınıf sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımlara yönelik anne eğitim düzeyi faktörünün etkisini ölçmek üzere ANOVA testi yapılmış ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 5.3’te verilmiştir.

Tablo 5.3. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının anne eğitim düzeyi değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar

	Kareler Toplamı	Sd.	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	149,69	6	24,95			
Gruplar içi	4935,112	265	18,62	1,340	,240	-
Toplam	5084,809	271				

Tablo 5.3 incelendiğinde yedinci sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının hangi düzeyde gerçekleştiğinin anne eğitim düzeyine göre değişip değişmediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testinde anne eğitim düzeyi okur yazar değil, okur yazar, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite, lisansüstü eğitim düzeyinde olan öğrenciler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark ($F=1,340$; $p=,240$) olmadığı tespit edilmiştir.

Anne eğitim düzeyine ilişkin Tablo 4.3'teki bulgular incelendiğinde; annesi okur-yazar olmayan öğrencilerin akademik başarı testinden aldığı puanın ortalamasının ($\bar{x}=9,79$), annesi okur yazar olan öğrencilerin ortalamasının ($\bar{x}= 9,69$), annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin akademik başarı testinden aldığı ortalama puanın ($\bar{x}=10,5$), annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin ortalama puanının ($\bar{x}=10,45$), annesi lise mezunu olan öğrencilerin ortalama puanının ($\bar{x}=10,14$), annesi üniversite mezunu öğrencilerin ortalama puanının ($\bar{x}= 13$), annesi lisans üstü eğitim mezunu öğrencilerin ortalama puanının ($\bar{x}= 19$) olduğu görülmüştür. Bu bulguya göre anne eğitim düzeyi anlamlı düzeyde olmasa da öğrencilerin akademik başarı testi ortalamasını genel olarak yükselttiği söylenebilir.

5.4. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Baba Eğitim Seviyesi Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar

Sosyal bilgiler dersi 7. sınıf “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarına ilişkin baba eğitim düzeyi faktörünün etkisini ölçmek üzere ANOVA testi yapılmış ve sonuçta çıkan bulgular aşağıdaki Tablo 5.4'te verilmiştir.

Tablo 5.4. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının baba eğitim düzeyi değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar

	Kareler Toplamı	Sd.	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark(Scheffe)
Gruplar arası	401,168	6	66,861			
Gruplar içi	4683,640	265	17,674	3,783	,001	5-1, 5-2
Toplam	5084,809	271				

Tablo 5.4'te görüleceği üzere; yedinci sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının hangi düzeyde gerçekleştiğinin baba eğitim düzeyine göre değişip değişmediğini belirlemek üzere yapılan ANOVA testinin sonucunda; baba eğitim seviyesi değişkenine göre öğrencilerin akademik başarıları arasında anlamlı farklılık çıkmıştır. Tablo 4.4'te görülüşü gibi anlamlı farkı belirlemek amacıyla Scheffe testi uygulanmış ve baba eğitim düzeyi lise olan öğrencilerin babası okuryazar olmayan ve babası okuryazar olan öğrencilere karşılık anlamlı fark olduğu ($F=3,783$; $p=,001$) tespit edilmiştir.

5.5. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersindeki Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Yerleşim Yeri Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar

Sosyal bilgiler dersi 7. sınıf “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleşme düzeyinin, öğrencilerin köy ya da şehir-ilçe merkezinde oturması (yerleşim yeri) değişkeninin etkisini belirlemek üzere t-testi yapılmış olup sonuçlar aşağıdaki Tablo 5.5'te verilmiştir.

Tablo 5.5. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının yerleşim yeri değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar

Grup	N	Ortalama($\bar{x}$)	Standart Sapma	t	df	p
Köy	103	8,81	4,18	-4,18	270	,000
Şehir/İlçe Merkezi	169	11,01	4,21			

Tablo 5.5 incelendiğinde; şehir/ilçe merkezinde yaşayan öğrencilerin akademik başarı testinin tamamından aldığı ortalama puanın ($\bar{x}=11,01$) köyde yaşayan öğrencilerin

ortalama puanından ($\bar{x}=8,81$) yüksek olduğu görülmüştür. Yerleşim yeri değişkeninin kazanımlarla alakalı anlamlı bir fark çıkıp çıkmadığını bulmak masadıyla bağımsız gruplarda yapılan t-testi sonucunda; şehir-ilçe merkezinde ikamet eden öğrencilerin başarı ortalamaları köyde ikamet eden öğrencilere nazaran daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca Tablo 5.5'te görüldüğü gibi şehir-ilçe merkezinde yaşayan öğrencilerle köyde yaşayan öğrencilerin akademik başarısının istatistiksel açıdan karşılaştırılması sonucunda şehir-ilçe merkezinde yaşayan öğrenciler lehine anlamlı fark ($t=-4,18$; $p=,000$) olduğu tespit edilmiştir.

5.6. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Okul Türü Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar

Sosyal bilgiler dersi 7. sınıf “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleşme düzeylerinde öğrencilerin öğrenim gördüğü okul türü (imam-hatip ortaokulu ya da genel ortaokulda öğrenim görmesi) değişkeninin etkisini tespit etmek maksadıyla yapılan t-testi sonuçları aşağıdaki Tablo 5.6’da verilmiştir.

Tablo 5.6. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının öğrencilerin öğrenim gördüğü okul türü değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar

Grup	N	Ortalama($\bar{x}$)	Standart Sapma	t	df	p
İmam-hatip ortaokulu	75	8,98	3,95	-2,84	270	,003
Genel Ortaokul	197	10,63	4,39			

Tablo 5.6 incelendiğinde; öğrencilerin öğrenim gördüğü okul türü açısından genel ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin akademik başarı testinin tamamından aldığı ortalama puanın ($\bar{x}=10,63$) imam-hatip ortaokulunda öğrenim gören öğrencilerin ortalama puanından ($\bar{x}=8,98$) yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca Tablo 5.6’da görüldüğü gibi öğrencilerin öğrenim gördüğü okul türünün (imam-hatip ortaokulu ya da genel ortaokulda

öğrenim görmesi) akademik başarılarına etkisinin istatistiksel açıdan ne düzeyde olduğuna bakılınca genel ortaokul türü lehine anlamlı fark olduğu ($t=-2,84$; $p=,003$) tespit edilmiştir.

5.7. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Okula Nasıl Geldiği Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar

Sosyal bilgiler dersi 7. sınıf “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleşme düzeylerinde öğrencilerin okula nasıl geldiği (taşımali veya normal) değişkeninin etkisini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları aşağıdaki Tablo 5.7’de verilmiştir.

Tablo 5.7. 7.Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının öğrencilerin okula geliş şekli değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar

Grup	N	Ortalama($\bar{x}$)	Standart Sapma	t	df	p
Taşımali	77	9,42	4,54	-1,815	270	,071
Taşımali değil	195	10,48	4,22			

Tablo 5.7’de görüldüğü üzere; Bağımsız gruplarda t-testi yapılarak etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının okula geliş biçimine göre fark bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Okula taşımali şekilde gelmeyen öğrencilerin akademik başarı testinin tamamından aldığı ortalama puanın ($\bar{x}=10,48$) okula taşımali olarak gelen öğrencilerin ortalama puanından ($\bar{x}=9,42$) yüksek olduğu görülmektedir. Ancak aradaki bu farkın öğrencilerin okula geliş biçimi (taşımayla veya normal şekilde) değişkeninin akademik başarılarına etkisinin istatistiksel açıdan ne düzeyde olduğuna bakılınca Tablo 5.7’de görüldüğü üzere taşımali ya da normal şekilde okula gelinmesi arasında anlamlı bir fark olmadığı ($t=-1,815$; $p=,071$) tespit edilmiştir.

5.8. Yedinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Ailenin Ortalama Gelir Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu Ve Yorumlar

Sosyal bilgiler dersi 7. sınıf “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleşmesi ve öğrencilerin akademik başarılarının belirlenmesinde öğrencilerin ailesinin gelir düzeyi değişkeninin etkisini ne ölçüde olduğunu belirlemek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Yapılan ANOVA testinin sonuçları aşağıdaki Tablo 5.8’de verilmiştir.

Tablo 5.8. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar

	Kareler Toplamı	Sd.	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark(Scheffe)
Gruplar arası	151,733	3	50,584			
Gruplar içi	4933,056	268	18,407	2,748	,043	4-1
Toplam	5084,809	271				

Tablo 5.8’de görüleceği üzere aile gelir düzeyi açısından öğrencilerin akademik başarı testinden aldığı puanların aile gelir düzeyi 4500 TL ve üstü olanlarla, gelir düzeyi 0-1500 TL olan öğrenciler arasında aile gelir düzeyi 4500 TL ve üstü olan öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir ($F=2,748$; $p=,043<0,05$). Fark grubunu belirlemek amacıyla Scheffe testi uygulanmıştır. Bu bulguya göre aile gelir düzeyinin yükselmesinin öğrencilerin akademik başarısını istatistiksel olarak olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

5.9. Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin, Kendine Ait Çalışma Odasının Bulunma Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Sosyal bilgiler dersi 7. sınıf “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleşme düzeyinde öğrencilerin kendilerine ait çalışma odasının bulunup bulunmadığı değişkeninin etkisini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları aşağıdaki Tablo 5.9’da verilmiştir.

Tablo 5.9. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının öğrencilerin çalışma odasının olup olmama durumu değişkeni açısından incelenmesine yönelik bulgular ve yorumlar

Grup	N	Ortalama($\bar{x}$)	Standart Sapma	t	df	p
Çalışma odası var	100	11,67	4,47	4,463	270	,000
Çalışma odası yok	172	9,31	4,00			

Tablo 5.9 incelendiğinde; evinde kendine ait çalışma odası bulunan öğrencilerin akademik başarı testinin tamamından aldığı ortalama puanın ($\bar{x}$ =11,67) çalışma odası bulunmayan öğrencilerin ortalama puanından ($\bar{x}$ =9,31) yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yine Tablo 5.9’da görüldüğü üzere öğrencilerin çalışma odasının bulunup bulunmaması aralarında anlamlı bir fark olduğu da tespit edilmiştir (t =4,463; p =,000). Bu bulguya göre öğrencinin evinde kendine ait bir çalışma odasının bulunması öğrencilerin akademik başarısını istatistiksel açıdan olumlu yönde etkilemektedir ve bu fark anlamlıdır.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgu ve verilere dayanarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmış, sonuçlar tartışılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Araştırma sonucunda yedinci sınıf sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımların öğrencilerdeki gerçekleşme düzeyine yönelik olarak uygulanan akademik başarı testi sonucunda; öğrencilere bu öğrenme alanında kazandırılması amaçlanan dört kazanımın tamamındaki genel akademik başarı oranının orta seviyenin biraz üzerinde ($\bar{X} = 10,18$; $ss=4,33$) olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç temel alındığında tarihsel süreç içerisinde önemini her zaman koruyarak devam ettirmiş olan etkili vatandaşlık eğitimi konusunda öğrencilerin akademik başarılarının iyi sayılamayacağı, orta seviyede sayılacağı söylenebilir. Akgün ve Arıkan (2015) sosyal bilgiler dersi altıncı sınıf öğrencilerinin üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanıyla ilgili öğrencilerin akademik başarılarını araştırdıkları çalışmalarında, öğrencilerin öğrenme seviyelerini orta seviyenin biraz üstünde bulmuşlardır. Dolayısıyla bu bulguyla bizim yaptığımız araştırma bulgusu öğrenci başarıları ortalaması bakımından benzerlik göstermektedir.

Ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımlara yönelik *cinsiyet değişkeni* temel alınarak uygulanan akademik başarı testinin sonucuna göre; kız öğrencilerin akademik başarı ortalamasının ($\bar{x}=11,19$) erkek öğrencilerin akademik başarı ortalamasından ($\bar{x}= 8,9$) istatistiksel oranda daha yüksek olduğu ve aralarında anlamlı bir fark ($t=4,46$; $p=,000<,05$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Demir ve Bozbek’in (2014) sekizinci sınıf vatandaşlık ve demokrasi dersiyle ilgi yaptıkları çalışmada kız ve erkek öğrenciler arasında cinsiyet değişkenine göre herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır. Hürsoy ve Güneş’in (2019) sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sosyal becerileriyle ilgili yapmış oldukları çalışmada cinsiyete göre kız öğrencilerin lehine anlamlı farklılık bulurlarken; Beldağ, Özdemir ve Nalçacı’nın (2016) sosyal bilgiler dersindeki değerlerin kazanılmasının çeşitli değişkenler açısından araştırıldığı çalışmada da kız öğrencilerin lehine erkek öğrencilere nazaran anlamlı farklılık görülmüştür. Çalışmamızda ulaştığımız sonuç ile bu sonuçlar arasında kız çocukların lehine akademik başarı açısından benzerlikler görülmektedir.

Ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımlarla ilgili öğrencilerin akademik başarılarının *anne eğitim durumu değişkenine* göre farklılaşıp farklılaşmadığını bulmak maksadıyla yapılan

analizler sonucunda; öğrencilerin anne eğitim seviyesi (okuryazar değil-okuryazar-ilkokul-ortaokul-lise-üniversite-lisansüstü) ile akademik başarıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı ($F=1,340$; $p=,240$) sonucuna ulaşılmıştır. Ancak annesi lisansüstü eğitim ve üniversite eğitimi almış öğrencilerin başarılarının, annesi okuryazar olmayan veya annesi ilkokul, ortaokul, lise eğitimi almış öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akgün de (2015) yedinci sınıf öğrencileriyle sosyal bilgiler dersi bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanıyla ilgili yapmış olduğu çalışmada bu şekilde benzer bir sonuca ulaşmıştır. Araştırmada öğrencilerin anne eğitim düzeyleri ile akademik başarıları arasında anlamlı bir fark bulunmamış ancak anne eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin başarılarının da yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla araştırmamızda ulaştığımız sonuç bu çalışmanın sonucu ile doğrudan örtüşmektedir. Yine Öntaş, Çoban ve Yıldırım'ın (2020) ortaokul sosyal bilgiler ve TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin LGS başarısına etkisi ile ilgili yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin anne ve baba eğitim seviyelerinin LGS başarısında herhangi bir etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Ancak her çalışmanın sonucunun aynı olmayacağı gibi yaptığımız bu çalışmanın sonucundan farklı olarak Boztopraklı (2019) dördüncü sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada sosyal bilgiler dersinde iyi ki var ünitesindeki kazanımların öğrencilerin edinme düzeylerinin; anne eğitim seviyesi yükseldikçe öğrencilerin akademik başarılarının da yükseldiği sonucuna varılmıştır. Bu açıdan anne eğitim seviyesi yüksek olan öğrencilerle başarı seviyesini oransal olarak yüksek olması arasında anlamlı bir fark olduğu neticesine ulaşmıştır. Yine Pala ve Başibüyük (2020) beşinci sınıf sosyal bilgiler dersiyle ilgili yaptıkları araştırmada anne eğitim düzeyiyle öğrencilerin başarı düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmişlerdir. Tüm bu araştırma sonuçlarından hareketle öğrencilerin annelerinin eğitim seviyesinin yükselmesi sonucunda; annelerin çocuklarının büyümesi, eğitimi ve başarısıyla daha yakından ilgileneceği, okul takibini daha iyi yapacağı ve böylelikle çocukların başarısının artabileceği yorumu yapılabilir.

Çalışmamızda Ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımlara erişme düzeyinin *baba eğitim durumu değişkenine* göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan analizler sonucunda; baba eğitim düzeyiyle öğrencilerin akademik başarıları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Babası lise düzeyinde eğitim almış öğrencilerin akademik başarılarının istatistiksel açıdan arttığı görülmüştür. Özellikle babası lise eğitimi

almış öğrencilerin başarıları, babası okuryazar olmayan, okuryazar olan, ilkokul ve ortaokul seviyesinde eğitim alan öğrencilerin başarılarından daha yüksek çıkmıştır. Babası okuryazar olan-olmayan, ilkokul ve ortaokul eğitimi alan öğrenciler ile babası üniversite veya lisansüstü eğitim almış olan öğrencilerin başarı testi sonuçları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Pala ve Başbüyük de (2020) araştırmalarında baba eğitim düzeyi ile öğrencilerin dijital okuryazarlık becerileri arasında doğrusal bir ilişki tespit etmiştir. Çalışmamızla benzer doğrultuda bir sonuç da Boztopraklı ve Akgün'ün (2021) dördüncü sınıf sosyal bilgiler dersi bilim ve teknoloji öğrenme alanıyla ilgili yaptıkları çalışmada bulunmuştur. Bu çalışma sonucunda; babası okuryazar ve ilkokul mezunu olan öğrencilere nazaran babası lise mezunu olan öğrencilerin lehine öğrencilerin akademik başarılarında anlamlı farklılık bulunmuştur. Yine bu çalışmada bizim çalışmamızdan farklı olan bir sonuç da çıkmıştır: Babası üniversite mezunu olan öğrenciler lehine de babası okuryazar olan-olmayan, ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrenciler arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F=3,783$; $p=,001$). Bu durum üzerinde; babanın aldığı eğitimi çocuklarına yansıtması, çocuklarının daha eğitilmiş bireyler olarak yetişmesini istemesi ile çocuğuyla ev içi ve ev dışında daha fazla ilgilenmesi gibi etkenlerin neden olduğu söylenebilir. Aile bireylerinin eğitim seviyesinin yüksek olması ile bireylerin eğitim seviyesi arasında yakın bir ilişki vardır. Ancak diğer şartlar ve etmenlerin de işe girmesi ile bu yargı her zaman doğru çıkmayabilir. Nitekim bu konuyu destekler araştırma sonuçları da mevcuttur. Hürsoy ve Güneş'in (2019) dördüncü sınıf öğrencileriyle sosyal bilgiler dersiyle alakalı yaptığı çalışmada öğrencilerin baba eğitim düzeyi ile sosyal katılım ve ders başarıları arasında anlamlı bir fark çıkmadığı görülmüştür.

Ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımlara erişme düzeyinin *yerleşim yeri değişkenine* göre değişip değişmediğini bulmak maksadıyla yapılan analizler sonucunda; şehir veya ilçe merkezinde yaşayan öğrencilerin akademik başarılarının köyde ikamet eden öğrencilerin akademik başarılarından istatistiksel oranda daha yüksek olduğu ve bu farkın yüksek düzeyde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Baykara ve Yapıcı'nın (2006) sosyal bilgiler dersi-düşünme becerisi ilişkisi üzerine yapmış oldukları tez çalışmasında yerleşim yeri etkeniyle ilgili on dokuz maddenin on altısında şehirde yaşayanlar lehine anlamlı farklılık bulmuşlardır. Bu durumun nedenini şehirde imkânların köye göre daha gelişmiş olması ile daha modern bir eğitim yapısının olmasına dayandırmışlardır. Dolayısıyla bu çalışma sonucu ile çalışmamızın sonucu örtüşmektedir. Çalışmamızla benzerlik gösteren bir diğer çalışma da

Pala ve Başıbüyük (2020) tarafından yapılmıştır. Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersi bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanıyla ilgili öğrencilerin akademik başarılarının araştırıldığı bu çalışmada şehir merkezinde ikamet eden öğrencilerin başarılarının belde ve köylerde yaşayan öğrenci başarısına göre daha yüksek olduğu ve şehirde yaşayan öğrencilerin başarılarının lehine yüksek düzeyde anlamlı farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Yine Akgün ve Oruç'un (2010) yedinci sınıf öğrencilerinin grafik okuma becerilerini ölçmeye dönük yaptıkları araştırma sonucunda şehir ve köy okulları grubu olarak gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamış; ancak şehir merkezinde yaşayan öğrencilerin başarı açısından köydekilere göre ortalamaları daha yüksek çıkmıştır. Şehir-ilçe merkezinde ikamet edenlerin başarı seviyesinin köydeki öğrencilere göre daha yüksek olması durumu özellikle şehir- ilçe merkezlerinde sosyal, kültürel, altyapı, ulaşım, eğitim sağlık vb. imkânların kırsal alanlara/köylere nazaran daha gelişmiş olmasıyla açıklanabilir.

Ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımlara erişme düzeyinin *okul türü değişkenine* göre değişip değişmediğini bulmak maksadıyla gerçekleştirilen analizler sonucunda; okul türü düz ortaokul olan öğrencilerin akademik başarılarının okul türü imam hatip olan öğrencilerin akademik başarılarına oranla daha yüksek çıktığı görülmüştür. Ayrıca okul türü şeklinin düz ortaokul olan öğrencilerin lehine anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Bu farkın düz ortaokulda okuyan öğrencilerin imam hatip ortaokullarında okuyan öğrencilere nazaran gördükleri derslerin sayısının ve içeriğinin farklı olmasının diğer dersleri de etkilemesi ile seçilen okulların çevresel imkânlarından kaynaklandığı yorumu yapılabilir.

Araştırmamız sonucunda ortaokul yedinci sınıf sosyal bilgiler dersi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında bulunan kazanımlara erişme düzeyinin *ailenin aylık geliri değişkenine* göre değişip değişmediğini bulmak maksadıyla yapılan analizler sonucunda; öğrencilerin başarılarının üzerinde ailenin ortalama gelirinin etkili olduğu ve anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak öğrencilerin ailesinin gelir seviyesi arttıkça öğrencilerin başarılarının da arttığı söylenebilir. Bu açıdan aile geliri 4500 TL ve bunun üstünde olan öğrenciler ile aile geliri 0-1500 TL olan öğrenciler arasında aile geliri 4500 TL ve üzerinde olan öğrencilerin lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Güncel asgari ücretin net tutarının 4200 TL civarında olduğu göz önünde bulundurularak; asgari ücret seviyesinin üzerinde bir aylık gelire sahip olan ailelerdeki öğrencilerin akademik başarısının daha düşük düzeyde gelire sahip olan ailelerdeki öğrenci başarısından istatistiksel açıdan daha yüksek olduğu söylenebilir. Çalışmamızın sonucuyla paralellik gösteren bir

Çalışma da Akgün ve Arıkan (2015) tarafından bazı değişkenlere göre altıncı sınıf ğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki akademik başarılarını ölçtükleri çalışmadır. Bu alışma sonucunda da altıncı sınıf ğrencilerinin ailelerinin gelir düzeyleri arttıkça üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanındaki akademik başarılarının da istatiksel açıdan arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine Akgün (2015), Boztopraklı (2019), Atmaca (2015), yaptıkları çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Sonuç olarak öğrencilerin ailesinin gelir seviyesinin artması demek ailelerin öğrencilerin eğitimlerine daha fazla katkı sağlaması anlamına gelmektedir. Doğal olarak bu durum ğrenci başarıyla yakından ilgilidir. Maddi olarak daha düşük seviyede yer alan öğrencilerin aileye katkı sağlamak amacıyla bir işte çalışması, aile işlerine yardım etmesi veya ailelerinin daha temel ihtiyaçlara yönelmesi gibi nedenlerden ötürü bireylerin okuldaki başarılarının da düşebileceği hatırdan tutulmalıdır.

7. ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçlarından hareketle ortaokul yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı konu ve kazanımlarının öğrencilerde gerçekleşme düzeyini çeşitli değişkenler aracılığıyla belirlemeye yönelik olarak yaptığımız bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda, öğrencilerde akademik başarıyı artırmak, vatandaşlık beceri ve değerlerini öğrencilere daha iyi kazandırmak maksadıyla aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

1. Araştırma sonucumuzdan hareketle; öğrencilerin yedinci sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki konu ve kazanımlarla ilgili başarı seviyelerinin orta seviyede olduğu görülmüştür. Günümüz dünyasında ülkelerin varlık, birlik ve devamı için vatandaşlık becerilerinin her geçen gün önem kazandığı su götürmez bir gerçektir. Bu kapsamda okullarda verilen vatandaşlık eğitimi ve ders kazanımlarının daha somut, sade ve yaşama uygulanabilir bir yapıya getirilmesi için müfredat çalışmaları yapılmalıdır.
2. Araştırma sonucuna göre anne ve baba eğitim düzeyinin öğrenci başarısının yükselmesine olumlu etkileri olduğu saptanmıştır. Gerek öğrenci başarısı gerekse de etkin ve bilinçli vatandaş yetiştirme açısından aile eğitimleri düzenlenmelidir. Öğrenci başarısının artması ve ebeveynlerin çocuklarıyla her anlamda ilgilenmeleri konusunda okulların yanında belediyelerin, bakanlıkların ve STK’ların belirli bir plan ve program doğrultusunda (kurs, seminer vb.) destek ve katılımları sağlanmalıdır.
3. Araştırma sonucunda köydeki okullarda okuyan öğrencilerin ilçe merkezindekilere göre akademik başarılarının daha düşük olduğu sonucu çıkmıştır. Bu bağlamda; köy yerlerinde sosyal ve fiziksel imkânlar artırılmalıdır. Fırsat eşitliğini sağlamaya dönük çalışmalar yapılmalı, köydeki okullar bir uygulama ve yaşam alanı donatısına çevrilerek eğitim alanı başta olmak üzere öğrencilerin merkezdeki öğrencilerle aynı imkânlarla sahip olması sağlanmalıdır.
4. Fırsatların oluşması ile ekonomik kaynakların varlığı arasında doğrusal bir orantı mevcuttur. Birçok çalışma sonucunda olduğu gibi bizim çalışmamız sonucunda da ailenin gelir seviyesinin ve kendilerine ait çalışma odalarının olmasının öğrencilerin başarısı üzerinde olumlu sonuçlarının olduğu görülmüştür. Maddi geliri yüksek olan ailelerde öğrencilerin eğitim olanaklarından daha fazla yararlanma imkânına sahip olacağından başarıyı artıracığı da beklenen bir

durumdur. Bu kapsamda öğrencilere sağlanan desteklerin artırılması, onlara uygun çalışma alanlarının oluşturulması sağlanabilir.

5. Öğretmenlerin başarıyı artırıcı yöntem ve teknikleri işe koşması, etkili materyaller kullanarak somutlaştırmayı artırması, demokrasi kültürünü oluşturarak öğrencilere rol model olması için çaba sarf etmesi akademik başarıyı artırıcı bir diğer adımdır. Öğrencilerde öğrenme hevesi ve bilinci artırıcı adımlar atılması gibi çalışmalar sağlanabilir.
6. Yapılan çalışmalara ve literatür taramasında etkin vatandaşlık öğrenme alanı ile ilgili olarak öğrencileri içine alan çalışmaların çok az sayıda olduğu görülmüştür. Genellikle öğretmen adayları ve öğretmen görüşleri üzerine çalışmalara yoğunlaşmıştır. Bu açıdan ele alındığında bundan sonra yapılacak çalışmalarda öğrencileri daha fazla kapsayacak araştırmalar yapılması önerilmektedir. Ayrıca bu çalışmanın bundan sonra yapılacak araştırmalara bu açıdan ışık tutması düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, H. (2009). “Sosyal Bilgilerin Tanımı, Amacı, Önemi ve Türkiye’deki Yeri”. Turan, R., Sünbül, A. M. ve Akdağ H. (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar I. (1–23). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akgün, İ. H. (2010). İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğrencilerinin Grafik Okuma ve Hazırlama Becerisini Kazanma Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akgün, İ. H. (2015). “Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanına Yönelik Akademik Başarılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, (4/2 2), 770-782.
- Akgün, İ. H. ve Arıkan, İ. (2015). “Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Üretim, Dağıtım Ve Tüketim Öğrenme Alanına Yönelik Akademik Başarılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8,(40), 511-518.
- Akgün, İ. H. ve Akın, S. (2022). “Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İle İlgili Yazılmış Tezlerin İncelenmesi”. Uluslararası Sosyal Alan Araştırmaları Dergisi, 12,(2), 10-23.
- Akhan, O. (2013). “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Politika Bilimine Yönelik Eğilimlerinin Belirlenmesi”. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (14), Sosyal Bilgiler Öğretimi Özel Sayısı, 37-68.
- Akyüz, Y. (2020). Türk Eğitim Tarihi “ M.Ö. 1000-M.S.2020”. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Arcanlı, Ç. (2019). Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aslan, E. (2016). “Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler”. Dursun Dilek (Ed.), Sosyal Bilgiler Eğitimi (s. 3-48). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ata, B. (2006). “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı”. C. Öztürk (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım (s. 71-83). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Atmaca, Y. (2015). Ortaokul 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Ekoloji Konularına İlişkin Kazanımların Gerçekleşme Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Kahramanmaraş İli Pazarcık İlçesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aybay, R. (2008). Vatandaşlık Hukuku. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aydın, M. ve Çelik, T. (2017). “Ortaokul Öğrencilerinin Etkin Yurttaşlık Ve Hukuk Kuralları Kavramlarına Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi”. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42(42), 29-43.

Bayır Gürdoğan, Ö. (2018). “Barış ve Çatışma Çözme Eğitiminde Sosyal Bilgiler”. Ersoy, A. F., ve Karaduman, H. (Ed.), Sosyal Bilgilerde Güncel Okumalar (s. 81-106). Ankara: Anı Yayıncılık.

Baykara, N. (2006). Sosyal Bilgiler Dersinin Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beldağ, A., Özdemir, Ü., ve Nalçacı, A. (2016). “Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Kazanılma Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Erzurum İli Örneği)”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(03), 1185-1199.

Bilgili, S. A. (2016). “Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler”. Ali Sinan Bilgili (Ed.), Sosyal Bilgilerin Temelleri (s. 2-29). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bilgili, A. S. (2019). Sosyal Bilgilerin Temelleri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bozkaya, H. (2020). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Ünitesinin Göçmen Çocukların Vatandaşlık Bilinç Düzeyleri Üzerine Etkisi. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bozkaya, H. (2021). “Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Vatandaşlık Eğitimi”. Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(3), 92-106.

Boztopraklı, A. (2019). Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi “İyi Ki Var” Ünitesi Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Adıyaman İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Boztopraklı, A. ve Akgün, İ. H. (2021). “Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Bilim Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı İyi Ki Var Ünitesi Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyinin İncelenmesi”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31 (2) , 633-645.

Büyüköztürk Ş., Çakmak, E.K, Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K, Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çalışkan, H. ve Yıldırım, Y. (2020). “Ortaokul Öğrencileri İçin Etkin Vatandaşlık Değerleri Ölçeğinin (Evdö) Geliştirilmesi”. Millî Eğitim Dergisi. 49 (228), 335-364.

Çelik, H. (2019). Vatandaşlık Eğitimi Üzerine. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Değirmenci, Y., ve Eskici, B. (2019). “Öğretmen Adaylarının Etkin Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi”. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18), 232-256.

Demir, S. B., ve Bozbek, M. (2014). “Ortaokul 8.Sınıf Öğrencilerinin Vatandaşlık ve Demokrasi Dersine Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 51-75.

Doğanay, A. (2002). “Sosyal Bilgiler Öğretimi”. Cemil Öztürk ve Dursun Dilek (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (s. 3-46) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğanay, A. (2008). “Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(2), 77-96. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50439>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

Duman, B., Dede, Z., ve Eryürekli, A. (2003). “Avrupa Konseyi ve Demokratik Yurttaşlık Eğitimi”. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 35-58.

Durmuş, M. Ş. (2020). Ortaokul Sosyal Bilgiler Müfredatında Vatandaşlık Eğitimi Yaklaşımı ve Öğretmen Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erden, M. (tarihsiz). Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Alkım Yayınları.

Ersoy, A. F. (2007). Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Ersoy, A. F. (2016). “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Öğrencilerinin Algısı”. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(3), 67-83. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/267735>, Erişim Tarihi: 26.01.2022.

Eryılmaz, E. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarının Uygulanabilirliği Hakkında Öğretmen Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Esen, H. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki İnsan Hakları Ve Vatandaşlık Bilinci İle İlgili Konuların Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Geçgel, Ş. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Aktif Yurttaşlık Öz Yeterlikleri Ve Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Güngör, M. (2008). Ulus-Devlet Yurttaşlığından Küresel Yurttaşlığa Türkiye’de Yurttaşlık Olgusu. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hürsoy, P. Ş., ve Güneş, C. (2019).” Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(4), 1458-1471.

İnal Yüksel, S. (2006). İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öyküleri Kullanmanın Duyuşsal Özelliklerin Kazandırılmasına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

İpek, İ. (2011). “İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatandaşlık Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Hedeflere Uygunluğu Yönünden Değerlendirilmesi”http://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12462/20811/%c4%b0brahim_%c4%b0pek.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 25.01.2022.

Kabapınar, Y. (2012). Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kalaycı, N. ve Baysal S. B. (2020). “Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Analizi (2005-2017-2018)”. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 22(1), 106-129.

Karakuş, F. (2006). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yapıcı Öğrenme ve Otantik Değerlendirme Yaklaşımlarının Öğrencilerin Akademik Başarı, Kalıcılık ve Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumlarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karasar, N. (2007). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karasu Avcı, E., ve Faiz, M. (2018). “4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanında Yer Alan Becerilerin ve Değerlerin İncelenmesi”. Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi. 2(1), 1-21.

Kavak, O. ve İlhan, G.O. (2021) “Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanına Yönelik Dijital Çizgi Roman Tasarımı: Minik Vatandaşlar”. Öğretmen Eğitiminde Yeni Araştırmalar Dergisi. 2(3), 243-265.

Kaymakçı, S. ve Ata, B. (2012). “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgilerin Doğasıyla İlgili Görüşleri”. Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 3(1), 34-65.

Keskin, Y. (2012). “Türkiye’de 1970’li Yıllardan Günümüze Kadar Yayınlanmış İlkokul, Ortaokul ve İlköğretim Okulu Programlarında Yer Alan Tarih Dersi Konularının Dönemlere Göre İncelenmesi”. Uluslararası Çevrimiçi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4(2), 442-461.

Keskin, Y. (2020). “Sosyal Bilgiler Programı Tarihi Ve Güncel Gelişmeler”. Tekin Çelikkaya, Çağrı Öztürk Demirbaş, Tercan Yıldırım ve Hamza Yakar (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi I. (1-42). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kılıçoğlu, G. (2012). “Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada Ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi”. Mustafa Safran (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi (s. 4-16). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kuş, Z., ve Aksu, A. (2017). “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Hakkında İnançları”. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, (8), 14-41.

Meydan, A. (2010). “Sosyal Bilgiler: Disiplininde Coğrafyanın Yeri ve Önemi” , Refik Turan ve Kadir Ulusoy (Ed.), Sosyal Bilgilerin Temelleri (s. 63-80). Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Mızrak, N. F. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Aktif Vatandaşlık Niteliklerine İlişkin Düşüncelerinin Analizi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Millî Eğitim Bakanlığı (1990). Talim ve Terbiye Kurulu Kararları. Tebliğler Dergisi. 53(2315), 457-520.

Millî Eğitim Bakanlığı (1998). Talim ve Terbiye Kurulu Kararları. Tebliğler Dergisi. 61(2487), 385-584.

Millî Eğitim Bakanlığı (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4.-5. Sınıflar). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı (2015). Sosyal Bilgiler Dersi 4., 5., 6. ve 7. Sınıflar Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı (2017). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4., 5., 6. ve 7. Sınıflar). Ankara: T.C Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4., 5., 6. ve 7. Sınıflar). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
<http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686> 06.10.2020
SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20P
ROGRAMI%20.pdf

Moffatt, M. (1957). Sosyal Bilgiler Öğretimi (Çev.: Nesrin Oran). İstanbul: Maarif Basımevi.

Naci, S. (2020). Uluslararası Bakalorya Programına Göre Yapılandırılmış Sosyal Bilgiler Dersinin Etkin Vatandaşlık Becerisi ve Değerlerinin Gelişimine Etkisi. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Oruç, Ş. ve Akgün, İ. H. (2010). “İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Öğrencilerinin Grafik Okuma Becerisini Kazanma Düzeyleri”. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi. 1(1), 51-58.

Öntaş, T., Çoban, O., ve Yıldırım, E. (2020). “Ortaokul Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Derslerindeki Öğrenci Başarılarının LGS T.C. İnkılap Tarihi ve

Atatürkçülük Testini Yordama Gücü”. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 579-598.

Özdemir, S. M. (2012). “Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı ve Değerlendirilmesi”. Mustafa Safran (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi (s. 17-48). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Öztürk, C. ve Dilek, D. (2003). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2005). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Öztürk, C. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Öztürk, C. (2009). “Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış”. Cemil Öztürk (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi-Demokratik Vatandaşlık Eğitimi (s. 1-31). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Öztürk, C. (2015). “Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış”. Cemil Öztürk (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi-Demokratik Vatandaşlık Eğitimi (s. 1-31). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Öztürk, C. (2006). “Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bakış”. Cemil Öztürk (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (1. Baskı. ss. 22-49). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Öztürk C. (2007). “Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Yaklaşım”. Cemil Öztürk (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Pala, Ş. M., ve Başbüyük, A. (2020). “Ortaokul Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Bilim Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanına İlişkin Akademik Başarılarının İncelenmesi”. Millî Eğitim Dergisi, 49(228), 301-334.

Sağdıç, M. (2018). “Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Disiplinler Arası Öğretim Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi”. The Role of Infrastructure in Attraction of FDI The Case of Developing Economies X. IBANESS Congress Series, 27-28 Ekim 2018. Ohrid: IBANESS: 293-301.

Sarıcan, E. (2006). 1998 ile 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Vatandaşlık Değerleri Açısından Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sarıipek, D. B. (2006). “Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık”. Çalışma ve Toplum Dergisi.

<https://www.calismatoplum.org/makale/sosyal-vatandaslik-ve-gunumuzde-yasadigi-donusum-aktif-vatandaslik>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Selvi, H. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi 2005 ve 2018 Öğretim Programlarının Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Som, İ. ve Karataş, H. (2015). “Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir İnceleme”. Uşak Üniversitesi Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 33-50.

Söğüt, M. (2019). Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanının Ters-Yüz Sınıf Modeline Göre İşlenmesinin Öğrencilerin Akademik Başarıya Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sömen, T., Göksu, M. M., ve Taşyürek, Z. (2017). “Demokrasinin Serüveni Ünitesinde Sosyal Katılım Becerisinin Yeri”. Sosyal Bilimler Dergisi, 2017(12), 218-223.

Sönmez V. (1998). Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sönmez, V. (2005). Hayat ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğretmen Kılavuzu. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sönmez, V. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu Yeni Programa Göre Düzenlenmiş Yeni Ders Planı Örnekleri (6. Baskı B.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Sözer, E. (1998). “Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi”. Can, G. (Ed.). Sosyal Bilgiler Öğretimi (s. 3-13,14-39). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Süvari, Ş. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Aktif Vatandaşlık Öz Yeterliliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ege Bölgesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şimşek, S. (2007). “Eğitim İle İlgili Temel Kavramlar”. N. Saylan (Ed.), Eğitim Bilimine Giriş (s. 1-18). Ankara: Anı Yayıncılık.

Tay, B. (2010). “Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünyü Bugünü ve Yarını” , Refik Turan ve Kadir Ulusoy (Ed.), Sosyal Bilgilerin Temelleri (s. 5-21). Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Tezgel, R. (2008). Yeni İlköğretim Programlarında İnsan Hakları Vatandaşlık ve Kentlilik Eğitimi. Ankara: Araştırma Yayınları.

Tıraşoğlu, S. (2019). Sosyal Bilgiler Dersinde İlköğretim Öğrencilerinin Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimine İlişkin Kazanım Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tutkun, T. (2013). Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlık Düzeyi İle Aktif Vatandaşlık Bileşenlerinden Temsili Demokrasiye, Protesto Ve Sosyal Değişime Katılım

Düzeyi Arasındaki İlişki. Doktora Tezi. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Türk Dil Kurumu (2022). “Demokrasi”, “Vatandaşlık”, “Değer” sözcüğü.

Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM] (2022). “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası” https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=66, Erişim tarihi: 20.03.2022.

Yeler, M. ve Ocak, G. (2021). “5. Sınıf Sosyal Bilgiler Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarına İlişkin Eğitim Durumlarının İncelenmesi: Durum Çalışması”. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18(39), 1-48.

Yeni, Z. (2023). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkin Vatandaşlık Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yılar, M. B., Tağrikulu, P. (2020). “Sosyal Bilgiler Programı Tarihi Ve Güncel Gelişmeler”. Tekin Çelikkaya, Çağrı Öztürk Demirbaş, Tercan Yıldırım ve Hamza Yakar (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi I (s. 45-94). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yılmaz, D. (2000). Üniversiteler İçin Vatandaşlık Bilgisi. Konya: Çizgi Kitabevi.

Yiğen, V. (2019). Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

EK-2. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarına Yönelik Akademik Başarı Testi (Pilot Uygulama):

Sevgili Öğrenciler,

Bu çalışma, bilimsel bir araştırmaya katkı getirmek için yapılmaktadır. Sizden istenen, soruları dikkatlice okumanız ve doğru olduğuna inandığınız seçeneği işaretlemenizdir. Testte 32 soru vardır ve süreniz 1 ders saatidir. Cevaplarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Soru 1. “Demokrasi” kavramı Yunanca demos (halk) ve kratos (yönetmek) anlamına gelmektedir. Atina’da yaşayan yurttaşlar; halk meclisi denen alanda toplanır, ülke yönetimi ile ilgili kararların alınmasında söz sahibi olur ve kamu görevlerine seçilirlerdi. Atina’da yaşayan halk; yurttaş, yabancı ve köle diye üç sınıfa ayrılırdı, sadece yurttaş sınıfında bulunan erkeklerin halk meclisine katılma hakkı bulunmaktaydı.

Buna göre;

- I. Yunan uygarlığında halkın egemenliği görülmüştür.
- II. Atina’da yaşayan herkes halk meclisine eşit şekilde katılabilmıştır.
- III. Atina’da yaşayanlar arasında sınıf farklılıkları vardır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I. B) I ve II. C) II ve III. D) I, II ve III.

Soru 2. Aşağıda Medine Sözleşmesine ait bazı bilgilere yer verilmiştir:

- Müslüman ve Yahudi topluluklar barış içerisinde yaşayacaklardır.
- Şehrin dışından gelen saldırılarda birlik olunacak ve şehir savunması birlikte yapılacaktır.
- Yahudiler dinlerinde serbest olacaktır.
- Her topluluk kendine ait bölgeden sorumlu olacaktır.

Medine Sözleşmesinin maddelerine göre Hz. Muhammed’in yönetim anlayışı ile ilgili hangisi doğrudur?

- A) Sorumluluk almaktan kaçınmıştır.
- B) Yalnızca Müslümanların çıkarlarını korumuştur.

C) İnsan haklarına değer vermiştir.

D) Tek başına karar alıp uygulamıştır.

Soru 3. “7. Sınıf öğrencisi Eylül sınıf başkanlığı seçimine katılıp başkan olmayı düşünürken sınıf başkanlığı seçimi yapılmayıp sınıf öğretmeni tarafından yaşıtlarına göre daha büyük olan bir öğrenci sınıf başkanı olarak seçilmiştir.” **Yandaki bilgiye göre 7. Sınıf öğrencisi Eylül’ün başkanlık seçimi serüveni ile ilgili hangisine ulaşılabilir?**

A Eylül çok istediği başkanlık seçimini kaybetmiştir.

B Demokratik ilkelere uygun bir seçim yapılmamıştır.

C Başkanlık problemi sorunsuz çözülmüştür.

D Öğrencilerde demokrasi bilinci gelişmiştir.

Soru 4.

.....
.....

1839 Tanzimat Fermanıyla herkesin can ve mal güvenliği güvence altına alındı.

1878 Meşrutiyetin ilanıyla padişahın yanında bir de Meclis-i Mebusan

1878 Kanun-i Esasi’nin kabulüyle ilk defa Osmanlı’da bir anayasa kabul

Verilen diyagramdaki boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilebilir?

A Osmanlı Devletinde Demokratikleşme Çabaları.

B Kişisel Hak ve Özgürlükler

C Cumhuriyet Yönetiminin Özellikleri

D Kitle İletişim Özgürlüğü

Soru 5. Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinde Kurultay: siyasi, askerî ve ekonomik kararların alındığı bir meclis niteliğindeydi. Kurultaya kağanın başkanlığında devletin ileri gelenleri katılırdı. Kağanın eşi olan Hatun elçi kabulünde, şöenlerde, kurultaylarda, harp ve sulh meclislerinde Hakan ile beraber bulunurdu. Bir danışma meclisi olan Kurultayda son söz Kağana aitti.

Verilen bilgiye göre aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Hatunlar da devlet yönetiminde söz sahibiydi.
- B) Kurultaya Kağan başkanlık ederdi.
- C) İlk Türk devletlerinde kadına önem verilirdi.
- D) Kurultayda son kararları Hatun alırdı.

Soru 6. Demokrasi, İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kulübünün yapmış olduğu çalışmalarla öğrencilere aşağıdaki tutum ve davranışlardan hangisini kazandırmaya çalıştığı söylenemez?

- A) Çevremize karşı duyarlı vatandaş olmak.
- B) İnsan Haklarına saygılı bireyler yetiştirmek.
- C) Bilgileri sorgulamadan kabullenen bireyler yetiştirmek.
- D) Hak ve sorumluluklarının bilincinde öğrenciler olmak.

Soru 7. “Demokrasi; kişi hak ve özgürlüklerinin serbestçe yaşanması, yasaların çıkartılması, temel hak ve özgürlüklerin rahatça kullanılabilmesidir. Çoğunluğun görüşlerinin kabul edilmekle beraber azınlık haklarının korunduğu yönetim biçimidir. Demokratik yönetimlerde kanunlar önünde herkes eşittir.” Bu bilgiye göre aşağıdakilerden hangisi demokrasinin tanımına uygun bir örnek olamaz?

- A) Haberlerde farklı görüşlere yer verilmesi
- B) Engelli vatandaşların oy kullanabilmesi
- C) Sınıf başkanlığı seçimine herkesin katılabilmesi
- D) Bireysel çıkarların toplum çıkarlarından önce gelmesi

Soru 8. Aile içinde alınan kararlarda çocukların görüşlerinin de alınması toplumda aşağıdakilerden hangisinin gelişimine katkı sağlar?

- A) Okuma alışkanlığının kazanılmasına
- B) Demokratik ilkelerin benimsenmesine
- C) Çevre bilincinin gelişmesine
- D) Sosyalleşmenin sağlanmasına

Soru 9. “Mustafa Kemal Atatürk: “Memlekette muhalif bir fırka(parti) teşkil etmek lazımdır. Böyle bir fırka(parti) vücuda gelirse Mecliste tartışma daha serbest olur.”

Atatürk’ün sözüne göre hangi seçenekte verilen bilgi doğrudur?

- A) Atatürk, çok partili hayata geçilmesini arzu etmektedir.
- B) Atatürk, iktidar partisinin daha etkili olmasını istemektedir.
- C) Atatürk, yeni bir parti kurmak ve partinin başkanı olmak istemektedir.
- D) Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisini kapatmak istemektedir.

Soru 10. Mustafa Kemal Atatürk siyasal alanda yönetime katılımı artırmak ve kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla aşağıdaki çalışmalardan hangisini gerçekleştirmiştir?

- A) 1920’de Büyük Millet Meclisi açılmıştır.
- B) 1923’te Cumhuriyet ilan edilmiştir.
- C) 1934’te kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.
- D) 1922’de saltanat kaldırılmıştır.

Soru 11.

Yurdumuzu içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak amacıyla tüm yurttta seçimler yapılarak Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde 23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılmıştır. TBMM yaptığı tüm işlerde “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesiyle hareket etmiştir.

Yukarıda verilen bilgiye göre TBMM’nin açılması demokrasinin hangi ilkesiyle ilişkilendirilir?

- A) Özgürlük İlkesi
- B) Eşitlik İlkesi
- C) Adil Olma İlkesi
- D) Milli Egemenlik İlkesi

Soru 12.

Amasya Genelgesi
(Haziran 1919)

Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Erzurum Kongresi
(Temmuz 1919)

Milletin kuvvetini etkin ve yine milletin iradesini hâkim kılmak esastır.

Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'nin başlarında yaptığı genelge ve kongrelerde yukarıdaki kararları vurgulaması, onun aşağıdaki hangi özelliğiyle açıklanabilir?

- A) Milli iradeye önem vermesi
B) Yenilikçi olması
C) Saltanatı kurtarmaya çalışması
D) Kararlı olması

Soru 13.

- I. Çok partili hayata geçiş denemelerine destek vermesi
II. Meclisteki tartışmalarda herkesi dinlemesi.
III. Fethi Bey'e Serbest Cumhuriyet Partisi'ni kurması için destek vermesi.

Yukarıdakilerden hangisi veya hangileri Atatürk'ün farklı görüş ve düşüncelere karşı saygı gösterdiğine kanıt olarak gösterilebilir?

- A) Yalnız I
B) Yalnız III
C) I ve II
D) I, II ve III

Soru 14. Mustafa Kemal Atatürk döneminde Türk kadınının seçme ve seçilme hakkına kavuşması demokrasinin aşağıdaki hangi ilkesiyle doğrudan ilişki olur?

- A) Özgürlük
B) Adalet
C) Eşitlik
D) Bağımsızlık

Soru 15. “Demokrasi yönetiminin esası, bugün çağdaş anayasanın en belirgin özelliği olarak görülmektedir. Hükümdarlık ve oligarşi, artık zamanı geçmiş geçici şekillerden başka bir nitelik kabul etmezler.” (Mustafa Kemal ATATÜRK)

Aşağıdaki çalışmalardan hangisinin Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözü doğrultusunda gerçekleştirildiği söylenemez?

- A) Yeni Türk Alfabesinin Kabulü
B) Saltanatın Kaldırılması
C) Cumhuriyet'in İlanı
D) TBMM'nin Açılışı

Soru 16. Mustafa Kemal Atatürk en çağdaş, ileri ve demokrasinin uygulanış biçimi olan yönetim anlayışının olduğunu söylemiştir.

Yukarıdaki boşluğa gelebilecek en uygun kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Saltanat
B) Cumhuriyet
C) Monarşi
D) Oligarşi

Soru 17. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde yöneticiler seçimler yapılarak halk tarafından seçilir. Yargı, yürütme ve yasama işleri birbirinden ayrı kurumlar tarafından (kuvvetler ayrılığı) yerine getirilir. Ordunun siyasete herhangi bir müdahalesi olamaz. Demokratik olmayan ülkelerde ise ordu tarafından yönetime müdahaleler yapılarak sıklıkla darbe yaşanır.

Bu bilgilere göre darbenin yaşandığı bir ülkede

I. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması

II. Anayasal düzenin korunması

III. Demokrasinin kesintiye uğraması

Durumlarından hangisi veya hangilerinin ortaya çıkması beklenir?

A) I ve II

B) I ve III

C) II ve III

D) I, II ve III

Soru 18. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, anayasaya uygun olarak sosyal devlet anlayışıyla yönetilen bir ülkedir. Sosyal devletin en belirgin özelliği ise devletin vatandaşı için çalışması ve bireylere karşılıksız olarak yardım sağlamasıdır.

Aşağıdaki uygulamalardan hangisi yukarıda verilen açıklamaya örnek olarak gösterilemez?

A) Sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanılması

B) Okul olmayan kırsal alanlarda taşınmalı eğitiminin yapılması

C) Çeşitli sanayi yatırımlarının yapılması

D) Engelli vatandaşlara desteklerin sağlanması

Soru 19. “Bir inşaat şirketinin haksız uygulaması yüzünden evi zarar gören Ahmet Bey mahkemeye başvurmuş ve alınan karar doğrultusunda şirket tarafından zararının karşılanması hükmedilmiştir.

Yukarıda verilen haber Türkiye Cumhuriyeti’nin hangi devlet olma özelliğiyle ilgilidir?

A) Hukuk Devleti

B) Sosyal Devlet

C) Demokratik Devlet

D) Laik Devlet

Soru 20. Ülkemizde herkesin din, vicdan ve ibadet özgürlüğü de yasalar tarafından korunmaktadır. Devlet yönetiminde dinin etkisi olmamakla beraber hukuk kurallarının dayanağı dini kaynaklar olmayıp halk iradesi ve çağın gerekleridir.

Yukarıdaki metne göre ülkemizin hangi özelliğiyle ilgili doğrudan bilgi verilmiştir?

- A) Demokratik Devlet Olma
- B) Sosyal Devlet Olma
- C) Laik Devlet Olma
- D) Hukuk Devleti Olma

Soru 21. “Demokratik Devlet ilkesine göre; devleti yönetme yetkisi bir kişinin elinde değil, halkın elindedir. Millet, egemenliği belirli dönemlerle seçtiği temsilciler aracılığıyla kullanır. Hâkimiyetin tek kaynağı milletin seçtiği temsilcilerden oluşan meclistir.” **Bu bilgilere göre demokratik bir devlette aşağıdaki durumlardan hangisinin oluşması beklenemez?**

- A) Egemenliğin millette olması
- B) Temel hak ve özgürlüklerin olması
- C) Otoritenin mecliste olması
- D) Kişisel egemenliğin ön plana çıkması

Soru 22. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde anayasaya göre Türk milleti adına; yasama yetkisi TBMM, yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu, yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelerce kullanılır.

Bu durum aşağıdakilerden hangisi ile adlandırılır?

- A) Güçler ayrılığı B) Güçler birliği C) Güçlerin farkları D) Güçlerin benzerliği

Soru 23.

Kuvvetler Ayrılığı		
1	Yasa Yapma Yetkisi	TBMM
2	Yürütme Yetkisi	Bağımsız Mahkemeler
3	Yargı Yetkisi	Cumhurbaşkanı+ Bakanlar Kurulu

Ülkemizde Yasama, Yürütme ve yargı yetkileri farklı kurumlar tarafından yürütülmektedir. Bu duruma kuvvetler ayrılığı denir. **Yukarıda verilen tablonun doğru olması için hangilerinin yer değiştirmesi gerekmektedir.**

A) 1 ve 2

B) 1 ve 3

C) 2 ve 3

D) 1, 2 ve 3

Soru 24. 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi gibi yerler darbeciler tarafından bombalanmıştır. Halk sokaklara inerek iradesine sahip çıkmış ve darbecilere geçit vermemiştir.

Bu durum darbecilerin amaçlarıyla ilgili öncelikle aşağıdakilerden gösterir?

A) Milletin iradesini hiçe saydıklarını

B) Ekonomiyi hedef aldıklarını

C) Kültürel yapıyı yıkmaya çalıştıklarını

D) Demokrasiye sahip çıkmak istediklerini

Soru 25. Demokrasilerde katılım ilkesi ile vatandaşlar yöneticilerin belirlenmesi amacıyla yapılan seçimlerde oy vererek seçme hakkını kullanırlar. Seçimlerde aday olarak seçilme hakkını kullanırlar. Bunun yanında yöneticilerin kararlarında etkili olmak amacıyla dernek ve vakıflar gibi sivil toplum kuruluşları kurarlar. Bu sayede ülke yönetiminde aktif olarak rol alırlar.

Buna göre katılım ilkesinin temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yargının denetlenmesini sağlamak

B) Toplumsal yardımlaşmayı artırmak

C) Kültürel değerleri topluma yaymak

D) Halkın yönetimde etkili olmasını sağlamak

Soru 26. Aşağıdakilerden hangisi demokrasinin uygulanmasına engel oluşturan durumlardan biri olamaz?

A) Din ve ırk ayrımcılığı

- B) Askeri darbeler
- C) Fırsat eşitliği
- D) Tek kişinin hâkimiyeti

Soru 27. Okullarımızda kurulan sosyal kulüplere öğrenci seçilirken aşağıdakilerden hangisi yapılırsa insan haklarına ve demokratik değerlere uygun davranılmış olur?

- A) Öğrencilerin anne ve babasının tercihlerine uyulması
- B) Öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda kulüp seçmesi
- C) Öğretmenlerin vereceği kararlara uyulması
- D) Öğrencinin en yakın arkadaşının seçtiği kulübü seçmesi

Soru 28. Sosyal Bilgiler Öğretmeni Ayşe Hanım dersin 35 dakikasını ailedeki, okuldaki ve toplumdaki demokratik uygulamaları anlatmaya, son 5 dakikasını ise sınıf başkanı seçimine ayırmıştır. Fakat sınıf başkanını sınıftaki öğrencilerin isteklerine göre değil kendi istediği öğrenciyi seçerek yapmıştır.

Derste anlattığı konu ile çelişen bir davranış gösteren Tuba Öğretmen aşağıda verilen durumlardan hangisine aykırı davranmıştır?

- A) Demokrasi anlayışına
- B) Öğrenci seviyesine
- C) Okul kurallarına
- D) Problem çözme becerisine

Soru 29. Sosyal Bilgiler öğretmeni Miran Bey Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı konularını işlerken : “Ülkemizde; cumhurbaşkanı, bakanlar, milletvekilleri, hâkim, savcı ve avukatlar da herkes gibi anayasa ve kanunlara uymak zorundadır.” demiştir.

Miran öğretmenin yukarıda belirttiği özellik demokrasinin hangi temel ilkesi ile ilgilidir?

- A) Güçler ayrılığı
- B) Çok partili sistem
- C) Çoğulculuk ilkesi
- D) Hukukun üstünlüğü

Soru 30. Canan Öğretmen, öğrencilerinden demokratik ve antidemokratik (demokratik olmayan) uygulamalara örnek vermelerini istemiştir. Öğrenciler aşağıdaki cevapları vermişlerdir;

- I. “Aile içinde bir karar alınırken çocukların da fikrinin sorulması”
- II. “Sınıf başkanlığına sadece öğretmenin istediği öğrencilerin aday olması”
- III. “Sınıf kurallarının öğretmen tarafından belirlenmesi”
- IV. “Başkanlık seçimlerinde bütün öğrencilerin oy kullanması”

Buna göre öğrenci cevapları demokratik ve antidemokratik olarak gruplandırıldığında, doğru seçenek hangisidir?

<u>Demokratik</u>	<u>Antidemokratik</u>
A) Yalnız IV	I, II ve III
B) I ve II	III ve IV
C) I ve IV	II ve III
D) I ve III	I ve IV

Soru 31. Okul müdürü, okuldaki her sınıfa istek ve şikâyet kutusu koydurmuş ve öğrencilerden okulun daha da güzelleşmesi için istek ve şikâyetlerini içeren taleplerini kutuya yazarak bırakmalarını istemiştir.

Buna göre okul müdürü ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Öğrencilerin düşüncelerini önemseydiği
- B) Demokratik olmayan bir uygulama yaptığı
- C) Farklı önerilere ve fikirlere karşı açık olduğu
- D) Hoşgörülü ve saygılı olduğu

Soru 32.Aşağıdaki uygulamalardan hangisini yaparsak demokratik bir vatandaş olmuş oluruz?

- A) Sabahları işimize gitmek için uyandığımızda
- B) Okuldaki ödevlerimizi zamanında yaptığımızda
- C) Çocuklarımızın istediği kitabı aldığımızda

D) Ülke seçimlerinde yöneticileri seçmek için oy kullandığımızda

NOT: Test bitmiştir. Süre ayırıp cevapladığınız için teşekkür ederim.

EK-3. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Kazanımlarına Yönelik Akademik Başarı Testi
(Nihai Uygulama):

Sevgili Öğrenciler,

Bu çalışma, bilimsel bir araştırmaya katkı getirmek için yapılmaktadır. Bu formdaki soru ve bilgiler not amaçlı olmayıp bu çalışma dışında herhangi bir yerde kullanılmayacaktır. Sizden istenen; ön kısımdaki formu doldurup soruları dikkatlice okumanız ve doğru olduğuna inandığınız seçeneği işaretlemenizdir. Testte 20 soru vardır ve süreniz 1 ders saatidir. Cevaplarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Adınız:

Soyadınız:

Okulunuz:

Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

Annenizin Eğitim Düzeyi:

Okur-Yazar Değil (), Okur-Yazar (), İlkokul (), Ortaokul (),

Lise (), Üniversite (), Lisansüstü ()

Babanızın Eğitim Düzeyi:

Okur-Yazar Değil (), Okur-Yazar (), İlkokul (), Ortaokul (),

Lise (), Üniversite (), Lisansüstü ()

Yaşadığınız Yer (Yerleşim Yeriniz) :

Köyde oturuyorum () Şehirde veya ilçe merkezinde oturuyorum ()

Okulunuzun Türü:

İmam Hatip Ortaokulu ()

Düz Ortaokul ()

Okula Nasıl Geliyorsunuz?

Taşımalı Geliyorum ()

Taşımalı Değilim ()

Ailenizin Ortalama Gelir Düzeyi:

0-1500 ()

1500-3000 ()

3000-4500 ()

4500 ve üstü ()

Kendinize Ait Çalışma Odanız Var mı ? : Evet, Var () Hayır Yok ()

SORULAR

Soru 1. “7. Sınıf öğrencisi Eylül sınıf başkanlığı seçimine katılıp başkan olmayı düşünürken sınıf başkanlığı seçimi yapılmayıp sınıf öğretmeni tarafından yaşıtlarına göre daha büyük olan bir öğrenci sınıf başkanı olarak seçilmiştir.” **Yandaki bilgiye göre 7. Sınıf öğrencisi Eylül’ün başkanlık seçimi serüveni ile ilgili hangisine ulaşılabilir?**

- A Eylül çok istediği başkanlık seçimini kaybetmiştir.
- B Demokratik ilkelere uygun bir seçim yapılmamıştır.
- C Başkanlık problemi sorunsuz çözülmüştür.
- D Öğrencilerde demokrasi bilinci gelişmiştir.

Soru 2. “Mustafa Kemal Atatürk: “Memlekette muhalif bir fırka (parti) teşkil etmek lazımdır. Böyle bir fırka (parti) vücuda gelirse Mecliste tartışma daha serbest olur.”

Atatürk’ün yukarıdaki sözüne göre aşağıdaki hangi seçenekte verilen bilgi doğrudur?

- A) Atatürk, çok partili hayata geçilmesini arzu etmektedir.
- B) Atatürk, iktidar partisinin daha etkili olmasını istemektedir.
- C) Atatürk, yeni bir parti kurmak ve partinin başkanı olmak istemektedir.
- D) Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisini kapatmak istemektedir.

Soru 3. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde yöneticiler seçimler yapılarak halk tarafından seçilir. Yargı, yürütme ve yasama işleri birbirinden ayrı kurumlar tarafından (kuvvetler ayrılığı) yerine getirilir. Ordunun siyasete herhangi bir müdahalesi olamaz. Demokratik olmayan ülkelerde ise ordu tarafından yönetime müdahaleler yapılarak sıklıkla darbe yaşanır.

Bu bilgilere göre darbenin yaşandığı bir ülkede

- I. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması
- II. Anayasal düzenin korunması
- III. Demokrasinin kesintiye uğraması

Durumlarından hangisi veya hangilerinin ortaya çıkması beklenir?

- A) I ve II
- B) I ve III
- C) II ve III
- D) I, II ve III

Soru 4. Demokrasilerde katılım ilkesi ile vatandaşlar yöneticilerin belirlenmesi amacıyla yapılan seçimlerde oy vererek seçme hakkını kullanırlar. Seçimlerde aday olarak seçilme hakkını kullanırlar. Bunun yanında yöneticilerin kararlarında etkili olmak amacıyla dernek ve vakıflar gibi sivil toplum kuruluşları kurarlar. Bu sayede ülke yönetiminde aktif olarak rol alırlar.

Buna göre katılım ilkesinin temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yargının denetlenmesini sağlamak B) Toplumsal yardımlaşmayı artırmak
C) Kültürel değerleri topluma yaymak D) Halkın yönetimde etkili olmasını sağlamak

Soru . 5

.....
.....

1839 Tanzimat Fermanıyla herkesin can ve mal güvenliği güvence altına alındı.

1878 Meşrutiyetin ilanıyla padişahın yanında bir de Meclis-i Mebusan açıldı.

1878 Kanun-i Esasi'nin kabulüyle ilk defa Osmanlı'da bir anayasa kabul edildi.

Verilen diyagramdaki noktalı yerle gösterilen boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Osmanlı Devletinde Demokratikleşme Çabaları.
B) Kişisel Hak ve Özgürlükler
C) Cumhuriyet Yönetiminin Özellikleri
D) Kitle İletişim Özgürlüğü

Soru 6.

Yurdumuzu içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak amacıyla tüm yurtta seçimler yapılarak Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılmıştır. TBMM yaptığı tüm işlerde "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ilkesiyle hareket etmiştir.

Yukarıda verilen bilgiye göre TBMM'nin açılması demokrasinin hangi ilkesiyle ilişkilendirilir?

- A) Özgürlük İlkesi B) Eşitlik İlkesi
C) Adil Olma İlkesi D) Milli Egemenlik İlkesi

Soru 7. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, anayasaya uygun olarak sosyal devlet anlayışıyla yönetilen bir ülkedir. Sosyal devletin en belirgin özelliği ise devletin vatandaşı için çalışması ve bireylere karşılıksız olarak yardım sağlamasıdır.

Aşağıdaki uygulamalardan hangisi yukarda verilen açıklamaya örnek olarak gösterilemez?

- A) Sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanılması
- B) Okul olmayan kırsal alanlarda taşınmalı eğitiminin yapılması
- C) Çeşitli sanayi yatırımlarının yapılması
- D) Engelli vatandaşlara desteklerin sağlanması

Soru 8. Aşağıdakilerden hangisi demokrasinin uygulanmasına engel oluşturan durumlardan biri olamaz?

- A) Din ve ırk ayrımcılığı
- B) Askeri darbeler
- C) Fırsat eşitliği
- D) Tek kişinin hâkimiyeti

Soru 9. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinde Kurultay: siyasi, askerî ve ekonomik kararların alındığı bir meclis niteliğindeydi. Kurultaya kağanın başkanlığında devletin ileri gelenleri katılırdı. Kağanın eşi olan Hatun elçi kabulünde, şölenlerde, kurultaylarda, harp ve sulh meclislerinde Hakan ile beraber bulunurdu. Bir danışma meclisi olan Kurultayda son söz Kağana aitti.

Verilen bilgiye göre aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Hatunlar da devlet yönetiminde söz sahibiydi.
- B) Kurultaya Kağan başkanlık ederdi.
- C) İlk Türk devletlerinde kadına önem verilirdi.
- D) Kurultayda son kararları Hatun alırdı.

Soru 10.

Amasya Genelgesi
(Haziran 1919)

Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Erzurum Kongresi
(Temmuz 1919)

Milletin kuvvetini etkin ve yine milletin iradesini hâkim kılmak esastır.

Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'nin başlarında yaptığı genelge ve kongrelerde yukarıdaki kararları vurgulaması, onun aşağıdaki hangi özelliğiyle açıklanabilir?

- A) Milli iradeye önem vermesi
- B) Yenilikçi olması
- C) Saltanatı kurtarmaya çalışması
- D) Kararlı olması

Soru 11. “Bir inşaat şirketinin haksız uygulaması yüzünden evi zarar gören Ahmet Bey mahkemeye başvurmuş ve alınan karar doğrultusunda şirket tarafından zararının karşılanması hükmedilmiştir.”

Yukarıda verilen haber Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi devlet olma özelliğiyle ilgilidir?

- A) Hukuk Devleti
- B) Sosyal Devlet
- C) Demokratik Devlet
- D) Laik Devlet

Soru 12. Okullarımızda kurulan sosyal kulüplere öğrenci seçilirken aşağıdakilerden hangisi yapılırsa insan haklarına ve demokratik değerlere uygun davranılmış olur?

- A) Öğrencilerin anne ve babasının tercihlerine uyulması
- B) Öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda kulüp seçmesi
- C) Öğretmenlerin vereceği kararlara uyulması
- D) Öğrencinin en yakın arkadaşının seçtiği kulübü seçmesi

Soru 13. “Demokrasi; kişi hak ve özgürlüklerinin serbestçe yaşanması, yasaların çıkartılması, temel hak ve özgürlüklerin rahatça kullanılabilmesidir. Çoğunluğun görüşlerinin kabul edilmekle beraber azınlık haklarının korunduğu yönetim biçimidir. Demokratik yönetimlerde kanunlar önünde herkes eşittir.” **Bu bilgiye göre aşağıdakilerden hangisi demokrasinin tanımına uygun bir örnek olamaz?**

- A) Haberlerde farklı görüşlere yer verilmesi

Miran öğretmenin yukarıda belirttiği özellik demokrasinin hangi temel ilkesi ile ilgilidir?

A) Güçler ayrılığı

B) Çok partili sistem

C) Çoğulculuk ilkesi

D) Hukukun üstünlüğü

Soru 17. Aile içinde alınan kararlarda çocukların görüşlerinin de alınması toplumda aşağıdakilerden hangisinin gelişimine katkı sağlar?

A) Okuma alışkanlığının kazanılmasına

B) Demokratik ilkelerin benimsenmesine

C) Çevre bilincinin gelişmesine

D) Sosyalleşmenin sağlanmasına

Soru 18. “Demokrasi yönetiminin esası, bugün çağdaş anayasanın en belirgin özelliği olarak görülmektedir. Hükümdarlık ve oligarşi, artık zamanı geçmiş geçici şekillerden başka bir nitelik kabul etmezler.” (Mustafa Kemal ATATÜRK)

Aşağıdaki çalışmalardan hangisinin Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözü doğrultusunda gerçekleştirildiği söylenemez?

A) Yeni Türk Alfabesinin Kabulü

B) Saltanatın Kaldırılması

C) Cumhuriyet'in İlanı

D) TBMM'nin Açılışı

Soru 19. 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi gibi yerler darbeciler tarafından bombalanmıştır. Halk sokaklara inerek iradesine sahip çıkmış ve darbecilere geçit vermemiştir.

Bu durum darbecilerin amaçlarıyla ilgili öncelikle aşağıdakilerden gösterir?

A) Milletin iradesini hiçe saydıklarını

B) Ekonomiyi hedef aldıklarını

C) Kültürel yapıyı yıkmaya çalıştıklarını

D) Demokrasiye sahip çıkmak istediklerini

Soru 20. Okul müdürü, okuldaki her sınıfa istek ve şikâyet kutusu koydurmuş ve öğrencilerden okulun daha da güzelleşmesi için istek ve şikâyetlerini içeren taleplerini kutuya yazarak bırakmalarını istemiştir.

Buna göre okul müdürü ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A)** Öğrencilerin düşüncelerini önemseydiği
- B)** Demokratik olmayan bir uygulama yaptığı
- C)** Farklı önerilere ve fikirlere karşı açık olduğu
- D)** Hoşgörülü ve saygılı olduğu

NOT: Test bitmiştir. Süre ayırıp cevapladığınız için teşekkür ederim.

